

ЗАТВЕРДЖЕНО
Наказ Вищого навчального закладу Укоопспілки
«Полтавський університет економіки і торгівлі»
18 квітня 2019 року № 88-Н

Форма № П-4.04

ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД УКООПСІЛКИ
«ПОЛТАВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТОРГІВЛІ»

Інститут економіки, управління та інформаційних технологій
Форма навчання заочна
Кафедра бухгалтерського обліку і аудиту

Допускається до захисту

Завідувач кафедри _____ доц. В.А. Кулик
«___» листопада 2019 р.

ДИПЛОМНА РОБОТА

на тему: «Облік і внутрішній аудит в управлінні доходами підприємства»

(за матеріалами ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик», м. Київ)

зі спеціальності 071 «Облік і оподаткування»

за освітньою програмою «Облік і аудит»

ступеня «магістр»

Виконавець роботи

Некрасова Яна Анатоліївна

_____ 26.11.2019 р.

Науковий керівник

к.е.н., доцент Карпенко Євгенія Анатоліївна

_____ 26.11. 2019 р.

Полтава – 2019

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОБЛІКУ ТА ВНУТРІШНЬОГО АУДИТУ ДОХОДІВ ПІДПРИЄМСТВА	7
1.1. Економічна сутність, класифікація, визнання та оцінка доходів підприємства	7
1.2. Правове регулювання обліку та внутрішнього аудиту доходів підприємства, обліково-контрольне забезпечення управління ними ...	31
1.3. Характеристика фінансово-господарської діяльності та постановки облікової роботи у ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик»	45
Висновки за розділом 1.....	51
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ ТА МЕТОДИКА ОБЛІКУ ДОХОДІВ	53
2.1. Формування облікової політики щодо доходів у ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик».....	53
2.2. Відображення доходів в облік та фінансовій звітності	62
2.3. Бюджетування для цілей обліку в системі управління доходами	77
Висновки за розділом 2.....	84
РОЗДІЛ 3. ОРГАНІЗАЦІЯ ТА МЕТОДИКА ВНУТРІШНЬОГО АУДИТУ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ДОХОДАМИ ПРАТ «ТОРГОВИЙ ДІМ «ХРЕЩАТИК»	87
3.1. Організаційні аспекти внутрішнього аудиту доходів	87
3.2. Аудиторські процедури внутрішнього аудиту доходів	95
3.3. Контроль якості внутрішнього аудиту доходів	109
Висновки за розділом 3.....	123
ВИСНОВКИ.....	125
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ.....	131
ДОДАТКИ.....	142

ВСТУП

Торговельна діяльність є важливою складовою економіки України, яка на сучасному етапі розвитку перебуває у динамічному трансформаційному процесі. Функціонування торговельних підприємств в умовах ринкових відносин спрямоване на отримання комерційної вигоди, а результатом для суб'єктів господарювання є отримання доходів і прибутку. Забезпечення сталого розвитку торговельної сфери залишається важливим завданням, особливо за умов посилення конкуренції та реалізації євроінтеграційної політики в країні.

Отримані за результатами торговельної діяльності доходи мають бути належним чином відображені у бухгалтерському обліку, оцінені та співставленні з понесеними витратами, а також достовірно відображені у фінансовій звітності з подальшим контролем (зокрема, аудиторським). Такий підхід сприяє задоволенню інформаційних потреб як власників підприємств, так і інших зацікавлених сторін: держави, найманих працівників сфери торгівлі, споживачів (покупців), кредиторів.

Надання своєчасної, об'єктивної, повної і достовірної інформації про формування доходів підприємств є необхідним не лише для виміру економічної доцільності, але і для визначення стратегії розвитку діяльності. Така інформація є базою для розробки та запровадження ефективних заходів щодо створення сприятливих умов розвитку суб'єктів господарювання не лише через систему державного стимулювання і регулювання, але й формування ефективного механізму та інструментів внутрішнього управлінського впливу, маркетингової діяльності тощо. Прийняття управлінських рішень базується на обліковій інформації і пов'язане із функціонуванням систем обліку та внутрішнього аудиту доходів підприємств.

Значну увагу дослідженню проблем організації та методології бухгалтерського обліку та внутрішнього аудиту доходів підприємств приділили у своїх працях такі відомі вітчизняні вчені як В. В. Апопій, Ф. Ф. Бутинець, С. Ф. Голов, В. А. Дерій, Є. А. Карпенко, О. В. Карпенко, В. А. Кулик, М. В. Кужельний,

Л. П. Кулаковська, П. О. Куцик, І. Д. Лазаришина, О. А. Петрик, В. С. Рудницький, ВВ. В. Сопко, Л. К. Сук. Серед зарубіжних науковців варто виокремити праці: Х. Андерсена, А. Бабо, Л. А. Бернстайна, Р. Брейлі, Ван Бреда, К. Друрі, Б. Нидлза, В. Ф. Палія, Я. В. Соколова, Е. С. Хендріксена.

Аналіз наукового доробку вчених та практичних даних підтверджує, що питання обліку та внутрішнього аудиту доходів підприємств в динамічних соціально-економічних системах не втрачають своєї актуальності й потребують подальшого дослідження. Це пов'язано зі структурними змінами в галузі торгівлі, зокрема створення підприємств і комплексів сучасних торговельних форматів, процесами реформування національної інституційної та фіскальної систем у частині їх адаптації до європейських і міжнародних стандартів, посиленням конкуренції на внутрішньому і зовнішньому ринках, а також необхідністю підвищення ефективності діяльності підприємств через використання внутрішніх резервів.

Актуальність, практичне та теоретичне значення дослідження проблем обліку і внутрішнього аудиту доходів підприємств обумовили вибір теми та напрямок дослідження.

Метою дипломної роботи є обґрунтування теоретичних положень та розробка практичних рекомендацій щодо вдосконалення обліку і внутрішнього аудиту доходів підприємств для інформаційного забезпечення ефективного управління ними.

Для досягнення зазначеної мети поставлено та вирішено такі завдання:

- визначити змістовні характеристики й економічну сутність доходів як об'єкта фінансового обліку та аудиту підприємств торгівлі, уточнити науково-теоретичні положення і підходи до класифікації, визнання й оцінки доходів;
- проаналізувати сучасний стан нормативно-правового регулювання бухгалтерського обліку та внутрішнього аудиту доходів, дослідити сутнісні характеристики обліково-контрольного забезпечення управління доходами;
- охарактеризувати фінансово-господарську діяльність та постановку обліку у ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик»;

– узагальнити і розвинути існуючі науково-практичні аспекти облікової політики про облік доходів ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик» в єдиній системі інформаційного забезпечення менеджменту

– дослідити порядок відображення доходів в обліку та звітності;

– запропонувати напрямки поліпшення організаційного механізму побудови та функціонування облікової моделі інформаційної підтримки внутрішніх бізнес-процесів, моделювання і бюджетування доходів ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик»;

– запропонувати методичний підхід до організації внутрішнього аудиту доходів з метою зниження непродуктивних втрат та зростання ефективності діяльності ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик»;

– розглянути методичні аспекти внутрішнього аудиту доходів з метою створення ефективної системи контролю ресурсних потоків та регулювання фінансово-господарського розвитку ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик»;

– запропонувати систему критеріїв та індикаторів якісної й кількісної оцінки функціонування системи внутрішнього аудиту з метою забезпечення об'єктивності і достовірності обліку та звітності ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик».

Об'єктом дослідження є процес обліку та внутрішнього аудиту доходів ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик».

Предметом дослідження є теоретичні, організаційно-методичні та практичні аспекти бухгалтерського обліку і внутрішнього аудиту доходів підприємств.

Методологічною основою дослідження є діалектичний метод пізнання з використанням системного підходу. В межах зазначеного методу використано такі методи: історичний – для вивчення походження і розвитку категорії «дохід», формування доходів ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик» та відображення їх у звітності; моделювання причинно-наслідкових зв'язків, індукції та дедукції – для розробки моделей в управлінському обліку та внутрішньому аудиті; узагальнення та конкретизації – з метою теоретичного узагальнення та

формулювання висновків при з'ясуванні проблем і напрямків удосконалення обліку і аудиту доходів ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик»; спостереження – для дослідження організації обліку у ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик»; графічний – для наочного відображення отриманих результатів дослідження; порівняння, синтезу та аналізу – для забезпечення системного підходу до визнання і оцінки доходів. Для виявлення взаємозалежності між інформаційним забезпеченням і результатами діяльності використано економіко-математичні, статистичні методи, а також пакет прикладних комп'ютерних програм.

Інформаційною базою дипломної роботи стали: наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених з обліку та внутрішнього аудиту доходів, законодавчі й нормативні акти України, міжнародні і національні стандарти обліку, дані Державної служби статистики України, дані обліку, фінансова та статистична звітність ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик», матеріали науково-практичних конференцій і семінарів, довідково-інформаційні видання, інтернет-ресурси, а також результати власних спостережень.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у розробці теоретико-методичних положень і рекомендацій практичного характеру щодо вдосконалення обліку та внутрішнього аудиту доходів ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик».

Практична значимість дослідження полягає у розвитку теорії та практики обліку і внутрішнього аудиту доходів, спрямованих на вдосконалення їхніх організаційно-методичних засад відповідно до сучасних умов господарювання ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик», а також забезпечення своєчасного одержання необхідної інформації для прийняття управлінських рішень.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОБЛІКУ ТА ВНУТРІШНЬОГО АУДИТУ ДОХОДІВ ПІДПРИЄМСТВА

1.1. Економічна сутність, класифікація, визнання та оцінка доходів підприємства

Підприємства здійснюють свою діяльність з метою отримання доходу. Таким чином, доходи підприємств незалежно від галузі діяльності, форми власності та інших показників набувають особливо важливого, ключового значення.

Економічна категорія «дохід» досліджується протягом багатьох століть, що підтверджують дані додатку А. На основі цієї інформації, можна зробити висновок, що поняття доходу розглядалося ще з античних часів, зокрема, Платоном і Аристотелем, а потім – представниками шкіл меркантилістів та фізіократів. Їхні підходи до розгляду поняття доходів тісно пов'язувалися із функціями грошей у суспільстві, цілями й способами їх накопичення і використання. Хоча ці спроби теоретичного осмислення поняття доходів носили несистемний характер, впродовж подальшої еволюції економічної думки вони отримували все більш розгорнутий концептуальний розвиток у працях представників різних епох та економічних шкіл.

Перші спроби узагальненого теоретичного осмислення та системного формулювання змісту доходу, як економічної категорії, були ініційовані представниками класичної школи економічної думки, зокрема, А.Смітом та Д.Рікардо. У своїх підходах вони тісно пов'язували теорію доходу із теорією вартості. Зокрема, вони визначили, що вартість товарів за своїми розмірами дорівнює сукупним витратам праці, капіталу та землі. При цьому кожний із цих видів витрат (заробітна плата, прибуток, рента) розглядався ними як джерело відповідного виду доходу.

Подальший розвиток теоретичного обґрунтування сутності категорії

доходу пов'язаний із представниками марксистської школи політичної економії. Вони перші визначили, що за рамками аналізу формування доходу представниками класичної школи залишились витрати на засоби виробництва, тобто предмети та засоби праці (або за марксистською термінологією – витрати на постійний капітал). Поглиблюючи класичний аналіз доходу і джерел його утворення на мікроекономічному рівні, К.Маркс визначає заробітну плату і прибуток елементами валового доходу.

Класичну та марксистську теорії об'єднує те, що вони спрямовані на розкриття сутності категорій доходу, виходячи з тих чи інших здійснених витрат на виробництво благ, призначених до обміну. Вони узагальнюють собою витратний підхід до формування доходу. Якщо абстрагуватись від причин та факторів присвоєння доходу, а сконцентрувати увагу на змісті економічних відносин, пов'язаних із формуванням доходу окремих суб'єктів господарювання, то стає очевидною спорідненість теоретичних підходів представників цих двох шкіл.

Принципово новий підхід до з'ясування економічної сутності доходу було обґрунтовано представниками школи маржиналістів (Дж.-Б. Кларк, А. Маршалл, А.Курно). Їхній підхід до визначення змісту та умов формування доходу базувався на теорії корисності та теорії попиту і пропозиції. Вони перші утвердили положення, що формування доходу суб'єктів господарювання відбувається не у сфері виробництва, а у сфері обігу, в якій проявляють свої інтереси покупці і продавці.

Основу їх економічної парадигми становила теорія граничної корисності, яка дала можливість зосередити увагу на умовах формування доходу виключно на мікроекономічному рівні. Використовуючи граничний метод економічного аналізу, маржиналісти дослідили систему основних ринкових факторів, що впливають на формування доходу підприємств, кількісно визначили вплив цих факторів на розмір доходу, розробили ряд визнаних математичних моделей господарського процесу підприємств, що дозволяли широко використовувати висновки їх теорії формування доходу у практиці діяльності конкретних

суб'єктів господарювання. Особлива роль маржиналістської теорії формування доходу підприємств відведена дослідженню впливу на нього ринкового ціноутворення на реалізовані товари.

Послідовником ідей маржиналізму в Україні був М. Туган-Барановський. Вивчивши теорію розподілу багатства Дж.-Б. Кларка, він розробив власну теорію розподілу доходів, відому як соціальна теорія. Виходячи із своєї теорії розподілу, М. Туган-Барановський визначив два основні фактори, від яких залежить заробітна плата: зростання продуктивності суспільної праці (економічний фактор) та соціальна сила робітничого класу (соціальний фактор). Тому, саме зростання національного доходу відбувається за рахунок підвищення продуктивності суспільної праці, яка, в свою чергу, може збільшитися за рахунок науково-технічного прогресу.

Поряд з трактуванням доходу з точки зору економічної теорії, не менш важливим є його визначення з позиції фінансового обліку. Визначення доходу як об'єкту обліку і моменту його визнання належать до найважливіших проблем теорії, яка займає одне з центральних місць у дослідженнях різних наукових шкіл та напрямів економічної науки.

Процес розвитку методики обліку доходів відбувався одночасно з поступовим розвитком виробництва, обміну, грошового обігу, банківської справи та, врешті-решт, системи обліку в цілому.

На процес становлення та розвитку бухгалтерського обліку найбільше вплинули італійська, французька, німецька, англо-американська та російська школи (Додаток Б).

Прихильники економічного напрямку (Ф. Беста, П. д'Альвізе, Д. Дзаппа) доводили, що в кінцевому випадку на всіх рахунках обліковуються цінності, тобто облік фіксує рух речей, а динаміка зобов'язань – це лише наслідок господарського процесу. На початку ХХ ст. економічний напрям став пріоритетним в бухгалтерському обліку Італії. Останнім із науковців, які замикали класичну італійську школу вважається представник економічного напрямку Джіно Дзаппа. Він узагальнив напрацювання італійської облікової

школи і заклав основу для її майбутніх досягнень [84, с. 109].

Так, вивчаючи співвідношення доходів і витрат, він сформулював наступне положення (“постулат Дзаппи”): з облікової точки зору доходи підприємства є очевидними, а сума витрат сумнівна. Таке твердження обумовлене тим, що доходи виникають із документів на реалізацію різних цінностей та послуг, а величина витрат завжди залежить від облікової політики підприємства і вибору адміністрацією різноманітних методологічних прийомів, тобто доходи визначаються об’єктивно, а витрати, пов’язані з обчисленням собівартості – суб’єктивно. Можливо, саме постулат Дж. Дзаппи став передумовою того, що інші наукові школи облік витрат вважали першочерговим (ставили на перше місце) і, відповідно, не приділяли належної уваги обліку доходів. Загалом італійський напрям в теорії бухгалтерського обліку заклав основи для подальших наукових досліджень з проблематики обліку доходів [99, с. 111].

Представники французької школи, на чолі з А. Гільбо і Е. Леоте відкинули юридичне трактування бухгалтерського обліку і започаткували економічний напрям в обліковій думці. В центрі досліджень французької школи знаходиться власник, для якого прибуток є метою залучення коштів. Прибуток же вони визначали як різницю між доходами та витратами. У зв’язку з цим значна увага вченими приділялася господарським операціям, які призводили як до позитивного, так і до негативного фінансового результату.

Дослідження представників німецької школи характеризувалися тим, що вони вважали подвійний запис природою фактів господарського життя. Так, В. Рігер предметом обліку вважає рух коштів, що відбувається в ході господарського процесу, а під доходами він розумів грошові суми, що отримуються та пропонував їх відображати по кредиту рахунку [56, с. 68].

Американські бухгалтери ігнорували наукові основи обліку та розглядали його лише як практичну діяльність, а саме як процес збирання та групування звітних даних. Відповідно до американської школи в обліку щодо визначення доходу існує три концепції:

1. Концепція продукту визначає дохід як продукт діяльності підприємства, тобто дохід – це створення продукції, робіт, послуг за деякий проміжок часу. Проте при такому визначенні доходу неможливо визначити момент доходу та його розмір.

2. Концепція вибуття розглядає виникнення доходу в момент передачі продукції покупцям. Такий підхід не включає доходи, отримані до передачі продукції покупцю (наприклад, при методі поетапного виконання надання послуг або при методі процентного завершення під час виконання будівельних робіт).

3. Концепція приросту визнає доходом зростання економічних вигід, що збільшують власний капітал, який відрізняється від внесків власників. На даній концепції базується бухгалтерський облік в Україні.

Для англомовних країн початку ХХ ст. характерним було виникнення шкіл персоналістів. Заслугою персоналістів можна вважати те, що вони стали сумлінно диференціювати фінансові результати. Представник англо-американської школи В.Е. Патон стверджував, що прибуток утворюється або за рахунок збільшення доходу, або за рахунок зменшення витрат. Також він спробував розмежувати прибуток за двома напрямками: операційний (прибуток від господарської діяльності) та фінансовий (прибуток від кон'юнктури). На основі цього вчений дав визначення операційного прибутку як реалізованого доходу підприємства [32, с.69]. Отже, представники англо-американської школи розглядали доходи як джерела формування прибутку.

Розглянуті наукові школи незалежно від їх напрямів, предмету та методу вивчення мали величезний вплив на формування світової бухгалтерської науки, що зумовило пошук нових наукових досліджень в різних галузях економічних знань, а також, вплинуло на організацію бухгалтерського обліку доходів на підприємствах того часу. Також слід зауважити, що питання трактування поняття доходів в бухгалтерському обліку та економічними науками не втратило актуальності й сьогодні.

В додатку В наведено визначення доходів вітчизняними та зарубіжними

економістами. За підсумками таких визначень, можна зробити висновок, що доходи неоднозначно розтлумачені в різних працях. Існують розбіжності в глибині висвітлення поняття доходи.

Так, Базилевич В.Д [18, с.306] ототожнює дохід з обсягом грошових надходжень на підприємство, проте таке визначення є некоректним, оскільки значна кількість видів грошових надходжень не пов'язана з формуванням доходів суб'єктів господарювання. Це стосується таких їх видів, як надходження залучених кредитних ресурсів у грошовій формі; надходження грошових коштів за рахунок їх повернення від підзвітних осіб; надходження на підприємство грошових коштів, що належать іншим особам тощо. За таким критерієм до доходів не будуть віднесені і результати бартерних операцій, що не формують грошових потоків, хоча і є об'єктом оподаткування доходу.

Слід зауважити, що значною мірою на сутність доходу вплинула адаптація вітчизняного обліку і аудиту до світових стандартів. Неточність перекладу самого терміну відповідно до його економічного змісту дає підставу для різнопланових тлумачень. Так, у системі МСФЗ використовується термін «сукупний прибуток» («comprehensive income»), який в українській нормативній базі розглядається як сукупний прибуток і як сукупний дохід.

Розглянуті положення підкреслюють складність підходів до визначення сутності категорії доходу підприємства. Питання визначення терміну “дохід” для цілей системи обліку в ринкових умовах, знаходиться на стику економічного та фінансового підходів. Це пов'язано з тим, що облікова система повинна враховувати особливості економічної організації та вплив фінансової системи на мікрорівні, тобто на діяльність торговельного підприємства.

Фінансовий облік, як одне із джерел інформації для прийняття ефективних рішень в управлінні доходами, концептуалізовано таким чином, щоб після певного періоду отримати дані про стан підприємства, є основою оцінки підприємства в досягненні ним поставлених цілей.

Головним при визначенні доходу у системі фінансового обліку є те, що дохід не є рухом грошових коштів. Найбільш коректним є визначення «доходу»

у національному стандарті бухгалтерського обліку. Виходячи із його логіки можна констатувати, що дохід торговельного підприємства як об'єкт обліку - це надходження активів або зменшення зобов'язань в результаті реалізації товарів, що призводить до збільшення власного капіталу, окрім випадків, пов'язаних із внесками учасників капіталу за звітний період та за умови, що оцінка доходу може бути достовірно визначена.

Таким чином, концептуальним, для визнання доходу торговельного підприємства в обліку є:

- а) визнання його активу та зобов'язань за результатами реалізації товарів;
- б) відмежування внесків учасників;
- в) достовірний вимір величини доходу (оцінка).

Тенденції розвитку торговельного бізнесу в Україні характеризуються появою нових форматів торгівлі, що забезпечують різноманітність джерел формування доходів, величина яких значною мірою залежить від впливу зовнішніх чинників. Сучасні запити менеджерів у цій галузі зумовлюють потребу у формуванні нетипової та нетрадиційної інформації про доходи підприємства для управління ними.

Це, у свою чергу, потребує такої класифікації доходів у системному обліку, яка дозволить генерувати інформацію для різних цілей застосування на різних рівнях управління, з метою виконання багатофункціонального призначення: прогнозування, планування, розподілу доходів; організації обліку відповідальності, стимулювання за досягнення запроєктованої величини доходу; обліку, контролю процесу формування доходу та прийняття рішень щодо управління ним.

Аналіз публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми, показав, що відправною точкою усіх дослідників є нормативно-правові документи, у яких представлено класифікацію доходів. На думку більшості дослідників, доходи повинні групуватися за видами діяльності та за джерелами їх формування, оскільки це дозволяє організувати аналітичний облік за групами, передбаченими у чинному Плані рахунків. Проте дискусійними є питання щодо класифікаційних

ознак та їх складу.

Невідповідність у чинних нормативно-правових документах зумовила відсутність єдиної думки щодо віднесення окремих видів доходів до інвестиційної чи фінансової діяльності. Так, група авторів (А. М. Поддєрьогін, М. Д. Білик, М. Ф. [63, с. 62;] Огійчук, В. Я. Плаксієнко [53, с. 649]) у складі доходів виділяють:

- дохід від операційної діяльності, що включає дохід: від реалізації товарів (робіт, послуг) та інший операційних дохід (від реалізації іноземної валюти; від реалізації інших оборотних активів; від операційної оренди, одержані пені, штрафів, неустойок; відшкодування раніше списаних активів; від списання кредиторської заборгованості; одержані гранти та субсидії; інші доходи від операційної діяльності);

- дохід від фінансових операцій (дохід від участі в капіталі, інші фінансові доходи);

-доходи іншої діяльності.

Відповідно до такого групування автори не виділяють як окрему класифікаційну групу доходи від інвестиційної діяльності, таким чином включаючи їх до складу доходів від іншої діяльності.

У деяких літературних джерелах зустрічається класифікація доходів, розроблена для цілей управлінського обліку, що побудована в тісному взаємозв'язку з класифікацією витрат [13, 64, 74].

При цьому розрізняють доходи інкрементні та маржинальні, регульовані та нерегульовані, релевантні та нерелевантні тощо, але автори залишають невизначеними класифікаційні ознаки, відповідно до яких відбувається дане групування, що зумовлює неясність цільового спрямування такого поділу.

М. В. Реслер [74] та О. А. Подолянчук [64], проводять групування доходів за напрямом їхнього використання, окремо виділяючи групи з метою прогнозування і планування; прийняття управлінських рішень; контролю і регулювання.

Поділяємо думку Д.В. Карпенко [24], яка зазначає, що така класифікація не суперечить розумінню економічного змісту доходів, характеризує

особливості її застосування для різних цілей управління, сприяє створенню детальної інформації про них для використання менеджерами різних рівнів управління підприємством (додаток Д).

Проте, на нашу думку, якщо її розглядати в розрізі напрямів використання, то доцільно додатково виділити напрям «Для цілей оподаткування», згрупувавши доходи на ті, що є базою оподаткування та ті, що не є нею; а також ознаку для розширення напрямку «Для прийняття рішень» з назвою – «за господарськими сегментами», що передбачає групування доходу за видами продукції власного виробництва; за місцями виникнення; за категоріями клієнтів; ризиків тощо.

Узагальнення типових класифікаційних ознак свідчить про те, що жоден із науковців не відступає від вимог чинного законодавства, що є об'єктивним, але кожен із них вкладає власний зміст у запропоновані групи доходів і їх склад.

Наприклад, О. А. Подолянчук виділяє таку класифікаційну ознаку як «за можливістю отримання», до складу якої входять дійсні та можливі доходи. При цьому в основу такого поділу покладено момент і спосіб отримання доходу, тому дійсні доходи автор вважає такі, що надходять у вигляді попередньої доплати за продукцію (товари, роботи, послуги та інші активи), а можливі – такі, що надійдуть після відвантаження продукції (товарів, робіт, послуг та інших активів) [64, с. 60].

Таке групування суперечить законодавству, оскільки, відповідно до П(С)БО 15 «Дохід», передплата не визнається доходом. Тому, на нашу думку, ці доходи доцільніше класифікувати за ознакою, що характеризуватиме час отримання грошових коштів, виділивши замість «дійсних» – доходи «отримані як передплата», а групу «можливі» замінити на «отримані після відвантаження». В такому випадку дійсні доходи вже розуміють як ті, що виникають у результаті звичайної діяльності підприємства, наприклад, виручку від реалізації продукції тощо, а можливі – розуміємо як економічну вигоду, яку може одержати підприємство від прийняття альтернативного рішення.

Більшість із існуючих класифікаційних ознак можуть бути базовими в

розробці її удосконаленої версії для підприємств торгівлі, орієнтованої на сучасні запити системи управління.

Цікавим є підхід, запропонований М. В. Реслер, який тісно пов'язаний із загальновідомою класифікацією витрат у системі управлінського обліку [15, с. 41], що є логічним у зв'язку із застосуванням принципу відповідності та орієнтується на певні цілі (визначену мету). При цьому під час виокремлення класифікаційних ознак доцільно враховувати й галузеву специфіку конкретних видів господарювання [75].

Вважаємо, що для підприємств торгівлі класифікаційними ознаками мають бути такі, що дозволяють групувати доходи залежно від цілей управління ними й одержувати інформацію, необхідну для визначення фінансового результату звітності підприємства; прогнозування і планування; прийняття оперативних і стратегічних рішень; контролю і регулювання та, безумовно, з метою оподаткування (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Класифікація доходів в обліку за цільовим спрямуванням

Цільове спрямування	Класифікаційна ознака	Види доходів
Визначення фінансового результату	За видами діяльності	Дохід від основної діяльності
		Дохід від іншої операційної діяльності
		Дохід від фінансової діяльності
		Дохід від інвестиційної діяльності
	За джерелами формування	Дохід від оптової торгівлі
		Дохід від роздрібною торгівлі
		Дохід від надання послуг
		Дохід від використання активів третіми сторонами
	За періодом формування	Дохід за місяць
		Дохід за квартал
		Дохід за рік
	За віднесенням до періоду	Дохід звітного періоду
Дохід минулого періоду		
Прогнозування і планування	За охопленням плану	Фактичний дохід
		Плановий дохід
	За впливом інфляції	Номінальний дохід
		Реальний дохід
	За періодом виникнення	Дохід поточного періоду
		Дохід минулого періоду
		Дохід майбутнього періоду

Цільове спрямування	Класифікаційна ознака	Види доходів
	За формою отримання	Грошовий дохід
		Негрошовий дохід
	За ступенем узгодження	Загальний дохід
		Середній дохід
	За регульованістю отримання	Постійний дохід
		Разовий дохід
Прийняття управлінських рішень	За ступенем керованості	Релевантні доходи
		Нерелевантні доходи
	За суттєвістю	Суттєві доходи
		Несуттєві доходи
	За способом отримання	Активні доходи
		Пасивні доходи
	За можливістю вибору	Дійсні доходи
		Можливі доходи
	За способом регулювання величини доходу	Дохід, отриманий з використанням дисконту
		Дохід, отриманий з використанням клубних карт
		Дохід, отриманий від реалізації акційних товарів
	За важливістю для прийняття рішень	Інкрементні доходи
		Маржинальні доходи
	За корисністю	Економічні доходи
Соціальні доходи		
Контроль і регулювання	За можливістю здійснення впливу	Контрольовані доходи
		Неконтрольовані доходи
	За характером виникнення	Явні доходи
		Неявні доходи
	За правовим визнанням	Легальні доходи
		Нелегальні доходи
Оподаткування		Доходи, що оподатковуються
		Доходи, що не оподатковуються

Основними перевагами запропонованої нами класифікації є такі:

- цільова орієнтація на потреби фінансового, управлінського та податкового обліку, що необхідний для створення якісної інформаційної бази управління підприємством;
- відповідність прогностичній, інформаційній, аналітичній, контрольній і комунікаційній функціям обліку;
- орієнтація на сучасні тенденції розвитку галузі та фактори впливу на її дохід;
- передбачення цілей сегментарного обліку для управління відокремленими компонентами діяльності з реалізації товарів і послуг оптом та

в роздріб, перелік яких розширюється синхронно з інноваціями в розвитку галузі та зміною запитів клієнтів.

З метою визначення фінансового результату пропонуємо виділяти класифікаційні ознаки за видами діяльності; за джерелами формування; за періодом формування та за методикою визнання.

Наведена деталізація дозволить отримати інформацію про джерела формування доходів підприємств торгівлі за окремими сферами діяльності; визначити розмір і склад доходів за періодом його отримання, що необхідно для реалізації аналітичної функції обліку, а також віднести доходи до звітного чи майбутнього періоду, що потрібно для підготовки фінансової звітності.

З метою забезпечення цілей прогнозування та планування доцільно виділити доходи, передбачені планом у процесі діяльності, та ті, що не передбачені, або ж не можуть бути спланованими, що важливо для організації обліку відповідальності.

Групування за фізичною формою дозволяє виділити отримані доходи у монетарному, матеріальному чи нематеріальному вигляді, що доцільно для раціонального розподілу ресурсів для виконання статутної діяльності підприємств.

Розподіл на номінальний і реальний дохід забезпечує виявлення впливу інфляційних процесів за рахунок корегування номінальних надходжень на темп інфляції у відповідному періоді, що актуально в умовах фінансової нестабільності.

За ступенем узагальнення пропонуємо виділяти загальні, тобто сумарні доходи та середні, розраховані на одиницю продукції. Для забезпечення можливості порівнювання інформації раціональним є поділ на поточні, минулі та майбутні. Класифікація за ознакою регулярності отримання, дозволяє планувати використання грошового потоку за рахунок регулярних або нерегулярних надходжень.

Аналіз наукових публікацій, практики господарювання та зарубіжного досвіду свідчать про посилення ролі обліку в управлінні. Тому в нашому

дослідженні ключове місце посідають доходи, що входять до складу групи щодо прийняття управлінських рішень.

На нашу думку, варто виокремити доходи за характером їх виникнення, а саме явні (отримані в результаті діяльності, притаманної для конкретного підприємства) та неявні (ті, що створюються за рахунок організаційної, корпоративної культури підприємства ресторанного господарства, підвищення його ділової активності, формування іміджу тощо). Визначення частки таких доходів є важливим для підприємств торгівлі, оскільки лояльністю клієнтів користуються саме ті підприємства, що відомі створеним іміджем і відповідною репутацією. Так, за рахунок неявних може збільшуватися сума явних у вигляді реальної економічної вигоди. Доходи, отримані від активних дій усіх співробітників підприємства ресторанного господарства, формують активні доходи, які є контрольованими та керованими; одержані в результаті цільового використання певного активу в операційному циклі відносять до пасивних із метою розмежування інформації за ступенем релевантності в управлінській звітності.

Застосування різноманітних дисконтних і акційних операцій є надзвичайно розповсюдженим явищем діяльності сучасних підприємств торгівлі. Тому з метою регулювання величини доходу виділено такий, що отриманий з використанням торговельної знижки, клубних карт, подарункових сертифікатів і від реалізації акційних товарів, що сприяє підвищенню лояльності клієнтів.

Враховуючи значущість підприємств торгівлі в економічному розвитку України, включаючи процес відтворення робочої сили, безпечності харчування, наповнення державного бюджету та створення робочих місць, ми виділили дохід через призму «економічної» та «соціальної» вигід, що свідчить про його корисність. В окремі групи виділено доходи для контролю і регулювання та для управління оподаткуванням.

Питання визнання доходів є одним із визначальних при відображенні інформації в бухгалтерському обліку і звітності, а також для цілей здійснення

аудиту. Особливістю діяльності торговельних підприємств є те, що товари можуть бути відвантажені, перебувати у запасах і бути реалізованими за різних умов та у різних формах оплати (за готівку, платіжними картками, з розстрочкою платежу тощо), що впливає на момент визнання доходу. Крім того, діяльність щодо реалізації товарів може починатись в одному звітному періоді і закінчуватись в іншому.

Визнання і оцінка інформації в обліку і аудиті про доходи діяльності здійснюється за принципами об'єктивності, повноти, своєчасності та ефективності.

Критерії об'єктивності визначаються виходячи із реальної оцінки і виміру параметрів діяльності торговельних підприємств, достатніх для забезпечення потреб зовнішніх і внутрішніх користувачів. Визначальним при цьому є коректність тлумачення цих параметрів і однозначність виміру. Повнота інформації визначається стандартами запиту для реалізації цілей державного управління та корпоративного менеджменту.

Своєчасність формування інформації визначається регламентами обліку і аудиту та запитом користувачів. Ефективність інформаційного потоку слід розглядати через призму наявності необхідних даних та можливість обробки, інформації за сучасними інформаційними технологіями і системами.

Оскільки постійне відображення доходів, що накопичуються, є неможливим, бухгалтери намагаються знайти момент, коли дохід дійсно сформований. Таким моментом для торговельного підприємства є момент реалізації товарів.

Моментом реалізації часто визначають момент продажу. За економічною сутністю момент реалізації прирівнюється до моменту продажу, за яким розуміють передачу предмета договору у власність покупцю за платню. Тобто момент реалізації збігається з моментом набуття права власності на предмет договору.

Дохід від реалізації має бути визначений у тому звітному періоді, коли товари реалізуються та вимірятися теперішньою оцінкою грошей або грошового

еквівалента. Це передбачає, що всі повернення, торговельні знижки й інші зменшення визначеної ціни повинні вираховуватись з доходу, що виник в результаті господарської операції.

Крім принципу реалізації, важливу роль в обліковому процесі визначення доходу відіграє також принцип нарахування. Цей принцип є одним з головних у системах обліку розвинутих країн, оскільки слугує основою для розрахунку фінансових результатів діяльності. В умовах пріоритетного значення даних фінансової звітності для зовнішніх користувачів, якими є інвестори і акціонери, дані про результати діяльності для них, на дату складання звітності, найбільш принципові.

Сутність цього принципу в Україні не відрізняється від його тлумачення в міжнародній практиці і полягає у тому, що підприємство визначає фінансові наслідки фактів господарської діяльності, які відображаються в обліку і звітності, у тих звітних періодах, коли вони виникають незалежно від дати отримання або виплати грошових коштів.

Методологічні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про доходи визначає П(С)БО 15 «Дохід» [66]. Відповідно до стандарту дохід відображається в бухгалтерському обліку в сумі справедливої вартості активів, що отримані або підлягають отриманню. Справедливою вартістю згідно з П(С)БО 19 «Об'єднання підприємств» визнається сума, за якою може бути здійснений обмін активу, або оплата зобов'язання в результаті операції між обізнаними, зацікавленими та незалежними сторонами.

У більшості випадків номінальна вартість компенсації, яка отримана або підлягає отриманню, не відрізняється суттєво від справедливої вартості. Разом з тим, в окремих випадках сума доходу не збігається із справедливою ринковою вартістю реалізованих товарів. Таким прикладом є продаж товарів зі знижкою. В такому випадку дохід визнається за сумою, яка менша, ніж справедлива вартість.

Знижки, що виникають при реалізації товарів можуть бути надані до реалізації (тобто в момент відвантаження товарів сума компенсації (ціна за мінусом знижки), що підлягає отриманню, відома) та після реалізації (на момент

відвантаження товарів кінцева сума компенсації, що буде отримана, не може бути визначена внаслідок того, що покупець має право скористатись умовами договору, в результаті чого сума компенсації буде меншою).

Відповідно до діючої в Україні нормативної бази в бухгалтерському обліку відображаються лише знижки, надані після дати реалізації товарів. Торговельні знижки, які надані до реалізації, не відображаються на окремих рахунках в бухгалтерському обліку і не відображаються у фінансовій звітності. Вирішення цієї проблеми лежить у площині методики обліку і буде розвинуто в наступних розділах.

В міжнародній практиці на відміну від національної методології обліку доходів при наданні знижок застосовуються два методи обліку знижок, наданих після реалізації:

- 1) метод ціни «брутто»;
- 2) метод ціни «нетто» [7, ст. 295].

За методом «брутто» сума знижки не вираховується безпосередньо з доходу від продажу, а відображається на окремому бухгалтерському рахунку. Валовий метод завищує суми на рахунках розрахунків з покупцями і доходу від реалізації товарів. Але саме такий метод обирає більшість компаній, аргументуючи, що він потребує найменших зусиль в обліку. Саме цей метод регламентовано в Україні у П(С)БО 15 «Дохід».

Метод «нетто» в міжнародній практиці передбачає вирахування суми знижки у повному обсязі з доходу від продажу. У подальшому, якщо покупець використовує лише частину знижки, різниця обліковується на окремому рахунку.

Компенсація за реалізовані товари переважно надається у грошовій формі або у формі грошових еквівалентів, а дохід визначається у тій сумі грошових коштів або еквівалентів, які отримані або підлягають отриманню.

У випадку відстрочки платежу, внаслідок чого виникає різниця між справедливою вартістю і номінальною сумою грошових коштів або їх еквівалентів, які підлягають отриманню за товари, така різниця в

бухгалтерському обліку за НП(С)БО 15 «Дохід» визнається доходом у вигляді відсотків.

Якщо підприємство надає покупцю право на відстрочення платежів, операція може розглядатись як фінансова угода і в даному випадку справедливою вартістю компенсації буде теперішня вартість усіх майбутніх надходжень, які вимірюються дисконтуванням усіх майбутніх надходжень з використанням умовної ставки відсотка.

Справедлива вартість компенсації, яка надійде, буде відрізнятись від номінальної суми компенсації. У такому випадку дохід складатиметься з таких елементів:

- доходу від продажу товарів, який визнається в узгодженні з вимогами до продажу товарів як відповідний;

- доходу від відсотків, який є різницею між доходом від продажу товарів та номінальною сумою компенсації і який визнається на пропорційній часовій базі.

Об'єктом П(С)БО 15 "Дохід" є лише облік доходу, якому надано характеристику в Положенні (стандарті), а саме, дохід, який є результатом певних операцій та подій, за винятком доходу, який знайшов відображення в інших стандартах (наприклад, П(С)БО 12 "Фінансові інвестиції", НП(С)БО 14 "Оренда", НП(С)БО 18 "Будівельні контракти").

Поряд із П(С)БО 15 "Дохід", методологічні особливості обліку доходів і відображення їх у звітності визначаються, також, Міжнародний стандарт фінансової звітності 15 «Дохід від договорів з клієнтами».

Порівняння цих стандартів свідчить про наявність в них суттєвих розбіжностей, які стосуються термінів, критеріїв визнання доходу, їх оцінки, порядку відображення звітності.

Принциповою відмінність в обліку доходів за національними та міжнародними стандартами є те, що при визнанні доходу від реалізації за національним законодавством використовується так звана концепція доходу (performance reporting), а за МСФЗ - концепція зміни активів / зобов'язань

(positional reporting), за якою суб'єкт господарювання визнає дохід, коли (або у міру того, як) він задовольняє зобов'язання щодо виконання, передаючи обіцяний товар або послугу (тобто актив) клієнтові (рис. 1.1 та 1.2).

Рис. 1.1. Порядок обліку доходів від реалізації за П(С)БО 15 «Дохід» та П(С)БО 18 «Будівельні контракти» [25]

Перевагою МСФЗ 15 (IFRS 15) «Дохід від договорів з клієнтами» [25] є те, що у стандарті міститься визначення як доходу (income), так і виручки (revenue), тоді як за національними стандартами України це визначення наведено не у П(С)БО 15 «Дохід», а у НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» (додаток Е).

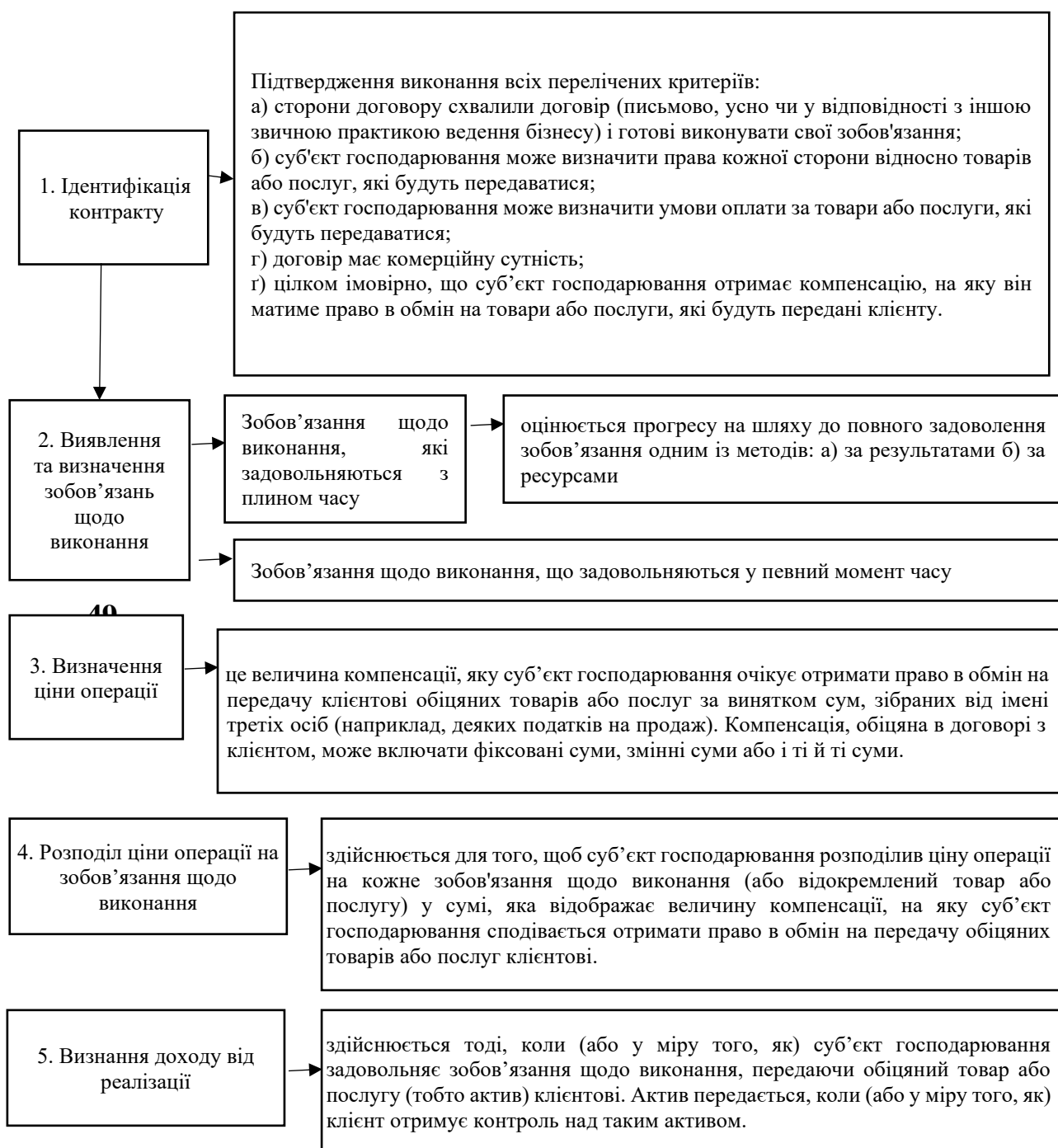

Рис. 1.2. Порядок обліку доходів від реалізації за МСФЗ 15 (IFRS 15)

«Дохід від договорів з клієнтами» [25]

Основною відмінністю у трактуванні сутності доходу за національними та міжнародними стандартами є те, що у МСБО 18 акцентується увага на тому, що дохід повинен бути отриманий у звітному періоді.

Також у міжнародному стандарті наведено визначення доходу (revenue, виручка), яке у національних стандартах відсутнє, як і згадка про звичайну діяльність.

На думку Лоханової Н.О. [33], така інтерпретація відповідної категорії не є коректною, оскільки в ході звичайної діяльності підприємства можуть виникнути самі різноманітні доходи, які зазвичай не є власне виручкою. Наприклад, доходи у вигляді дивідендів і відсотків також є доходами звичайної діяльності, але навряд чи їх можна вважати виручкою в її традиційному розумінні. Виручка ближче за змістом до доходів операційної діяльності, а не звичайної діяльності в широкому її значенні.

Орієнтація міжнародних стандартів на МСФЗ на концепцію зміни активів / зобов'язань при визнанні доходу від реалізації зумовила появу нових термінів, таких як контрактний актив та контрактне зобов'язання, які в національних стандартах відсутні, що суттєво впливає на організацію синтетичного та аналітичного обліку доходів і спричиняє розбіжності в складанні Балансу (Звіту про фінансовий стан) і Звіту про фінансові результати (Звіту про сукупний дохід) за міжнародними та національними стандартами.

В П(С)БО 15 не розкрито зміст поняття «ризиків й вигоди, пов'язані з правом власності» та ознаки суттєвості, що дає можливість українським підприємствам трактувати ці поняття довільно.

П(С)БО 15 як умова відображення доходу вимагає, щоб продавець був упевнений у збільшенні економічних вигод у результаті продажу. А згідно із визначенням, сформульованим у ст.1 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», економічна вигода — це якраз і є можливість отримати кошти [68].

Отже, у разі невпевненості в оплаті відвантажених товарів продавець не має права визнавати дохід під час відвантаження. І якщо невпевненість в оплаті зафіксовано у відповідному документі, то перед бухгалтером постає питання як відобразити операцію. З одного боку, на складі товарів уже немає, і списувати активи з балансу потрібно. З другого - відвантажувальні документи разом із договорами купівлі-продажу дають достатні підстави для визнання дебіторської заборгованості. Водночас п. 6 П(С)БО 10 вимагає відображення дебіторської заборгованості одночасно з відображенням доходу. А дохід у разі невпевненості

в оплаті відображати не можна.

Світовій бухгалтерській практиці відомо кілька моделей відображення викладеної господарської операції. Коли складно визначити величину або гарантувати оплату за продукцію, американські бухгалтерські положення застосовують метод продажів у розстрочку і метод відшкодування витрат [10, с.59].

За методом продажу у розстрочку дохід визнається у той період, коли надходять грошові кошти, а не тоді, коли має місце реалізація. Метод продажу у розстрочку полягає у тому, що при відвантаженні товарів з балансу списується вся вартість товарів і на цю суму визнається дебіторська заборгованість. Одночасно на суму нарахованої націнки в обліку відображається відстрочений дохід. Під час надходження платежів від покупця визнається дохід у сумі платежу, який надійшов, і одночасно пропорційно списується націнка. Це не що інше, як касовий метод визнання доходу.

Такий метод визнання доходу в національній економіці пропонується тим компаніям, що працюють переважно з покупцями, які є бюджетними організаціями. Адже такий механізм дозволяє їм звести до одного періоду появу бухгалтерського доходу та податкових зобов'язань з податку на прибуток і податку на додану вартість.

Є.С. Хендриксен і М.Ф. Ван Бреда описують метод відстрочки, за яким суми відстроченого валового прибутку слід розглядати як непогашену дебіторську заборгованість, а не прибуток майбутніх звітних періодів. Сутність цього методу полягає у тому, що на момент продажу відвантажені цінності відображаються як запас готової продукції (за вартістю придбання), а не за вартістю вибуття (не за поточною дисконтованою вартістю дебіторської заборгованості). Відображення відстроченого валового прибутку як кредиторської заборгованості, на думку авторів, ніяк не впливає на величину чистого прибутку, але викривлює в балансі співвідношення активу і кредиторської заборгованості [94, с.354].

Російський вчений Я.Соколов, коментуючи цей метод, приходять до

висновку: «...якщо моментом реалізації є оплата, то в бухгалтерському обліку виникає дилема: або вірно відобразити дебіторську заборгованість, при цьому створюючи фіктивне джерело, або викривити величину активу, зменшуючи реальну величину дебіторської заборгованості» [85, с.74]. Вихід з цієї ситуації можливий різними шляхами.

В Росії прийнято варіант, за яким дебетується рахунок «Товари відвантажені» і кредитується рахунок «Готова продукція». Я. Соколов вважає, що це не кращий варіант, оскільки проблема не вирішується взагалі. Пропозицію Є.С. Хендриксена і М.Ф. Ван Бреда, за якою суму різниці між підсумком рахунку, виставленого покупцю, і собівартістю відвантажених товарів відносять на рахунок розрахунків з різними кредиторами, а суму собівартості відвантажених товарів - на рахунок «Товари відвантажені», Я. Соколов вважає більш логічною. Але недоліками є те, що: по-перше, дебіторська заборгованість зменшена на собівартість відвантажених товарів і, по-друге, виникає штучна кредиторська заборгованість. Я. Соколов пропонує варіант, за яким суму дебіторської заборгованості слід відображати у повному обсязі, списати собівартість відвантажених товарів, а суму валового прибутку відобразити як торговельну націнку. Відобразити суму валового прибутку як доходи майбутніх періодів не є коректним, оскільки у даному випадку дохід буде визнаний за відвантаженням. У подальшому націнка буде списуватись у міру надходження платежів.

При застосуванні методу продажу у розстрочку виникають проблеми щодо:

- процентів за контрактами у розстрочку;
- сумнівних боргів;
- невиконання зобов'язань та відновлення прав володіння.

За своєю суттю договір купівлі-продажу товарів у розстрочку являє собою кредитний договір і передбачає нарахування процентів за надання такого кредиту. Методика розрахунку процентів за контрактами в розстрочку в Україні суттєво відрізняється від міжнародної практики, де вводиться графік рівних

платежів, який складається з процентів і основної суми боргу. З кожним наступним платежем зменшується сума процентів і відповідно збільшується сума основного боргу.

Проценти обліковуються окремо від доходу від продажу у розстрочку і визнаються доходом, який розраховується як первісний неоплачений залишок, поділений на теперішню вартість ануїтету, розрахованого за відповідний період погашення заборгованості.

За українською методикою проценти нараховуються на залишок непогашеної покупцем заборгованості. Розмір процентів встановлюється продавцем самостійно, але він, як правило, не перевищує діючих на момент продажу товарів річних ставок за фінансові кредити банку, який обслуговує продавця.

При продажу товарів у розстрочку проблема безнадійних та сумнівних боргів може вирішуватись за рахунок права володіння товаром.

Відповідно до Цивільного кодексу України право власності у покупця майна за договором виникає з моменту передачі речі, якщо інше не передбачено законом або договором. Відповідно до Правил торгівлі в розстрочку товари передаються покупцю в користування і розпорядження. Право власності на придбані в розстрочку товари у повному обсязі переходить до покупця тільки після кінцевого розрахунку. Таким чином, у підприємства є можливість відновлення права власності, якщо покупець не виконує вимоги договору щодо платежів. Товар може бути у подальшому перепроданий і за рахунок цього компенсовані непогашені залишки заборгованості.

Метод відшкодування витрат виробництва передбачає, що прибуток не відображається в обліку доти, доки надходження від покупця не погасять собівартість відвантажених товарів. Відстрочений прибуток визнається тільки при отриманні всіх платежів. Якщо платежі надійдуть не в повному обсязі, визнаний прибуток буде менше відстроченого на величину недоотриманих платежів. Цей метод у міжнародній практиці застосовується у разі обліку операцій, пов'язаних з гранично високим ступенем комерційного ризику [10,

с.139].

Методи визнання доходу після поставки надають максимальне відстрочення у відображенні доходу, але вони не є традиційними. Відображення доходу на момент завершення операції з утворенням відповідного резерву для списання непогашеної дебіторської заборгованості є доречною альтернативою.

Діюча в Україні нормативна база (ПСБО 10 «Дебіторська заборгованість») регламентує у разі виникнення сумнівів в оплаті поставок не відкладати визнання доходу, а збільшувати витрати, створюючи резерв сумнівних боргів.

Відповідно до національних стандартів обліку визначений дохід від реалізації товарів не корегується на величину пов'язаної з ним сумнівної та безнадійної дебіторської заборгованості. Сума такої заборгованості визнається витратами підприємства, а доходом визнається сума, яка не підлягає погашенню.

Основними причинами невідповідності методологічних засад регламентування аспекту визнання доходу національними П(С)БО по відношенню до вимог МСБО є: жорстке регламентування державою даного процесу, невідповідність розвитку економічних зв'язків між суб'єктами господарювання, відсутність механізму здійснення гарантій по виконанню зобов'язань сторін взаємодії, тощо.

Отже, МСБО мають більш конкретизований характер положень щодо обліку доходів та відображення їх у фінансовій звітності. Тоді, як у національних П(С)БО містяться моменти неповної визначеності та розмежованості доходів з наступним формальним перекрученням інформації при складанні фінансової звітності.

Так як основний продукт системи обліку та аудиту, який використовується менеджментом при управлінні доходами формується в умовах жорсткого державного регулювання, тому у наступному питанні роботи розглянемо більш детально систему нормативно-правового регулювання обліку та аудиту доходів та складові обліково-контрольного забезпечення управління ними.

1.2. Правове регулювання обліку та внутрішнього аудиту доходів підприємства, обліково-контрольне забезпечення управління ними

Сучасний етап розвитку економіки України характеризується хвилею реформ та нововведень, які охоплюють систему державного регулювання економічних процесів у правовому полі. Відповідно, бухгалтерський облік доходів на сучасних підприємствах не може повноцінно існувати без належного його нормативно-правового забезпечення, що забезпечує інтегрованість національних, корпоративних та особистих інтересів.

Дослідження правової бази обліку і внутрішнього аудиту є актуальним з позицій тих обмежень або тих регламентів, які не відповідають реаліям економічних відносин теперішнього часу або дають підставу для корисливого маніпулювання логікою облікового процесу, наданням доказів і аргументацій, призводить до різнопланового тлумачення поведінки контрагентів на ринку і до уникнення відповідальності. Це певною мірою відноситься до обліку і внутрішнього аудиту доходів торговельних підприємств.

Як відомо, нормативно-правове забезпечення обліку – це сукупність нормативно-правових актів найвищих гілок влади у державі (законодавчої, виконавчої та представницької), Міністерства фінансів України, інших міністерств та відомств, і, кожного підприємства зокрема, які забезпечують повноцінне функціонування та динамічний розвиток бухгалтерського обліку, фінансової звітності й економічного контролю в нашій державі.

До основних видів нормативно-правового забезпечення обліку доходів підприємств, з нашої точки зору, варто відносити:

- Закони України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні”, “Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність”;
- Кодекси України (Податковий, Бюджетний, Господарський, Цивільний);
- Укази Президента України; постанови і рішення Кабінету Міністрів України; накази, постанови, розпорядження, листи, роз’яснення міністерств та відомств;

- НП(С)БО 1 “Загальні вимоги до фінансової звітності”, П(С)БО 15 “Дохід”, П(С)БО 16 “Витрати”;

- Вказівки, інструкції, положення; плани рахунків бухгалтерського обліку (національний, галузеві, спрощений, робочі);

- Наказ про облікову політику підприємства і т.д.

Л.К. Сук переконаний, що основними нормативними документами, які забезпечують регламентацію бухгалтерського обліку в Україні є такі документи як Закон України “Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні”, П(С)БО, Плани рахунків бухгалтерського обліку (повний і спрощений) “Положення про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку” [16, с. 30-31].

Щодо регулювання бухгалтерського обліку, то Л.К. Сук абсолютно обґрунтовано розглядає чотири рівні такого регулювання: перший (Закони України, Укази Президента України, постанови КМУ), другий (нормативні документи Міністерства фінансів України, Державного комітету статистики України, Державного казначейства, ДПА, НБУ України), третій (нормативні акти, інструкції, методичні рекомендації, вказівки, листи міністерств і відомств), четвертий (робочі документи, що формують облікову політику в підприємстві).

Пархоменка В.М. поділяє акти нормативно - правового забезпечення за місцем і роллю в реформуванні та регулюванні фінансового обліку на такі групи:

- 1) Закони України як нормативно-правові акти вищої юридичної сили;
- 2) акти вищого органу в системі органів виконавчої влади (постанови Кабінету Міністрів України);
- 3) положення стандарти фінансового обліку, інші нормативно-правові документи з бухгалтерського обліку та фінансової звітності, які затверджує Міністерство фінансів України, що є основним органом центральної виконавчої влади з питань регулювання фінансового обліку і фінансової звітності в Україні;
- 4) нормативно-правові акти (інструкції, положення, вказівки) й методичні рекомендації, які розробляються і затверджуються Міністерством фінансів України та іншими органами на підставі П(С)БО із врахуванням специфіки й

наявних потреб відповідних видів економічної діяльності;

5) рішення (накази, розпорядження) і застосування конкретної облікової політики, які ухвалюються власником (керівником) підприємства на основі документів вищого порядку, що подана у попередніх 4-ох групах документів цього забезпечення.

Класифікація, запропонована В.М. Пархоменком, має за недоліки те, що перша і друга групи актів дуже споріднені між собою як акти законодавчої і виконавчої гілки центральних органів влади в Україні і їх не варто роз'єднувати, а також те, що у цій класифікації (як і в багатьох інших класифікаціях) пропущені нормативно-правові акти місцевого походження (обласні, районні).

Звичайно, що останні зустрічаються не часто, проте вони існують у формі різних методичних рекомендацій, вказівок, положень, листів, роз'яснень, пов'язаних із місцевим фінансуванням, оподаткуванням, кадровою політикою, специфікою роботи у певній галузі (сільське господарство, переробна промисловість, будівництво, торгівельна діяльність і т.д.).

Важливим кроком змін у законодавстві стало прийняття Податкового кодексу України. Кодекс передбачає узгодження чинних нормативно-правових актів, що часом містять суперечливі положення. З набуттям Кодексом чинності передбачено вирішення проблемних завдань, а саме: усунення розбіжностей між показниками бухгалтерської та податкової звітності суб'єктів господарювання; виведення економіки країни з «тіні»; побудова стабільної економіки країни; впровадження і стимулювання інноваційних процесів у країні тощо. Кодекс змінив підхід в формуванні доходів та визначення витрат підприємства, який тривалий час був об'єктом обговорення науковців та практиків. Визначення доходів і витрат стає максимально наближеним до норм бухгалтерського обліку, скасовано правило «першої події», змінюється підхід до формування доходів, скасовано поняття «валові доходи» та «валові витрати».

Відповідно до прийнятих змін значна увага приділяється формулюванню і порядку визнання доходів платника податку на прибуток. Відбувається відмова від правила «першої події» та встановлення такого порядку визначення доходів:

1. від реалізації товарів – за датою переходу покупцю права власності на такий товар;

2. від надання послуг та виконання робіт – за датою складання акта або іншого документа, оформленого відповідно до вимог чинного законодавства, який підтверджує виконання робіт чи надання послуг.

Таким чином, для уникнення різнопланової параметризації облікового процесу щодо доходів основної діяльності у нормативно-правових регламентах доцільно:

- по-перше, узагальнити характеристику доходу, що позиціонується у різних документах нормативно-правового характеру і є симетричним до параметрів його позиціонування за міжнародними стандартами бухгалтерського обліку і фінансової звітності. Такі узагальнення нами вище були зазначені;

- по-друге, слід уніфікувати інтегровані оцінки доходу за видами, умовами, часом надходжень коштів від реалізації на рахунки суб'єктів господарювання;

- по-третє, визначити чіткі процедури документальної реєстрації процесів формування доходів та механізм інтегрування (зведення) даних для різних користувачів та відповідно до вимог, які визначені стандартами фінансової звітності;

- по-четверте, чітко параметризувати вимір доходу для розрахунку фінансових результатів діяльності та для оцінки ефективності господарювання.

Щодо нормативно-правової бази аудиту доходів в Україні, то, на наш погляд, вона розроблена значно слабше, ніж нормативно-правова база з бухгалтерського обліку доходів. Враховуючи важливість та відповідальність аудиту перед законом, аудиторська практика має бути регламентована. До регламентуючих документів належать міжнародні стандарти аудиту, Закон України «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність».

У світовій практиці виділяють дві різні концепції регулювання аудиторської діяльності. Перша з них отримала розповсюдження в таких європейських країнах, як Австрія, Іспанія, Німеччина, Франція тощо, де аудиторська діяльність суворо регламентується централізованими органами. На

них фактично покладаються функції державного контролю за аудиторською діяльністю.

Друга концепція характерна для англomовних країн (Велика Британія, США), де аудиторська діяльність саморегулюється. Аудит у цих країнах орієнтований в основному на потреби акціонерів, інвесторів, кредиторів та інших економічних суб'єктів. Аудиторська діяльність тут регулюється переважно громадськими аудиторськими об'єднаннями.

Відповідно до Закону України «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність» аудиторська діяльність в Україні є саморегулюючою, держава лише встановлює вимогу здійснення аудиту, а методику і техніку його проведення визначають Орган суспільного нагляду за аудиторською діяльністю, Аудиторська палата України, Спілка аудиторів України у відповідних листах, інструкціях, роз'ясненнях.

Н.І. Петренко, О.В. Філозоф переконані, що питання внутрішнього аудиту на великих підприємствах України не може регулюватись лише іноземним законодавством. Треба мати і національну нормативно-правову базу, котра б враховувала національні особливості ведення підприємницької діяльності.

Ключові основи організації внутрішнього аудиту розроблені та запроваджені Міжнародним інститутом внутрішніх аудиторів, який сформував єдиний підхід до здійснення внутрішнього аудиту, визначення концептуальної бази, щодо послуг внутрішнього аудиту, пропозицій стосовно бази оцінки діяльності внутрішнього аудиту.

Досліджуючи питання внутрішнього аудиту, варто наголосити, що його законодавче регламентування в Україні вперше знаходить своє відображення у Принципах корпоративного управління, затверджених ДКЦПФР 11.12.2003 р. № 571 [71]. Згідно цього документу нагляд за фінансово-господарською діяльністю акціонерного товариства повинен здійснюватися через використання послуг незалежного зовнішнього аудитора та механізми внутрішнього контролю.

До структурних підрозділів підприємства, які здійснюють внутрішній контроль, належать [71]:

1) наглядова рада (через аудиторський комітет) забезпечує діяльність належної системи нагляду та здійснення стратегічного контролю за фінансово-господарською діяльністю акціонерного товариства;

2) ревізійна комісія здійснює оперативний контроль за фінансово-господарською діяльністю шляхом здійснення планових та позапланових перевірок;

3) СВА (внутрішній аудитор) повинна проводити поточний нагляд за фінансово-господарською діяльністю товариства.

У грудні 2006 року створено Гільдію професійних внутрішніх аудиторів України, затверджено Кодекс професійної етики та проект національних Стандартів внутрішніх аудиторів України.

Завершує поточний етап законодавчої легалізації служби внутрішнього аудиту Закон України «Про акціонерні товариства» № 514-VI від 17.09.2008 р., яким передбачено можливість створення в акціонерному товаристві комітетів з питань аудиту та з питань інформаційної політики товариства, запровадження посади внутрішнього аудитора (створення служби внутрішнього аудиту), який призначається наглядовою радою і є підпорядкованим та підзвітним безпосередньо члену наглядової ради – голові комітету з питань аудиту.

З позицій сучасної практики внутрішній аудит має сприяти ефективному управлінню суб'єктом господарювання та групою пов'язаних підприємств; оперативне виявлення загроз та прогалин діяльності; взаємозв'язок підрозділів; захист законних інтересів суб'єкта господарювання та його власників; сприяння фахівцям фірми у ефективному виконанні ними своїх функцій; аналіз ефективності та надійності системи внутрішнього контролю.

Тобто внутрішній аудит спрямований на виявлення прогалин у системі внутрішнього контролю на основі системного аналізу його ефективності, на відміну від інших форм контролю, які займаються виявленням проблем, що виникли через недостовірність чи асиметрію інформації.

Менеджмент – це сукупність певних організаційно-економічних методів управління всіма стадіями і видами адекватних процесів і явищ на рівні різних

суб'єктів господарювання [17, с. 9]. Доволі часто поняття „менеджмент” використовують як „управління господарською діяльністю”.

Основними функціональними інструментами забезпечення управління є планування, організація, облік, контроль, аналіз, прийняття рішень.

Планування – це вид управлінської діяльності, спрямований на визначення перспектив розвитку і поточної діяльності організації [39, с. 151].

Передумовою планування є прогнозування, яке являє собою виявлення об'єктивних (реальних) тенденцій, станів розвитку бізнесу в майбутньому, а також альтернативних шляхів розвитку і термінів здійснення їх [96, с. 118].

Організація – це свідомий процес, спрямований на об'єднання та впорядковану взаємодію елементів або частин (людей, ідей, речей) у ціле, у результаті чого утворюється життєздатна, продуктивна, стійка система [96, с. 121].

Контроль – це процес, за допомогою якого менеджери переконуються, що діяльність підприємства здійснюється відповідно до плану [96, с. 141]. Контроль дає змогу порівнювати реальні результати з бажаними. Регулювання – це вид діяльності, спрямований на те, щоб організація зберігала свою динамічну стійкість, на підтримку й вдосконалення стану її впорядкованості, підтримку зв'язків між суб'єктом і об'єктом управління [39, с. 153].

Функція обліку діяльності здійснюється для одержання всеохопної інформації про стан діяльності (виробничої, комерційної, фінансової та ін.). Виконується шляхом вимірювання, реєстрації й групування даних, що характеризують об'єкт управління.

Сутність функції аналізу діяльності полягає в комплексному вивченні діяльності за допомогою величезного арсеналу аналітичних і економіко-математичних методів для об'єктивного оцінювання діяльності; виявленні причин наявного стану, динаміки і закономірностей розвитку об'єкта управління; виявленні взаємозв'язків цього об'єкта з різними факторами; кількісному оцінюванні ефективності діяльності; визначенні вузьких місць у розвитку об'єкта управління і можливих шляхів поліпшення його стану та ін. [96,

с. 143].

Серед функцій управління А.В. Шегда зазначає важливу функцію – прийняття рішень як вибір між альтернативними і, як правило, конкуруючими можливостями [96, с. 429].

Ефективність управлінських рішень залежить від оперативності надходження інформації, яка впливатиме на вибір перспективних напрямків та вирішення поставлених задач та цілей. Отже, інформація з позицій менеджменту є зв'язуючою основою процесу управління, оскільки містить необхідні для оцінювання ситуацій та прийняття управлінських рішень відомості, завдяки яким керівник отримує змогу діяти свідомо та аргументовано. Процес управління потребує постійного засвоєння та оброблення інформації, необхідної для підтримання стабільності та розвитку виробничо-господарської діяльності. Будь-яка система управління неможлива без інформації [65, с. 108].

З викладеного можна сформулювати схему послідовності прийняття управлінських рішень, основою яких є обліково-контрольна інформація (рис. 1.3).

Рис. 1.3. Схема послідовності прийняття управлінських рішень

Останніми роками, як свідчить чинна практика, управління збагатилося багатьма новітніми інструментами, зокрема завдяки розвитку інформаційно-комунікаційних технологій. Їх використання за всіма напрямками та важелями

управлінської діяльності спричинили виникнення нових проблем. До них слід віднести: необхідність розроблення нових форм обліково-контрольної документації, розроблення програмного забезпечення, навчання персоналу.

Серед зазначених проблем найважливіша роль відводиться саме обліково-контрольному забезпеченню, котре є запорукою ефективного управління доходами підприємства. Іншими словами, розвиток облікової та контрольної функції управління в умовах ринкових відносин та жорсткої конкуренції набуває особливої актуальності, оскільки недосконалість інтегрованої системи обліково-контрольного забезпечення позначається на якості прийняття рішень в управлінні доходами підприємств.

Першим кроком формування ефективного обліково-контрольного забезпечення управління доходами слід вважати визначення його завдань, оскільки саме на цій основі можна сформулювати обґрунтоване визначення сутності терміну, який досліджується.

Серед завдань обліково-контрольного забезпечення О.А. Петрик, І.О. Маренич виділяють наступні:

- облік господарських операцій за видами управлінських рішень на основі бухгалтерського обліку;
- аналіз та контроль діяльності підприємства за вказаними напрямками;
- співставлення фінансової та не фінансової інформації, отриманої з різних джерел;
- систематизація законодавчих, нормативних та внутрішніх вимог до формування складових обліково-контрольного забезпечення [57].

На думку І.Б. Садовської основним завданням обліково-контрольного забезпечення підприємства є: облік господарських операцій; контроль операцій на етапах планування, обліку та за достовірністю облікових та аналітичних даних; аналіз діяльності; планування діяльності; формування аналітичних бюджетів [78].

Пігош В.А. [59] вважає, що І.Б. Садовська розглядає більш широкий аспект завдань, ніж конкретно ті з них, які безпосередньо мають відношення до

обліково-контрольного забезпечення. На його думку завданнями такого забезпечення слід вважати формування необхідної інформації для потреб управління.

Л.О. Волощук підкреслює, що у більшості праць до завдань обліково-контрольного забезпечення відносять забезпечення системи менеджменту (поточного, фінансового, стратегічного) обліково-контрольною інформацією, необхідною для прийняття обґрунтованих та ефективних управлінських рішень. У широкому розумінні основні завдання зводяться до надання інформаційної підтримки у прийнятті управлінських рішень; здійснення аналізу та оцінка ефективності діяльності в цілому та в різних аналітичних розрізах (за структурними підрозділами, бізнес-одиницями, тощо); контролю і планування економічної ефективності діяльності; обґрунтування пріоритетних напрямів розвитку. З огляду на це обліково-контрольне забезпечення є поєднанням підсистем управління, що виконують відповідні функції та взаємодіють між собою через інформаційні потоки. Отже, обліково-контрольне забезпечення має ознаки системи [11].

Такий підхід достатньо обґрунтований та враховує особливості сутності, ролі, завдань і призначення обліково-контрольного забезпечення.

Існуюча на даний момент економічна ситуація ставить перед обліково-контрольним забезпеченням в основному оптимізаційні завдання. Їх виконання, безумовно, залежить від системи управлінських рішень, які приймаються керівництвом підприємства. Правильність, доцільність та обґрунтованість цих рішень визначається станом обліково-контрольного забезпечення. У зв'язку з цим останнє розглядається в основному з двох позицій: як інформаційне підґрунтя системи управління й у більш загальному вигляді – як інформаційна система забезпечення діяльності.

Зважаючи на той факт, що жодна діяльність не може бути ефективною та розвиватися без належним чином налагодженої системи керівництва, перший підхід, на нашу думку, є більш логічним з точки зору управління.

Ми поділяємо думку Н.А. Тичиніної, яка розглядає обліково-контрольне

забезпечення як єдність систем обліку та контролю, що поєднані інформаційними потоками для управління економічними процесами при виборі (або реалізації) напрямів стійкого розвитку [89].

Тобто суть обліково-контрольного забезпечення управління доходами полягає у здійсненні облікових та контрольних процедур у режимі реального часу, виявлення відхилень від запланованих показників і використання отриманих результатів для прийняття управлінських рішень з метою максимізації доходів.

Бухгалтерський облік в цьому випадку є інструментом для збирання та обробки даних про факти господарської діяльності підприємства, отримані доходи і має можливість надавати таку кількість інформації і в такому розрізі, яка відповідає потребам менеджменту.

Оптимальні обсяги облікової і контрольної інформації повинні знаходитися в рамках, коли суб'єкти обліково-контрольного забезпечення мають можливість отримати достатній масив інформації для її використання, але не більше, ніж вони спроможні обробити її в межах власних повноважень та кваліфікаційного рівня.

Недостатній рівень обліково-контрольного забезпечення системи управління може призвести до прийняття економічно необґрунтованих управлінських рішень та зростання ризику підприємницької діяльності.

Занадто великий обсяг облікової та аналітичної інформації призведе до зростання ризику прийняття помилкових управлінських рішень у наслідок неможливості опрацювати всю інформацію.

Отже, від обсягів своєчасності обліково-контрольної інформації та її якості залежить ефективність прийняття управлінських рішень.

Критерій оптимальності також повинен застосовуватися і до зовнішніх користувачів, оскільки недостатність інформації або занадто детальне розкриття інформації можуть призвести до прийняття неадекватних певній ситуації рішень.

Розглядаючи обліково-контрольне забезпечення управління доходами торговельних підприємств, у першу чергу необхідно враховувати особливості

визначення доходів у торгівельній галузі.

Стандарти бухгалтерського обліку визнають доходи у всіх сферах підприємницької діяльності як збільшення економічних вигоди у вигляді надходження активів або зменшення зобов'язань, які приводять до зростання власного капіталу за умови, що їх оцінка може бути достовірно визначена. Відповідно сукупний дохід торгівельних підприємств у загальноекономічному розумінні складається з товарообороту (доходу від реалізації товарів), інших доходів діяльності. Однак основна частина обсягу товарообороту формується за рахунок купівельної вартості реалізованих товарів, яка фактично є тільки доходом, а і елементом грошового потоку. Не є доходами такі складники товарообороту, як ПДВ, акцизний збір та інші вирахування з доходу (виручки) від реалізації товарів. У зв'язку з цим у процесі управління доходами на рівні підприємства виникає необхідність виокремлення частини товарообороту, що являє собою суму реалізованих торговельних націнок [28].

Управління доходами торговельного підприємства передбачає попереднє дослідження процесу формування доходів, визначення основних тенденцій та закономірностей, виявлення та кількісну оцінку факторів, що обумовлюють обсяг та рівень доходів.

При розробці стратегії формування доходів, перш за все, необхідно чітко визначати фактори, що здатні впливати на доходи підприємства:

- створення інформаційної бази для прийняття управлінських рішень;
- проведення аналізу обсягу та видів отриманих доходів;
- формування політики отримання доходів та вибір інструментів і важелів її реалізації;
- розробка прогнозів отримання доходів за видами діяльності та їх експертиза щодо можливості реалізації;
- формування оптимального варіанту плану надходження доходів підприємства.

Щоб мати належне обліково-контрольне забезпечення управління доходами торговельних підприємств доцільно вирішити комплекс завдань для

досягнення ефективної реалізації управлінських функцій:

- розробити критерії та порядок оцінки інформації по формуванню доходів торговельних підприємств, яка створюється у системі бухгалтерського обліку, контролю та економічного аналізу;

- встановити обсяг та порядок підготовки необхідних для управління доходами даних у системі обліку та механізми подальшої трансформації облікової інформації в аналітичну;

- розробити методику оцінки якості аналітичної обробки облікової інформації по управлінню доходами.

Наразі є актуальним поділ управління доходами підприємства з прямим та зворотнім зв'язком.

Управління доходами із зворотнім зв'язком полягає в зіставленні фактично досягнутих показників доходності та реалізації продукції за певний період з запланованими показниками. При такому управлінні приймаються рішення стосовно певних коригувальних дій пост-фактум, фактично управління зі зворотнім зв'язком – вид ретроспективного аналізу.

Управління з прямим зв'язком полягає в оцінці очікуваних показників реалізації та доходності з запланованими, коригувальні дії здійснюються до моменту фактичного отримання доходів, тобто це вид перспективного аналізу [95].

Облікова інформація торговельного підприємства повинна надавати можливість керівництву здійснювати контроль таких основних аспектів формування доходів та пов'язаних з ними фінансових результатів:

- суми отриманих доходів рід реалізації окремих груп (номенклатур) товарів (за готівковими та безготівковими розрахунками), у тому числі аналітичні дані за окремими покупцями;

- надані знижки, скидки;

- суми податків і обов'язкових платежів, що отримані у складі доходів;

- механізм формування ціни на товар (дані про первісну (закупівельну) вартість товару, транспортно-заготівельні витрати, торговельні націнки);

- вартість повернутих товарів (у наслідок помилкових поставок, неякісної продукції (браку), іншої мотивованої відмови покупців) та суми зменшення отриманого доходу від реалізації;

- фактична наявність на складі товарів для реалізації;
- суми витрат на збут;
- інформація про уцінку (переоцінку) товарів, їх безоплатну передачу;
- виявлена при інвентаризації пересортиця товарів, призначених для реалізації, нестачі чи надлишки товарів;
- інформація про зміну асортименту товарів та їх обороти;
- дані про розрахунки з покупцями за відвантажені товари;
- співставність доходів і витрат торговельного підприємства за звітний період.

До основних контрольних даних та результатів виконання аналітичних процедур, що здійснюються з використанням облікової інформації про доходи торговельних підприємств слід відносити такі:

- показники загального обсягу доходів торгового підприємства та складу доходів (від реалізації товарів, оренди приміщень та обладнання, інвестиційних проектів);
- показники виконання плану отримання доходів від реалізації товарів за окремими товарними групами;
- співставність надходження (поставки) товарів на підприємство торгівлі та обсягом їх фактичної реалізації (для виявлення незаконних оборотів товарів, безтоварних операцій);
- динаміка зміни цін на товари;
- показники рентабельності діяльності торгового підприємства;
- рівень дохідності реалізації окремих груп товарів; структура товарообороту; показники товарообороту за формами продаж;
- оцінка невикористаних можливостей та резервів зростання доходів торговельних підприємств.

1.3. Характеристика фінансово-господарської діяльності та постановки облікової роботи у ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик»

Суб'єктом дослідження у дипломній роботі є ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик». Товариство розташоване в м. Київ по вул. Хрещатик 13.

Основним видом діяльності товариства є перероблення молока, виробництво масла та сиру, тому охарактеризуємо перспективи і проблеми розвитку молочної галузі України, які є типовими і для суб'єкта дослідження.

Основними видами діяльності товариства є:

- роздрібна торгівля в неспеціалізованих магазинах переважно продуктами харчування, напоями та тютюновими виробами;

- неспеціалізована оптова торгівля продуктами харчування, напоями та тютюновими виробами;

- діяльність ресторанів, надання послуг мобільного харчування.

Органами управління ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик» є:

- правління - є виконавчим органом, що здійснює керівництво усією поточною діяльністю товариства;

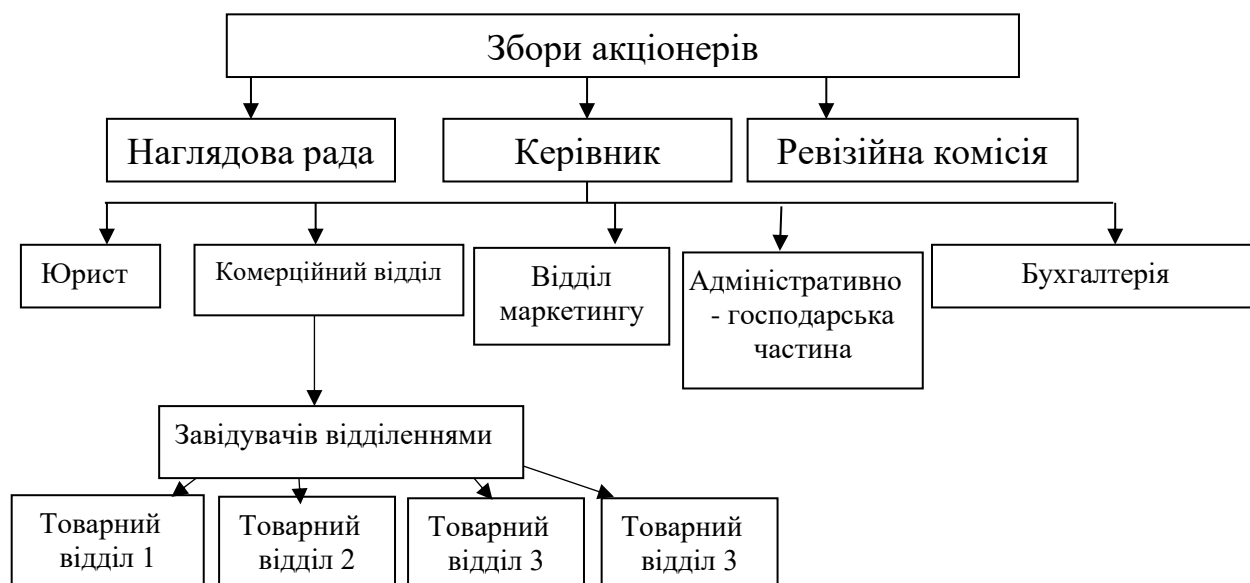
- наглядова рада - здійснює контроль за діяльністю правління товариства в інтересах акціонерів у період між загальними зборами акціонерів;

- ревізійна комісія - здійснює контроль фінансово-господарської діяльності товариства, перевірки та ревізії фінансово-господарської діяльності.

До складу кожного із зазначених органів входить голова та два члени. Позитивним є те, що органи управління здійснюють свою діяльність на підставі затверджених положень.

Управління ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик» побудовано за є лінійно-функціональним принципом (рис. 1.4).

Діяльність ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик» здійснюється у відповідності до статуту. При цьому менеджмент товариства керується Господарським кодексом України, Цивільним кодексом України, Законами України та іншими нормативно-правовими актами України.

**Рис. 1.4. Організаційна структура управління
ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик»**

Відповідно до статуту метою діяльності ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик» є здійснення господарської діяльності, отримання прибутку, задоволення економічних, соціальних та інших особистих потреб акціонерів і працівників товариства.

Для ведення обліку товариством створено відділ бухгалтерії на чолі з головним бухгалтером. До його складу входять: головний бухгалтер, заступник головного бухгалтера, бухгалтер з розрахунків, старший касир та касири.

Для ведення обліку та складання фінансової звітності у ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик» використовуються національні стандарти фінансової звітності.

В цілому порядок організації та ведення бухгалтерського обліку товариства відповідає вимогам Закону України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» та Національним стандартам бухгалтерського обліку.

Позитивним є наявність Наказу про облікову політику, який систематично переглядається. До нього вносяться зміни при зміні законодавчих вимог. Разом з тим недоліком є відсутність посадових інструкцій працівників бухгалтерії, що інколи призводить до дублювання функцій, які виконуються обліковими

працівниками.

Фінансова звітність товариства складається з дотриманням всіх принципів підготовки та вимог до фінансової звітності.

Разом з тим слід відмітити, що не зважаючи на наявність ревізійної комісії, рівень внутрішнього контролю у товаристві знаходиться на низькому рівні. Засідання ревізійної комісії відбуваються раз на рік, перед складанням річної фінансової звітності.

З метою оцінки фінансово-господарської діяльності, на основі даних додатків Ж, И, К розраховано ряд показників, наведених у табл. 1.2.

Таблиця 1.2

**Показники фінансово-господарської діяльності ПрАТ «Торговий дім
«Хрещатик» за 2016 – 2018 роки**

Показники	2016 р.	2017 р.	2018 р.	Абсолютне відхилення 2018 р. від, ±		Відносне відхилення 2018 р. від, %	
				2016 р.	2017 р.	2016 р.	2017 р.
Середньорічна вартість активів, тис. грн.	14216	15489	15513,5	1297,5	24,5	109,13	100,16
Середньорічна вартість основних засобів, тис. грн.	17536,5	19029	19270,5	1734	241,5	109,89	101,27
Середньорічна вартість власного капіталу, тис. грн.	2986,5	3419	3764	777,5	345	126,03	110,09
Чистий дохід від реалізації, тис. грн.	3653	5474	3693	40	-1781	101,09	67,46
Собівартість реалізованої продукції, тис. грн.	464	761	0	-464	-761	x	x
Матеріальні витрати, тис. грн.	956	1139	1473	517	334	154,08	129,32
Витрати на оплату праці, тис. грн.	478	534	554	76	20	115,90	103,75
Чисельність працюючих, осіб.	16	13	10	-6	-3	62,50	76,92
Доходи	3653	5474	3693	40	-1781	101,09	67,46
Витрати	3574	4168	3803	229	-365	106,41	91,24
Прибуток (збиток) до оподаткування	79	1306	-110	-189	-1416	У -2,4 р.	У -12,9
Чистий прибуток (збиток), тис. грн.	65	1071	-110	-175	-1181	У 2,69 р.	У -12,9

Продовж. табл. 1.2

Показники	2016 р.	2017 р.	2018 р.	Абсолютне відхилення 2018 р. від, ±		Відносне відхилення 2018 р. від, %	
				2016 р.	2017 р.	2016 р.	2017 р.
				Фондовіддача	0,2	0,3	0,2
Фондомісткість	4,8	3,5	5,2	0,4	1,7	x	x
Фондоозброєність	1948,5	2378,6	3854,1	1905,6	1475,5	x	x
Продуктивність праці персоналу, тис. грн. / осіб	228,3	421,1	369,3	141	-51,8	161,76	87,70
Матеріаломісткість продукції, %	32,1	33,5	38,7	6,6	5,2	x	x
Середня заробітна плата, грн.	2489,6	3423,1	4616,7	2127,1	1193,6	185,44	134,87
Рентабельність (збитковість) активів, %	0,5	6,9	-0,7	-1,2	-7,6	x	x
Рентабельність (збитковість) власного капіталу, %	2,2	31,3	-2,9	-5,1	-34,2	x	x
Показники ліквідності							
Коефіцієнт загальної ліквідності (1-3)	0,2	0,3	0,2	0	-0,1	x	x
Коефіцієнт швидкої (термінової) ліквідності (0,5-1)	0,2	0,1	0,1	-0,1	0	x	x
Коефіцієнт абсолютної ліквідності (0,1-0,2)	0,02	0,04	0,01	-0,01	-0,03	x	x
Показники фінансової стійкості							
Коефіцієнт фінансової стійкості (0,7-0,9)	0,2	0,2	0,2	0	0	x	x
Коефіцієнт фінансового ризику (фінансового лівериджу)	4	3,2	3,1	-0,9	-0,1	x	x
Показники ділової активності							
Коефіцієнт оборотності активів	0,3	0,4	0,2	-0,1	-0,2	x	x
Тривалість обороту активів, днів	1401	1018,6	1528,8	127,8	510,2	x	x
Тривалість обороту запасів, днів	25,6	2,7	0	-25,6	-2,7	x	x

За даними табл. 1.2 видно, що середньорічна вартість активів в 2018 році становить 15513,5 тис. грн. Це на 24,5 тис. грн. (або на 0,16%) більше минулорічного показника, а в порівняння із показником за 2016 рік вартість

активів збільшилася на 1297,5 тис. грн. (або на 9,13%).

Середньорічна вартість основних засобів (за первісною оцінкою) становить у 2018 році 19270,5 тис. грн. За останній рік вартість основних засобів збільшилася на 241,5 тис. грн. (або на 1,27%). У порівнянні із 2016 роком, їх вартість збільшилася на 1734 тис. грн. (або на 9,89 %).

Середньорічна вартість власного капіталу мала стійку тенденцію до зростання. Вона у 2018 р. склала 3764 тис. грн. За останній рік власний капітал зріс на 345 тис. грн. (або на 10,09%). У порівнянні із показником за 2016 рік, власний капітал зріс на 777,5 тис. грн. (або на 26,03%).

Дохід від реалізації у 2018 році склав 3693 тис. грн. Негативним є скорочення обсягу збуту продукції у порівнянні із минулим роком на 1781 тис. грн. (або на 32,54 %). Це пояснюється головним чином тим, що товариство суттєво зменшує обсяги торговельної діяльності і планує здавати свої активи в оренду, яка стала основним джерелом доходу у 2018 р.

Порівнюючи темпи приросту активів, основних засобів та власного капіталу та виручки від реалізації ми бачимо, що виручка у 2018 р. у порівнянні із 2016 р. зростає найменшими темпами, а у порівнянні з 2017 р. навпаки зменшується, тоді як активи зростають. Це говорить про неефективне використання ресурсів.

За 2016-2018 роки темп приросту власного капіталу більший темпа приросту основних засобів. Це є хорошим показником, який свідчить про те, що основні засоби нарощуються за рахунок власних коштів.

Значну стурбованість при зменшенні доходів від реалізації у 2018 р. викликає стійка тенденція до зростання витрат. Так у 2018 р. матеріальні витрати зросли на 517 тис.грн. (або на 54,08%) порівняно з 2016 р. та на 334 тис.грн. (або на 29,32%) порівняно з 2017 р.

Витрати на оплату праці зросли у 2018 р. на 76 тис.грн. (або на 15,9%) порівняно з 2016 р. та на 20 тис.грн. (або на 3,75%) порівняно з 2017 р.

Разом з тим спостерігається скорочення кількості працюючих, кількість яких у 2018 р. склала 10 осіб, що менше 2017 р. на 3 особи. Воно частково

обумовлено підвищенням мінімальної заробітної плати і не можливістю фінансування такої кількості працівників. В результаті спостерігається зростання середньої заробітної плати у 2018 р., яка практично дорівнює мінімально встановленій законодавством.

Протягом аналізованого періоду доходи формувалися лише за рахунок доходів від реалізації, скорочення якої у 2018 р. спричинило отримання збитку у сумі 110 тис.грн, що є негативним для товариства, адже може в подальшому призвести до банкрутства.

Розраховані коефіцієнти ліквідності у 2016 – 2018 р. значно менші, ніж нормативні значення. Це свідчить про те, що поточних зобов'язань та оборотних активів ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик» не збалансовані, що призвело до високого рівня ризику наявності розривів у платіжному календарі.

Отже, товариство протягом 2016 – 2018 років не здатне відповідати за своїми короткостроковими зобов'язаннями, тобто вчасно погашати наявні борги та правильно організувати готівкові та безготівкові розрахунки .

Відмітимо, що якщо підприємство не може підтримувати короткострокову платоспроможність, воно не буде в змозі підтримувати довгострокову здатність платити за боргами, також не буде в змозі задовольнити вимоги своїх акціонерів.

Коефіцієнт фінансової стійкості - індикатор, який говорить про здатність товариства залишатися платоспроможним в довгостроковій перспективі.

Протягом аналізованого періоду коефіцієнт фінансової стійкості залишався незмінним і показував, що товариство лише 0,2 частини активів здатна фінансувати за рахунок постійного капіталу і капіталу, залученого на довгостроковій основі. Таке доволі низьке значення говорить про те, що існує певний ризик втрати платоспроможності (за умови, що доступ до короткострокових зобов'язань буде обмеженим).

Основною проблемою, яка спричинила значне погіршення ситуації у ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик» на кінець 2018 р. є низькі доходи населення у зв'язку із складною фінансовою ситуацією в державі, а також низька доступність банківських кредитів.

Разом з тим, не дивлячись на збитки, отримані у 2018 р. діяльність товариства була спрямована на задоволення потреб споживачів, а також створення сприятливих умов роботи для працівників, що дозволило підвищити продуктивність праці.

З метою забезпечення отримання прибутку у 2019 р., на нашу думку, товариству в подальшому необхідно розвивати підприємницьку діяльність, запроваджувати нові формати торгівлі, покращувати обліково-аналітичне забезпечення управління доходами.

Висновки за розділом 1.

1. Відповідно до визначеної мети дослідження теоретичних основ обліку та внутрішнього аудиту доходів підприємств автором сформовано такі висновки та пропозиції:

1. Специфіка торговельних підприємств зумовлює особливості формування доходу, які необхідно враховувати в бухгалтерському обліку. Фінансово-економічні показники та сам процес отримання доходів на таких підприємствах знаходяться під впливом низки зовнішніх (економічні, соціальні й політичні) і внутрішніх (кількість, якість, асортимент товарів та рівень цін, а також елементи облікової політики) чинників. Управління доходами дає можливість виявити ступінь їх впливу на загальний дохід підприємства та досягти стійкого розвитку в нестабільному середовищі.

2. Особливістю діяльності торговельних підприємств є те, що товари можуть бути відвантажені, перебувати у запасах і бути реалізованими за різних умов та форм оплати (за готівку, платіжними картками, з розстрочкою платежу тощо), що впливає на момент визнання доходу. Крім того, реалізація товарів може починатись в одному звітному періоді і закінчуватись в іншому. При визначенні економічної сутності та можливості визнання доходів торговельних підприємств концептуальними є такі положення: реалізація товарів зумовлює

збільшення активів або зменшення зобов'язань з одночасним зростанням власного капіталу; внески учасників підприємства не вважаються доходами; покупцеві передаються суттєві ризики і вигоди, пов'язані з товаром; економічні вигоди підприємства збільшуються; дохід може бути достовірно оцінений.

3. З метою вдосконалення обліку доходів відповідно до вимог міжнародних стандартів обліку і фінансової звітності порівняно умови визнання доходу від реалізації товарів за національними та міжнародними стандартами.

4. Доведено, що з метою вдосконалення законодавчо-нормативного регулювання процесу отримання доходів, їх обліку та аудиту доцільно уточнити економічну сутність доходу та уніфікувати визначення цієї категорії у різних взаємопов'язаних документах нормативно-правового характеру; визначити єдині підходи до оцінки доходів за видами, умовами, часом надходжень коштів від реалізації на рахунки суб'єктів господарювання; встановити чіткі процедури документальної реєстрації процесів отримання доходу та механізм зведення даних відповідно до вимог стандартів обліку і звітності; чітко параметризувати вимірювання доходів для розрахунку фінансових результатів діяльності та оцінювання ефективності господарювання.

5 Сучасні тенденції розвитку підприємств торгівлі вимагають нових підходів до класифікації доходів з метою забезпечення потреб управління. Складність структури й різноманіття процесів їх формування передбачає розподіл за такими ознаками, що дозволяють накопичувати інформацію про них і використовувати її для різних цілей управління підприємством. Запропоновані групи класифікації доходів за цільовим спрямуванням є взаємопов'язаними, взаємодоповнюючими, а класифікація – гнучкою, орієнтованою на сучасні особливості розвитку підприємств торгівлі.

6. Доведено, що облікова інформація є основним джерелом порівняльного оцінювання та аналізу формування і розподілу доходів підприємства. Облік є інструментом збирання та обробки даних про факти господарської діяльності підприємства і здатен надати таку кількість інформації, яка потрібна для задоволення потреб менеджменту.

РОЗДІЛ 2

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА МЕТОДИКА ОБЛІКУ ДОХОДІВ

2.1. Формування облікової політики щодо доходів у ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик»

Управління ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик» потребує безперервної, систематизованої інформації про стан матеріальних, трудових і фінансових ресурсів, про господарські операції, що відбуваються у товаристві, їх характер та обсяги, про фінансові результати діяльності тощо. Основним джерелом зазначеної інформації є дані бухгалтерського обліку.

Вивчення стану обліку доходів у ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик» (додаток Л.1) підтверджує, що надання інформації управлінському персоналу щодо рівня доходів здійснюється із запізненням. Анкетування показало, що у ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик» мають місце факти недостовірності та неповноти відображення доходів. Як свідчать результати дослідження, існуюча система обліку доходів у товаристві має суттєві недоліки і потребує удосконалення відповідно до вимог управління. Основним недоліком є неспроможність обліку забезпечити повну і достовірну інформацію для управління доходами у ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик». Причини незадовільного стану обліку доходів у товаристві, насамперед, пов'язані із недосконалістю організації обліку доходів.

Щодо організації обліку в цілому і стосовно обліку доходів у ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик» зокрема, то слід зазначити, що бухгалтерський облік є специфічною діяльністю з "виробництва" інформації, і має свою спеціальну процедуру - технологію її обробки. Організація обліку доходів у ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик» підпорядкована головній задачі - забезпеченню системного перетворення обліково-економічної інформації про доходи з метою активного впливу на них через систему управління. Коло питань, що охоплюється поняттям "організація обліку" дуже широке та постійно змінюється

під впливом зростаючих вимог до обліку як до однієї з найважливіших функцій управління.

На нашу думку найбільш вдале визначення організації обліку наведено Івахненко С.В. [19], який, під організацією бухгалтерського обліку розуміє цілеспрямовану діяльність керівника підприємства, організації, установи зі створення, постійного впорядкування та удосконалення системи бухгалтерського обліку з метою продукування даною системою інформації для внутрішніх та зовнішніх користувачів.

Застосування системного підходу при дослідженні бухгалтерського обліку дозволяє перейти від вивчення окремих елементів до дослідження цілісних наборів елементів, підсистем та систем в цілому і з'ясувати всі суттєві взаємозв'язки між ними.

Оскільки метою організації бухгалтерського обліку є ефективне виконання системою бухгалтерського обліку інформаційної та контрольної функцій, то відповідно, завданнями організації бухгалтерського обліку є створення передумов для:

- 1) своєчасного, повного, достовірного, безперервного відображення всіх фактів господарського життя підприємства;
- 2) застосування дозволених процедур, прийомів та способів обробки даних;
- 3) оперативного складання звітності.

Враховуючи уточнену дефініцію «організація бухгалтерського обліку» під організацією обліку доходів слід розуміти цілеспрямовану діяльність керівника підприємства, організації, установи зі створення, постійного впорядкування та удосконалення системи бухгалтерського обліку в частині формування інформації про доходи з метою прийняття управлінських рішень.

Відповідно до сформульованої дефініції, визначеної мети, завданнями організації обліку доходів у ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик» є:

- 1) визначення облікових номенклатур;
- 2) розмежування облікових номенклатур на доходи за кожною

класифікаційною групою;

3) визначення носіїв облікових номенклатур;

4) побудова графіку документообігу в частині документообігу з обліку доходів від основної діяльності;

5) визначення особливостей технології обробки носіїв облікових номенклатур;

б) розробка заходів бухгалтерського контролю за первинним, поточним та підсумковим оформленням носіїв облікової інформації.

Слід погодитися із позицією С.В. Івахненкова [19], на думку якого, «організація бухгалтерського обліку складається з трьох пов'язаних частин (етапів), та охоплює весь бухгалтерський облік як технологічний процес, в якому поєднується жива праця облікових працівників, засоби праці - технічне забезпечення бухгалтерського обліку, а також специфічні предмети праці - бухгалтерські документи - для одержання підсумкової інформації».

Однак, слід зауважити, що без визначення облікових номенклатур, - тобто того, що підлягатиме обліку, всі зазначені стадії є марними. Враховуючи зазначене організація бухгалтерського обліку доходів має відбуватися у чотири стадії (додаток Л.2). Кожна стадія є виключно необхідною, оскільки забезпечує здійснення наступної та сприятиме створенню раціональної та ефективної системи бухгалтерського обліку.

Разом з тим, слід взяти до уваги, що ефективна організація бухгалтерського обліку доходів у ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик» є можливою завдяки розробці таких регламентів, а саме: положення про бухгалтерію; положення про головного бухгалтера; графіку документообігу; посадових інструкцій бухгалтерів; планів проведення інвентаризації; графіків виконання облікових робіт (індивідуальних та структурних); планів проведення внутрішніх ревізій та внутрішнього.

Система бухгалтерського обліку доходів має бути такою, щоб забезпечувати оптимальну економічність даних про збирання і обробку даних, а також забезпечити максимальну ефективність праці виконавців. Інструментом

реалізації цього може бути належним чином сформована облікова політика, яка враховує специфіку обліку доходів.

Нажаль керівництво ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик» не надає належної уваги принципам формування облікової політики стосовно отримання інформації про доходи.

Причинами такої ситуації є:

- недосконалість чинного бухгалтерського та податкового законодавства, на якому ґрунтуються принципи, прийоми та методи бухгалтерського обліку, які використовуються товариством;

- наявність фактору ризику, оскільки управлінські рішення приймаються під дією суб'єктивного судження;

- відсутність можливості достатньо повно реалізувати не тільки специфічні, а й основні принципи бухгалтерського обліку: безперервність, послідовність та нарахування;

- недостатня інформованість користувачів фінансової інформації про нові методи обліку, що потребує додаткового обґрунтування доказів щодо правильності використання принципів та методів обліку;

- неможливість через механізм облікової політики товариства вирішувати питання, які безпосередньо не входять до їх компетенції та не врегульовані нормативними документами.

На основі вивчення наукової літератури ми дійшли висновку, що при формуванні облікової політики для ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик» можна рекомендувати наступні етапи:

- 1) визначення предмету облікової політики відповідно до сукупності об'єктів бухгалтерського обліку (фактів господарської діяльності);

- 2) виявлення, аналіз та оцінка факторів, під впливом яких здійснюються вибір принципів, процедур та способів ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності;

- 3) ідентифікація можливих до застосування товариством діючих принципів, прийомів та методів ведення бухгалтерського обліку;

4) вибір потенційно придатних прийомів та способів ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності, які відповідають умовам діяльності товариства та запитам користувачів звітної інформації;

5) оформлення вибраної облікової політики.

На формування облікової політики щодо доходів ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик» впливає багато факторів, а саме:

- сфера діяльності та галузева належність підприємства, що виявляється в наявності специфічних видів доходів;

- організаційна структура управління та наявність структурних підрозділів, які у товаристві виступають центрами доходів;

- наявність комп'ютерної техніки, програмно-методичного та інформаційного забезпечення, що впливає на механізм документообігу у товаристві, порядок обробки облікової інформації, оперативність складання внутрішніх звітів та можливість підвищення аналітичності бухгалтерського обліку;

- принципи та норми, встановлені законодавством, оскільки окремі елементи облікової політики щодо певних об'єктів обліку закріплюються в положеннях (стандартах) бухгалтерського обліку.

Наказ про облікову політику ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик» повинен містити ряд специфічних статей, які відображають особливості організації господарської діяльності товариства.

Тому до пунктів наказу про облікову політику ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик» пропонуємо додати такі пункти:

1) розмежування доходів за кожною класифікаційною групою відповідно до видів діяльності товариства з метою аналізу результатів за кожним видом та управління діяльністю товариства загалом;

2) порядок визнання, оцінки та обліку доходів від реалізації товарів;

3) система рахунків аналітичного обліку за видами діяльності товариства та порядок їх застосування, причому така система повинна відповідати перш за все об'єктам обліку доходів підприємства, інформаційним потребам

користувачів та створювати умови для отримання оперативної та повної інформації про доходи діяльності;

4) перелік та порядок складання і подання основних внутрішніх звітів, а також додатки з бланками форм та методичними рекомендаціями щодо їх заповнення.

Вважаємо, що стосовно обліку доходів у обліковій політиці ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик» повинні бути відображені такі аспекти:

1. Загальні положення (завдання обліку доходів; принципи його реалізації; законодавство, на основі якого розробляється облік доходів; обов'язки суб'єктів, які беруть участь у формуванні облікової політики).

2. Організаційні положення (інформація про осіб, які відповідальні за організацію облікової політики; умови визнання, оцінка доходів; розробка підприємством форм первинних документів, реєстрів, звітності; графік документообороту; створення умов для безпеки інформації; порядок збереження документів та ін.).

3. Методичні положення (методика відображення доходів від різних видів діяльності на рахунках обліку; розмежування доходів за класифікаційними групами; умови визнання та критерії оцінки доходів від надання послуг і виконання робіт на дату складання звітності; перелік та склад доходів від реалізації товарів; порядок відображення доходів і витрат на рахунку 79 „Фінансові результати“).

4. Технічні положення (перелік технічних та програмних засобів, за допомогою яких обробляють первинні документи, проведення інвентаризацій, складання облікових реєстрів внутрішньої та зовнішньої звітності).

5. Додатки (інформація, що уточнює та більш детально розглядає положення, наведені в попередніх розділах, а саме робочий план рахунків, графіки обробки документів тощо).

Керівництво ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик» не вважає за потрібне закріплення в наказі про облікову політику технічних процедур облікової та контрольної роботи. А між тим, саме ці процедури визначають порядок, час та

точність такої роботи.

Таким чином, організація бухгалтерського обліку доходів у ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик» передбачає, передусім, розробку облікової політики товариства, що забезпечує ефективність ведення обліку. Тому нами визначено основні проблеми формування наказу про облікову політику у ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик», а саме доцільність розкриття всіх елементів облікової політики та необхідність включення до наказу про облікову політику положень з внутрішньогосподарського обліку.

На підставі вивчення наукової літератури нами виокремлено конкретні елементи, що, на нашу думку, є обов'язковими для відображення в наказі про облікову політику стосовно доходів та створено модель оптимальної облікової політики ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик».

2.2. Відображення доходів в облік та фінансовій звітності

Для обліку доходів за видами діяльності підприємства Планом рахунків [60] передбачено застосування різних синтетичних рахунків:

- 70 "Доходи від реалізації";
- 71 "Інший операційний дохід";
- 72 "Дохід від участі в капіталі";
- 73 "Інші фінансові доходи";
- 74 "Інші доходи".

Так, для узагальнення інформації про доходи від реалізації готової продукції, товарів, робіт і послуг, а також про суми знижок, наданих покупцям та про інші вирахування з доходу від реалізації призначено рахунок 70 "Доходи від реалізації" (рис. 2.1).

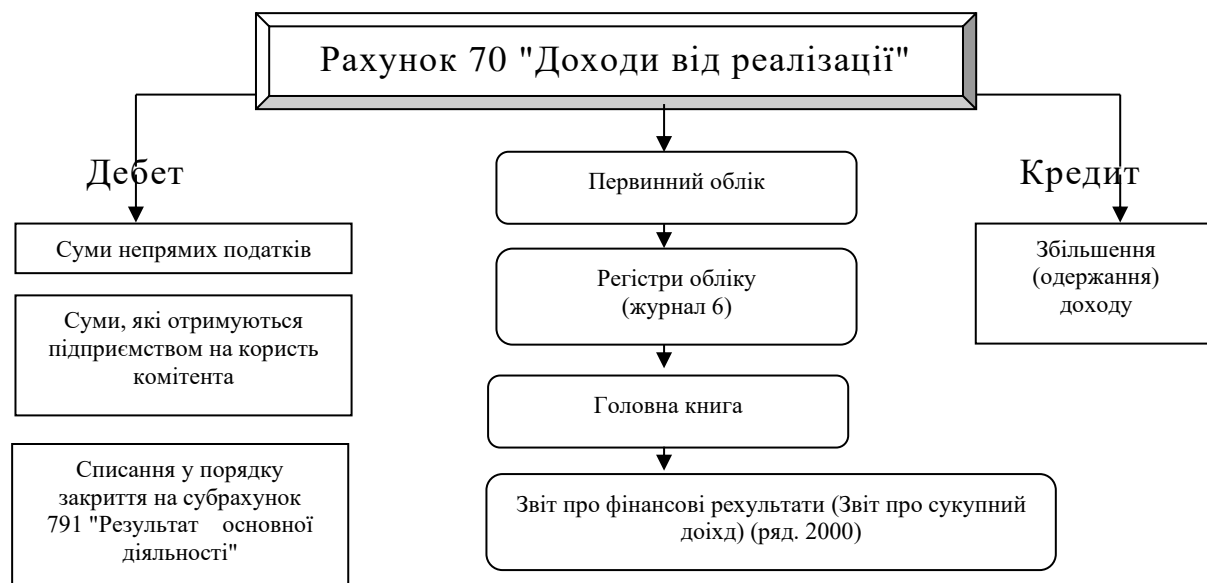

Рис. 2.1. Характеристика рахунку 70 «Доходи від реалізації»

При цьому облік доходів від реалізації організовується щодо кожного об'єкта за відповідними групами, для яких відкривається відповідних субрахунок (рис. 2.2).

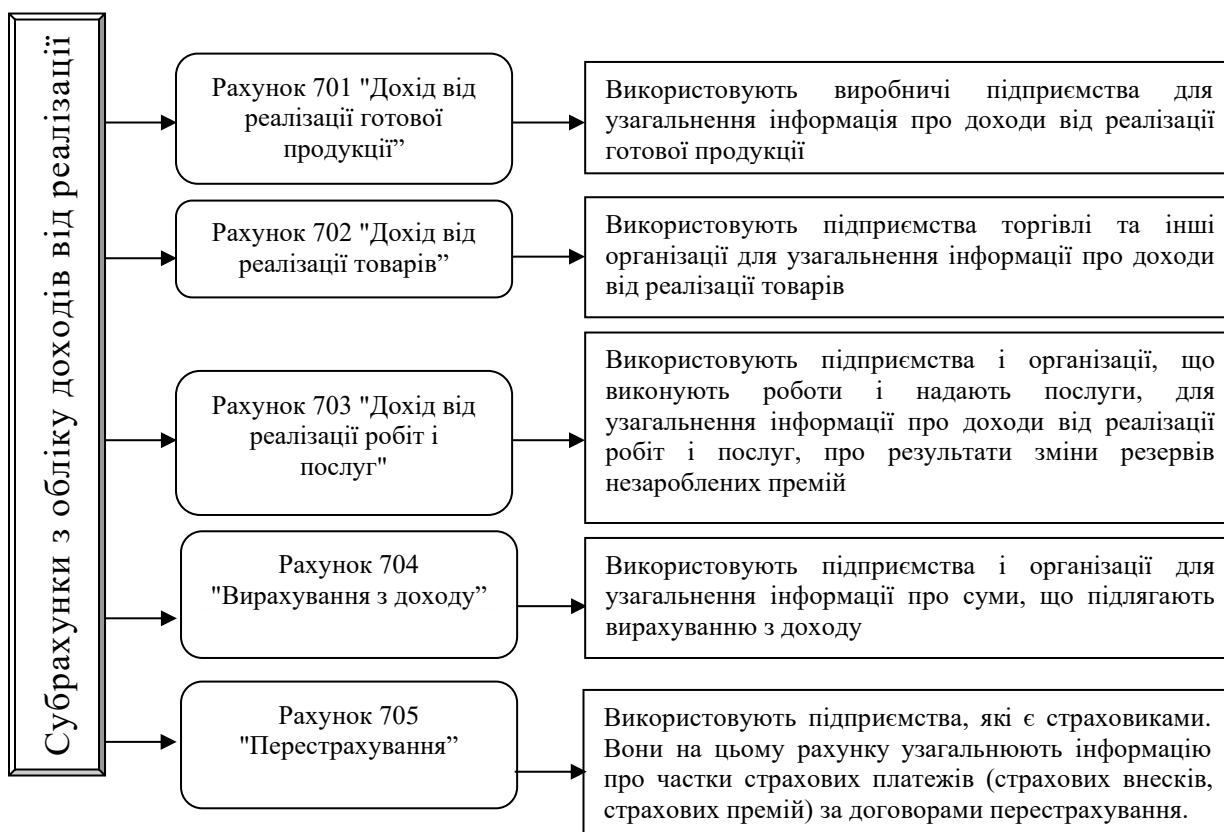

Рис. 2.2. Призначення субрахунків до рахунку 70 «Доходи від реалізації»

За кредитом субрахунків 701-703 відображається збільшення (одержання) доходу, за дебетом — належна сума непрямих податків (акцизного збору, податку на додану вартість та інших, передбачених законодавством) та списання чистих доходів у порядку закриття на рахунок 79 "Фінансові результати".

На субрахунку 704 "Вирахування з доходу" за дебетом відображається суми, які отримуються підприємством на користь комітента, принципала; сума наданих після дати реалізації знижок покупцям, вартість повернених покупцем продукції та товарів та інші суми, що підлягають вирахуванню з доходу. За кредитом субрахунку 704 відображається списання вирахувань з доходу від реалізації у порядку закриття на рахунок 79 "Фінансові результати".

Типову кореспонденцію рахунків з обліку доходів від реалізації представлено у додатку М.

Підставою для відображення в обліку доходів від реалізації у ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик» слугують такі первинні документи, як рахунки-фактури, платіжні вимоги, виписані на основі рахунків-фактур, специфікації (за великої номенклатури відвантаженої продукції), Акти наданих послуг та виконаних робіт, Акти звірки взаєморозрахунків, бухгалтерські довідки та ін. У розрахункових документах містяться дані про відвантажені товари (найменування, кількість, ціна, вартість тощо). Банк, який обслуговує підприємство, надсилає для оплати його розрахункові документи установі банку, що обслуговує покупця.

Аналізуючи дані головної книги у ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик» простежується типова кореспонденція рахунків з обліку доходів від реалізації (табл. 2.1).

Однак керівництву ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик» не достатньо даних синтетичного обліку, оскільки воно зацікавлено в отриманні більш детальної інформації про доходи. Для цього використовують аналітичні рахунки, що призначені для деталізації облікової інформації, накопиченої на окремих синтетичних рахунках.

**Кореспонденція рахунків з обліку доходів від реалізації
у ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик» за 2018 р.**

№ п/п	Зміст господарської операції	Кореспондуючі рахунки		Сума, грн.
		Дебет	Кредит	
1.	Відображено дохід від оптової реалізації товарів вітчизняним покупцям	361	7021	1949904
2.	Відображено податкове зобов'язання з податку на додану вартість	7021	641	324984
3.	Відображено дохід від реалізації товарів за готівку	301	7022	1595376
4.	Відображено податкове зобов'язання з податку на додану вартість	7022	641	265896
5.	Відображено дохід від реалізації послуг вітчизняним покупцям	361	703	886320
6.	Відображено податкове зобов'язання з податку на додану вартість	703	641	147720
7.	Списано чисті доходи від оптової реалізації товарів (за вирахуванням податку на додану вартість) на фінансовий результат	7021	791	1624920
8.	Списано чисті доходи від реалізації товарів за готівку (за вирахуванням податку на додану вартість) на фінансовий результат	7022	791	1329480
9.	Списано чисті доходи від реалізації робіт і послуг (за вирахуванням податку на додану вартість) на фінансовий результат	703	791	738600

Їх підприємство розробляє самостійно з метою конкретизації доходів у розрізі їх видів (груп) продукції, товарів, робіт, послуг, регіонів збуту та/або інших напрямків, визначених підприємством. Аналітичний облік доходів ведеться у вартісних вимірниках в окремих відомостях, журналах.

Організація аналітичного обліку по рахунку 70 "Доходи від реалізації" у ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик» здійснюється у журналі-ордері № 6. При цьому працівники бухгалтерії, отримавши первинні документи та інші відомості про доходи від реалізації систематизують інформацію у даному журналі та переносять його підсумкові дані до Головної книги.

Узагальнення інформації про інші доходи від операційної діяльності підприємства у звітному періоді, крім доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) ведеться на рахунку 71 "Інший операційний дохід" (рис.

2.3).

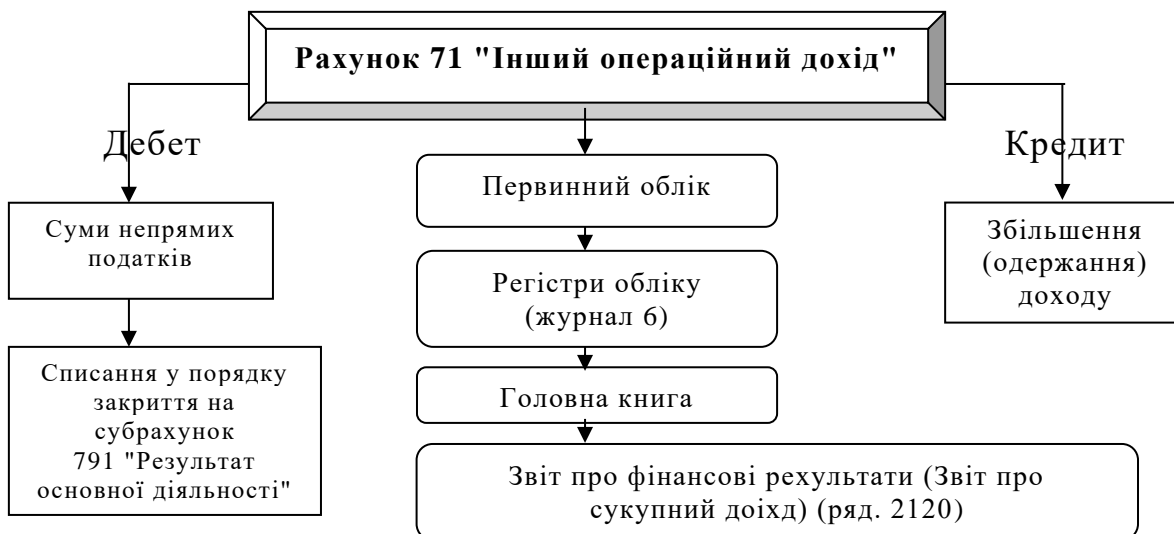

Рис. 2.3. Характеристика рахунку 71 «Інші операційні доходи»

За кредитом рахунку 71 "Інший операційний дохід" відображається збільшення (одержання) доходу від іншої операційної діяльності, за дебетом — суми непрямих податків (податку на додану вартість, акцизного збору та інших зборів (обов'язкових платежів) та списання інших операційних доходів на фінансові результати.

Облік інших операційних доходів слід організувати за його видами з використанням відповідних субрахунків:

710 "Дохід від первісного визнання та від зміни вартості активів, які обліковуються за справедливою вартістю"

711 "Дохід від купівлі-продажу іноземної валюти"

712 "Дохід від реалізації інших оборотних активів"

713 "Дохід від операційної оренди активів"

714 "Дохід від операційної курсової різниці"

715 "Одержані штрафи, пені, неустойки"

716 "Відшкодування раніше списаних активів"

717 "Дохід від списання кредиторської заборгованості"

718 "Дохід від безоплатно одержаних оборотних активів"

719 "Інші доходи від операційної діяльності"

Детальна характеристика субрахунків до рахунку 71 "Інший операційний

дохід" за призначенням наведена у додатку Н.

Типову кореспонденцію рахунків з обліку інших операційних доходів представлено у додатку П.

Аналізуючи дані головної книги ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик» за 2018 р. бачимо, що у товариства відсутні інші операційні доходи.

Крім операційної діяльності, суб'єкт господарювання може здійснювати фінансову діяльність, під якою розуміють діяльність пов'язану зі змінами розміру та складу власного та позикового капіталу підприємства. До складу доходів від фінансової діяльності включаються доходи від здійснених інвестицій та інші фінансові доходи.

Для узагальнення інформації про доходи від інвестицій, які здійснені в асоційовані, дочірні або спільні підприємства та облік яких ведеться за методом участі в капіталі, призначено рахунок 72 "Дохід від участі в капіталі"(рис. 2.4).

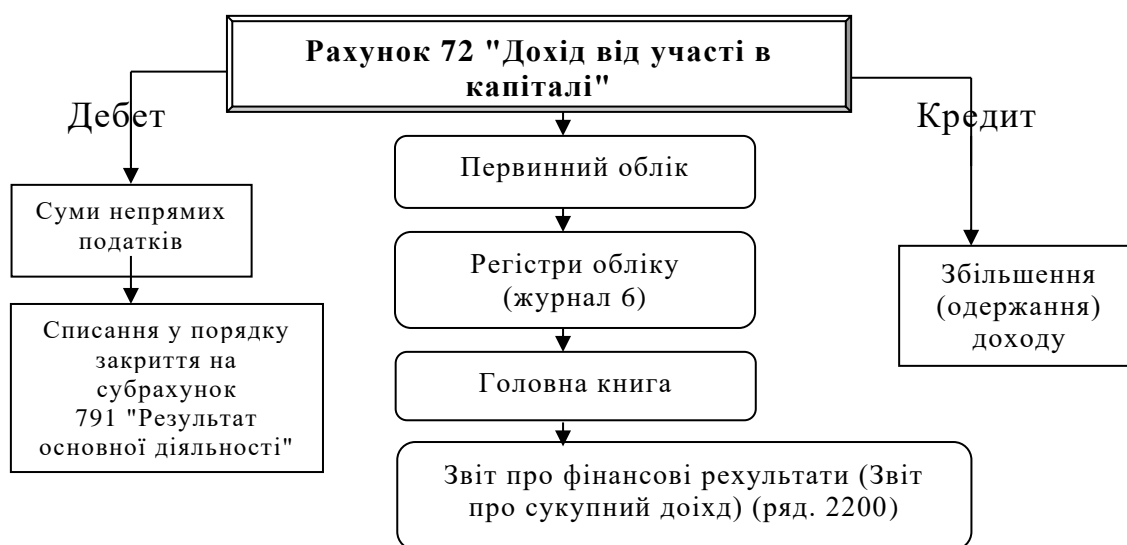

Рис. 2.4. Характеристика рахунку 72 «Дохід від участі в капіталі»

За кредитом рахунку 72 "Дохід від участі в капіталі" відображається збільшення (одержання) доходу, за дебетом — списання доходів від участі в капіталі на фінансові результати.

Облік доходів від участі в капіталі слід організувати у розрізі їх видів з урахуванням субрахунків, передбачених Планом рахунків (рис. 2.5).

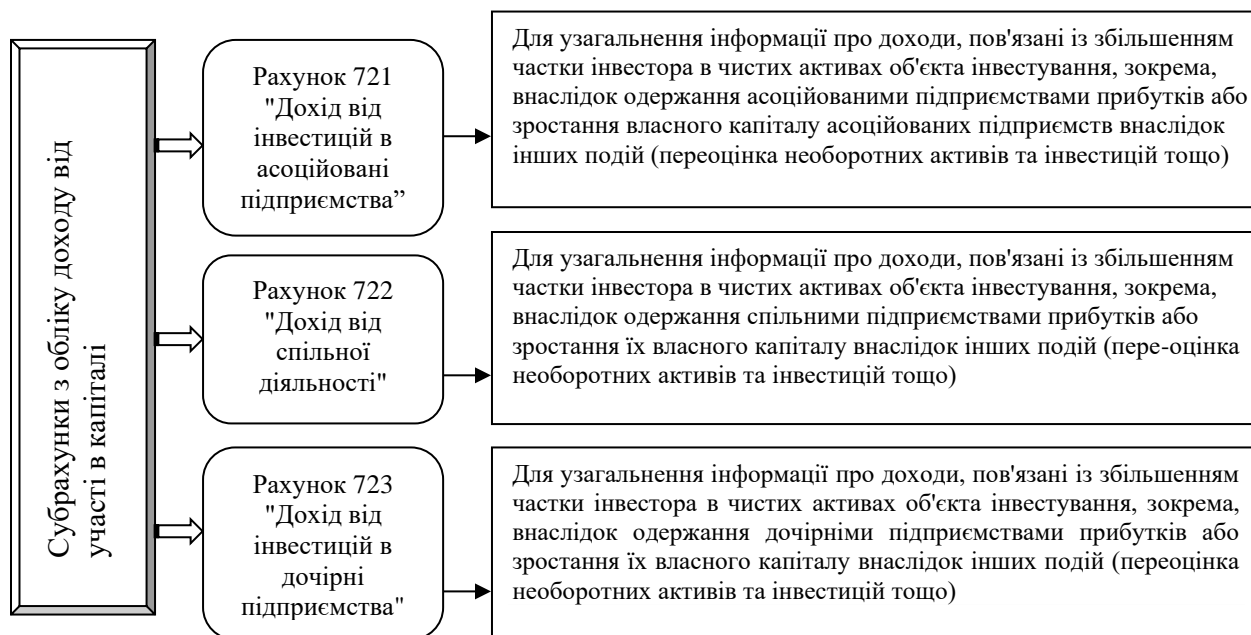

Рис. 2.5. Призначення субрахунків до рахунку 72 "Дохід від участі в капіталі"

Типову кореспонденцію рахунків з обліку доходів від участі в капіталі узагальнено в додатку Р.

У ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик» протягом аналізованого періоду по даному рахунку не простежувалося відповідних господарських операцій. Якщо б вони мали місце, то аналітичний облік доходів від участі в капіталі організовувався б за кожним об'єктом інвестування та іншими ознаками, визначеними товариством.

Для обліку інших доходів, що виникають у ході фінансової діяльності товариства, зокрема дивідендів, відсотків та інших доходів від фінансової діяльності призначено рахунок 73 "Інші фінансові доходи" (рис. 2.6).

За кредитом рахунку 73 "Інші фінансові доходи" відображається визнана сума інших фінансових доходів, за дебетом - їх списання на фінансові результати.

Облік інших фінансових доходів слід організувати у розрізі їх видів з урахуванням субрахунків, кожний з яких має своє призначення при відображенні тих чи інших господарських операцій (додаток С).

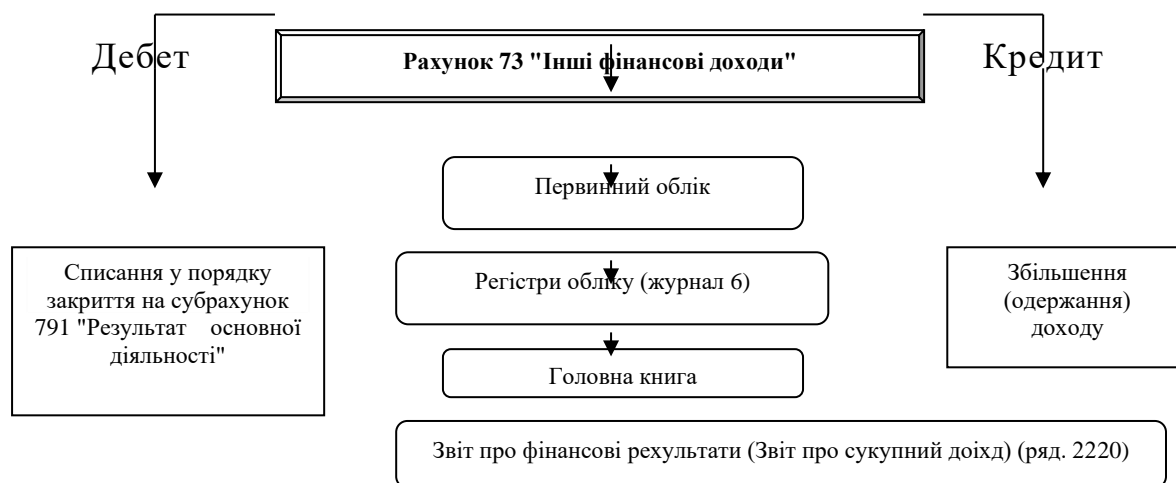

Рис. 2.6. Характеристика рахунку 73 «Інші фінансові доходи»

Типову кореспонденцію рахунків з обліку інших фінансових доходів представлено у додатку Т.У ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик» протягом звітного періоду по даному рахунку не відбувалося операцій. Якщо б вони мали місце, то аналітичний облік фінансових доходів організовувався б за об'єктами інвестування.

Для обліку інших доходів призначено рахунок 74 "Інші доходи" (рис. 2.7).

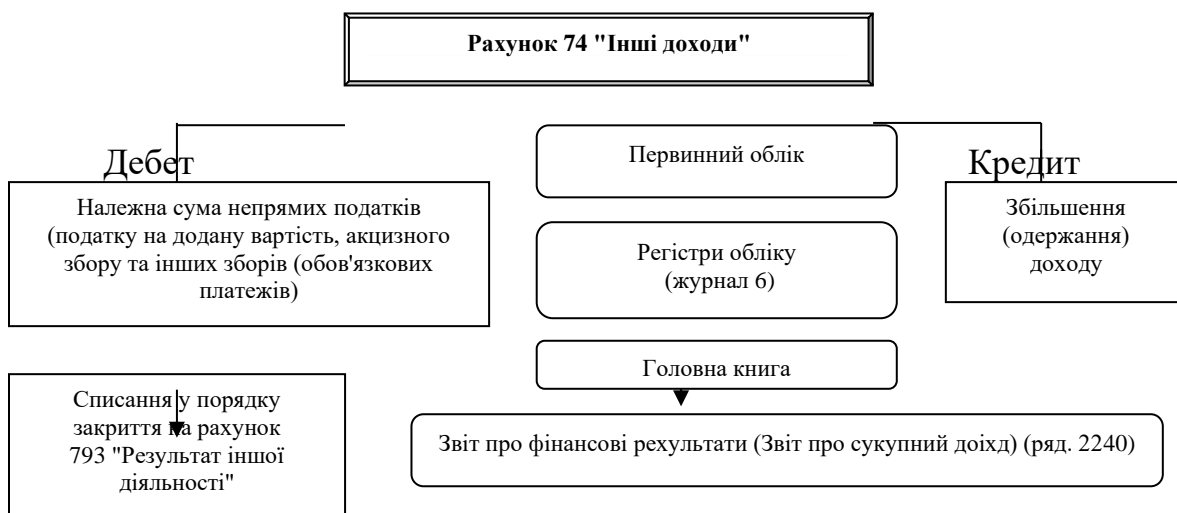

Рис. 2.7. Характеристика рахунку 74 «Інші доходи»

За кредитом рахунку 74 "Інші доходи" відображається збільшення доходу від інвестиційної діяльності, за дебетом — належна сума непрямих податків та списання на фінансові результати.

Облік інших доходів слід організувати з урахуванням відповідних субрахунків, узагальнених у додатку У. Типову кореспонденцію рахунків з обліку інших доходів представлено у додатку Ф.

Аналізуючи дані головної книги ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик» нами встановлено, що протягом аналізованого періоду по даному рахунку не відбувалося відповідних господарських операцій. Якщо б вони мали місце, то аналітичний облік доходів, що виникають в ході інвестиційної діяльності, організувався б за видами доходів та іншими напрямками, визначеними товариством самостійно.

Отже, у бухгалтерському обліку ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик» інформація про доходи формується внаслідок виявлення, вимірювання, реєстрації, накопичення, узагальнення, і зберігання даних, отриманих у результаті фінансово-господарської діяльності. Ця інформація узагальнюється на рахунках бухгалтерського обліку і накопичується в облікових реєстрах синтетичного й аналітичного обліку доходів, перевіряється за допомогою оборотних і сальдових відомостей.

Інформація про доходи відображається в багатьох формах та видах звітності. Відповідно до чинного законодавства і нормативно-правової бази доходи відображаються у фінансовій, статистичній, податковій та інших видах звітності, що класифікується за певними ознаками (додаток Х).

Так, за порядком регулювання та роллю в управлінні звітність про доходи поділяється на:

державну, яка включає фінансову, податкову та статистичну звітність, що містить в собі показники доходів на рівні підприємств, регіонів, галузей, країни тощо;

внутрішньогосподарську (управлінську), яка містить окремі відомості про доходи підрозділів підприємства за встановленими для них показниками, на підставі даних яких приймаються управлінські рішення.

За місцем використання розрізняють зовнішню звітність про доходи, що використовується як за межами підприємства, так і на підприємстві й

обов'язково підписується керівником і головним бухгалтером; та внутрішню звітність про доходи, яка використовується тільки менеджерами різних рівнів.

За змістом звітних даних виділяють типову (відображаються доходи однакового змісту, характерні для всіх підприємств) та спеціалізовану (відображаються доходи підприємств та організації окремої галузі народного господарства або її підгалузей).

Залежно від обсягу показників доходів звітність поділяється на коротку, яка подається зі скороченим числом показників за звітний місяць або квартал; та повну, яка подається за всіма показниками доходів, затвердженими в установленому порядку, включаючи й ті, за якими спочатку були подані короткі звіти.

За періодом складання звітність поділяється на періодичну (день, неділя, місяць, квартал) та річну (календарний рік).

За ступенем узагальнення даних про доходи звітність поділяється на первинну (звітність окремих підприємств) та зведену (зведення первинної звітності, яка за відомчою приналежністю складається всіма міністерствами, відомствами, у вищих органах управління, а за територіальним принципом і галузями народного господарства – органами статистики. Зведена звітність складається щоквартально і за звітний (календарний) рік.

За терміном подання розрізняють звітність термінову і звичайну. Термінова звітність подається протягом чотирьох днів після закінчення звітного періоду. А звичайна звітність подається в термін, установлений органом управління, до сфери управління якого належить підприємство.

Спосіб подання звітності про доходи може бути різним, все залежить від самого товариства. В сьогочасних умовах комп'ютеризації та автоматизації вже не потрібно власноруч подавати звітність, є можливість відправляти її через локальну мережу Internet засобами електронної пошти E-mail, на магнітних носіях з роздрукованими копіями файлів, поштовими відправленнями.

Відповідно до національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку доходи підприємства відображаються у таких формах фінансової звітності, як:

- ф.№1 “Баланс (Звіт про фінансовий стан)”,
- ф.№2 “Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)”,
- ф.№5 “Примітки до річної фінансової звітності”,
- ф.№6 “Інформація за сегментами”.

У балансі інформація про доходи наводиться у III розділі пасиву «Поточні зобов'язання і забезпечення» у статті “Доходи майбутніх періодів” (код рядка 1665). До складу доходів майбутніх періодів включаються доходи, отримані протягом поточного або попередніх звітних періодів, які належать до наступних звітних періодів.

У цій статті відображаються суми доходів майбутніх періодів за даними сальдо по рахунку 69 «Доходи майбутніх періодів» або з Головної книги, або з оборотної відомості за синтетичними рахунками. До них відносяться доходи у вигляді одержаних авансових платежів за здані в оренду основні засоби та інші необоротні активи (авансові орендні платежі), одержана передплата на газети, журнали, періодичні та довідкові видання, виручка за вантажні перевезення, виручка від продажу квитків транспортних і театральних-видовищних підприємств, абонентна плата за користування засобами зв'язку тощо.

Повніше інформація про доходи розкривається у Звіті про фінансові результати (Звіті про сукупний дохід).

Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід) є складовою квартальної і річної фінансової звітності підприємств. Це звіт про доходи, витрати і результати діяльності підприємства. Метою складання цього звіту є надання користувачам повної, правдивої та неупередженої інформації про доходи, витрати, прибутки і збитки від діяльності підприємства за звітний період.

Звітним періодом для складання Звіту про фінансові результати (Звіту про сукупний дохід) є календарний рік із 1 січня по 31 грудня включно, але на відміну від Балансу, цей звіт складається наростаючим підсумком з початку року.

Інформація в Звіті про фінансові результати (Звіті про сукупний дохід) наводиться за два періоди, що надзвичайно важливо для проведення аналізу:

- за звітний період;
- за попередній період.

Доходи підприємства відображаються у першому розділі звіту "Фінансові результати" за видами діяльності: від операційної, фінансової, інвестиційної та надзвичайних подій. Для заповнення цього розділу звіту використовуються обороти по рахунках 7 класу (додаток Ц).

Інформація про інші операційні доходи у розрізі їх видів додатково розкривається у ф.№5 "Примітки до річної фінансової звітності" розділ V. «Доходи і витрати» (р. 440-632). Порядок його складання розкрито у додатку Ш.

На основі проведеного дослідження ми дійшли висновку, що сучасна практика аналітичної деталізації обліку доходів ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик» не задовольняє інформаційні потреби користувачів, тому потребує вдосконалення.

Переважає більшість науковців, зокрема ті, які досліджують проблеми управлінського обліку та внутрішньогосподарського контролю зазначають, що аналітичний облік повинен бути більш достатнім, змістовним, і відповідати своєму призначенню - забезпечувати можливість оперативного аналізу отриманих від продажу товарів доходів і бути зручною та надійною базою для прийняття ефективних рішень в управлінні доходами товариства.

Проведене дослідження стану обліку доходів ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик» дозволило виявити ряд питань, які вимагають розв'язання. Серед них найбільш важливим є необхідність впорядкування та відповідно удосконалення бухгалтерського обліку операцій з надходження, продажу товарів та визнання доходів від основної діяльності з можливістю аналітичної та синтетичної деталізації для раціональної організації контролю та прийняття обґрунтованих управлінських рішень у межах здійснення основної діяльності.

Розглядаючи особливості синтетичного узагальнення і аналітичної деталізації облікових даних варто звернути увагу на те, що в бухгалтерському обліку відображають не всі, а тільки найбільш суттєві сторони основної діяльності ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик», зокрема: кількість реалізованих

товарів, собівартість реалізації, витрати на збут, торговельна націнка, сума виручки та доходи, прибуток та збиток. Інші показники основної діяльності товариства можуть бути віднесені до об'єктів обліку за умови їх потенційної корисності для споживачів облікової інформації.

Незважаючи на те, що чинна методика фінансового обліку передбачає можливість відображення процесу визнання доходів підприємства, проблема аналітичної деталізації показників доходу від придбання, реалізації, та її собівартості з метою оцінки їх кореляції залишається актуальною.

Аналітичний облік основної діяльності ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик» в системі управління повинен відображати інформацію відносно отриманих доходів, здійснених витрат і фінансових результатів по кожному виду реалізованого товару, в розрізі виробників та/або постачальників, товарних груп, місць реалізації (склади, магазини (для торговельних мереж) та/або відділи торговельного залу) та за регіонами реалізації, що сприятиме вивченню попиту та удосконаленню логістики.

Оскільки в нинішніх умовах суб'єкт господарювання самостійно визначає асортиментну, маркетингову та цінову політику, то аналітичні рахунки мають відкриватися залежно від інформаційних потреб для прийняття рішень за вищезгаданими проблемами.

Слід зазначити, що останнім часом все більше висловлюється пропозицій щодо удосконалення обліку доходів від реалізації як торговельних підприємств, так і суб'єктів господарювання інших видів економічної діяльності. Так окремі пропозиції стосуються:

- аналітичної деталізації субрахунку 702 «Дохід від реалізації товарів» (відкриття рахунків 2-го порядку: «Дохід від реалізації товарів за дисконтними картками», «Дохід від реалізації товарів зі знижками», «Дохід від реалізації товарів в період розпродажу», «Дохід від реалізації товарів за іншими активізаційними заходами» та відкриття аналітичних рахунків: за товарними групами; за товарними позиціями; за брендовими компаніями та/або постачальниками; за відділами торговельного залу; за методами продажу товарів

та додатковими послугами [92];

- аналітичної деталізації субрахунку 701 «Дохід від реалізації готової продукції» за ознаками його продажу по Україні та за межами країни з виділенням регіонів продажу по Україні [92];

- зміни назви рахунку «Доходи від реалізації» на назву «Доходи від основної діяльності» та впровадження аналітичних рахунків за групами та назвами реалізованої продукції [74].

У зв'язку з тим, що метою ведення бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності є надання користувачам для прийняття рішень повної, правдивої та неупередженої інформації про фінансове становище та результати діяльності підприємства, що неможливе без обліку доходів від основної діяльності, необхідно здійснити деталізацію синтетичних рахунків бухгалтерського обліку, які слугують інформаційними моделями стану та змін наслідків придбання товарів (рахунок 28 «Товари») та наслідків їх реалізації (рахунки: 90 «Собівартість реалізації», 70 «Дохід від реалізації», 79 «Фінансові результати»). Така деталізація надаватиме інформацію для управління придбанням та реалізацією товарів та, як наслідок, управління доходом ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик».

Відповідно, стрижнем такого управління стає орієнтація на споживача та максимальне задоволення його споживчих інтересів. Це означає, що будь-яке рішення суб'єкта середньої та вищої ланки управління щодо того, за якими саме товарними позиціями та товарними групами, а також за допомогою яких методів продажу здійснювати основну діяльність ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик» повинно базуватися на аналізі оперативної бухгалтерської інформації, яка складає основу управлінського обліку.

Зміст такої інформації сприятиме прийняттю тактичних управлінських рішень на різних стадіях здійснення основної діяльності, адже дозволить проводити аналіз попиту споживачів та рівень готовності його задовольнити. Ця ж інформація дозволить планувати обсяги прибутку для реалізації заходів, спрямованих на зміцнення позицій торговельного підприємства в обраному

сегменті товарного ринку.

Інструкція № 291 [20] не уточнює, за якими видами (статтями) повинен вестись аналітичний облік доходів підприємства залежно від галузей та специфіки діяльності, тому порядок ведення аналітичного обліку доходів підприємства мають встановлювати самостійно. Раціональна організація аналітичного обліку доходів підприємств торгівлі має забезпечити одержання об'єктивної інформації для контролю, аналізу та для складання фінансової і податкової звітності.

Аналітичну деталізацію інформації щодо основної діяльності для визначення доходу від реалізації товарів у ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик» пропонуємо здійснювати за об'єктами аналітики:

- торговельна мережа в цілому, підприємство в цілому, склад, відділи торговельного залу (для планування мотиваційної політики, а також преміювання);

- товарні групи, товарні позиції (для оцінки попиту та рівня його забезпечення);

- за регіонами реалізації (для оцінки попиту, планування закупівель, оптимізації логістичних витрат (для торговельних мереж), для управління дебіторською заборгованістю).

Така практика дозволить організувати дієву систему управлінського обліку та внутрішньої звітності у ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик», суттєво підвищити якісний рівень внутрішнього контролю.

З урахуванням висловлених пропозицій та з метою системності та кореляції аналітичної інформації бухгалтерського обліку та внутрішнього контролю й прийняття ефективних управлінських рішень з питань придбання та реалізації товарів й одержаних і визнаних доходів від основної діяльності пропонується відкрити рахунки другого порядку, а також аналітичні рахунки до рахунків першого порядку: 282 «Товари в торгівлі»; 902 «Собівартість реалізованих товарів»; 702 «Дохід від реалізації товарів»; 791 «Результат операційної діяльності» (додаток Щ).

За допомогою рахунків, наведених у додатку Щ з'явиться можливість виділити з усього доходу ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик» дохід від реалізації товарів за методами активізації продажу товарів (проведення розпродажу, конкурси, лотереї тощо), що допоможе проведенню поглибленого аналізу продаж, вирішить питання доцільності застосування того чи іншого маркетингового інструменту, що сприятиме прийняттю ефективніших управлінських рішень в процесі формування чистого доходу підприємства.

Також запропоновані рахунки дадуть змогу керівництву швидше приймати рішення, а також швидше реагувати на ринкову кон'юнктуру, зокрема мати наявну інформацію про види товарів і регіони (області), що забезпечують найбільшу реалізацію. Враховуючи таку інформацію, керівництво зможе ефективно реагувати на регіони (області) та види товарів, які є найбільш доходними.

2.3. Бюджетування для цілей обліку в системі управління доходами

У результаті поєднання функцій планування і контролю виникла система бюджетування, яка, у свою чергу, оптимізує процес прийняття управлінських рішень та дає можливість оцінювати наслідки цих рішень.

На думку Тарасюка М.В. сутнісними характеристиками бюджетування є: кількісний вираз стратегії підприємства, інструмент, що забезпечує її імплементацію; управлінська технологія; система збору, аналізу та обробки інформації про внутрішнє та зовнішнє середовище; процес складання бюджетів фінансових, матеріальних і нематеріальних ресурсів по підприємству в цілому та по центрам фінансової відповідальності; розробка системи бюджетів здійснюється за допомогою комплексу взаємопов'язаних методів, засобів, форм і організаційних структур [88].

Найбільш об'єктивну оцінку підприємницької діяльності, можливість

своєчасного виявлення слабких місць, забезпечення адаптації підприємства до зовнішніх змін, а також здатність гнучко реагувати на зміни дає саме бюджетування. Воно базується на загальній концепції розвитку підприємства, більш детально розробляє економічний і фінансовий аспект стратегії і являє собою єдину систему взаємопов'язаних технічних, організаційних і економічних змін на визначений період часу. На жаль, для керівництва ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик» процес бюджетування на рівні товариства залишається не зовсім зрозумілим.

Загалом бюджетування може надати ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик» значні переваги:

1) бюджети складаються для всіх структурних підрозділів товариства у розрізі функцій (продаж, купівля, складування, транспортування). Кожен бюджет пов'язаний з іншим бюджетом і тією чи іншою мірою взаємодіє з ним, що гарантує координацію дій колективу суб'єкту господарювання підприємства;

2) бюджетування значною мірою забезпечує порядок та об'єктивність комунікацій між різними рівнями менеджерів товариства;

3) менеджеру дають чітко визначену роботу із властивими їй повноваженнями та обов'язками. Коли дії менеджерів не збігаються з планом (закладеним до бюджету), тоді розбіжності повідомляються вищому керівництву, яке, в свою чергу, концентрує свою увагу на цих відхиленнях;

4) участь у бюджетуванні нижчого та середнього рівнів менеджменту, а також прозорість адресатів сприяє виникненню мотиваційних факторів. Працівники позитивно реагують на те, що до їхньої думки прислухаються і вони знають, до якого результату наближається товариство;

5) менеджмент всіх рівнів вчиться думати наперед, передбачати результати, вживати заходів для того, щоб попередити негативні результати.

Отже, бюджетування має два прояви:

- організаційний, адже це процес колективний, який дає змогу погодити діяльність підрозділів усередині суб'єкта господарювання і підпорядкувати її загальній стратегічній меті;

- обліково-аналітичний, адже бюджетування є базовим елементом управлінського обліку й загальної технології управління, що забезпечує суб'єкту господарювання можливість отримати переваги перед конкурентами через створення ефективної системи управління ресурсами.

Бюджетування спрямоване на узгодження цілей та інтересів різних членів товариств, передбачення майбутніх проблем та визначення найкращих шляхів для досягнення стратегічної мети. У процесі бюджетування менеджери мають можливість визначити вартісну оцінку своїх рішень. Бюджетування змушує їх краще уявити, чого варті певні дії, та знайти узгоджене рішення при оцінці запропонованих проектів, порівняти вигоди альтернативних варіантів дій, визначити найефективніший спосіб використання ресурсів.

Зазначимо, що цілями бюджетування є: планування фінансово-господарської діяльності з розрахунком отримання бажаного результату; чітке визначення цілей та контролюючих показників діяльності; виділення центрів відповідальності і розподіл функцій управління між керівниками цих центрів (підрозділів). Однак з даною позицією погодитися складно, адже без плану розвитку у довгостроковій, середньостроковій та поточній перспективі суб'єкта господарювання скласти бюджет, постатейний розпис ресурсів, витрат, затрат та доходів, що мають корелюватися неможливо. Тому бюджетування, як процес заключного планування як господарських процесів в розрізі необхідних ресурсів, так і показників діяльності має на меті:

- мотивації працівників з метою орієнтації на досягнення мети в межах загальної стратегії ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик»;
- виявлення поточних потреб і оптимізацію грошових та матеріальних потоків ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик».
- створення основи для оцінки і контролю виконання поточних планів за центрами відповідальності.

Для успішного бюджетування необхідно враховувати ряд моментів. По-перше, бюджетування є частиною системи управлінського обліку, тому при складанні бюджетів використовують інформацію, підготовлену за даними

управлінського обліку. По-друге, для впровадження системи бюджетування необхідно спочатку провести бізнес-діагностику товариства. Переважно у процесі бізнес-діагностики проводять оцінку наявної структури і системи управління суб'єктом господарювання, а також аналіз ефективності існуючої системи фінансового планування з точки зору повноти, достовірності і оперативності наданої інформації.

Продуктом бюджетування виступає бюджет. За визначенням С.Ф. Голова „бюджет – це «кількісний план у грошовому вираженні, підготовлений та прийнятий до певного періоду часу, який зазвичай показує плановий розмір доходу, який повинен бути досягнутий, та (або) витрати, які повинні бути понесені на протязі цього періоду, і капітал, який необхідно залучати для досягнення даної мети» [12].

На нашу думку це визначення найбільш повно розкриває зміст бюджету та визначає об'єкти бюджетування – доходи та витрати у грошовому виразі та необхідний капітал.

При запровадженні бюджетного планування у ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик» воно, на нашу думку, повинно складатися з двох етапів:

- 1) підготовка до планування (дослідження зовнішнього та внутрішнього середовища; визначення стратегічних цілей діяльності);
- 2) планування - розроблення бюджетів (коригування організаційної структури; формування ієрархічної системи бюджетів; побудова або коригування управлінського обліку; обґрунтування бюджетного регламенту розробка методичного інструментарію; розробка програмного забезпечення).

Слід зазначити, що контроль за виконанням бюджетів не відноситься до бюджетування, адже «бюджетування – це процес складання бюджету», а його виконання – це завдання внутрішньогосподарського контролю.

Бюджет передбачає розподіл доходів по конкретним тимчасовим інтервалам (рік, квартал, місяць). Звісно, можна було б обмежитися розбиттям доходів за часом, але якщо підприємство хоче отримати систему цілей, необхідно сформувати структуру бюджету так, щоб він відповідав вимогам до поняття

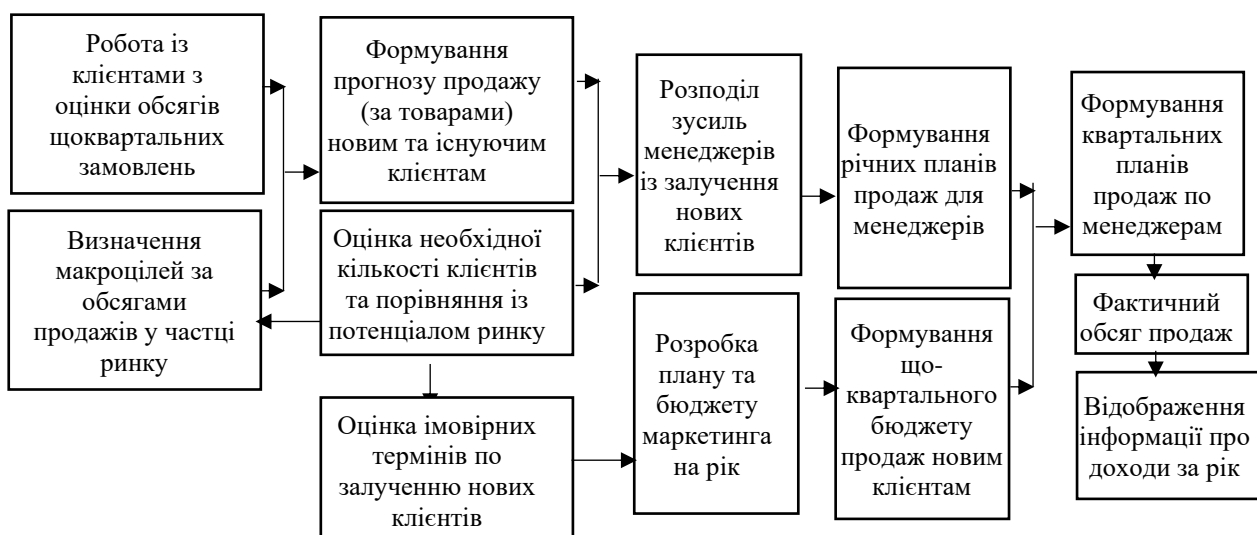
«мета».

На нашу думку вимогами до мети формування бюджету ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик» є:

- 1) конкретність мети (має мати місце набір характеристик, які деталізують мету і дозволяють точно її визначити (групи товарів, торговельні точки, відділи торговельного залу, продавці, що приносять або формують найбільшу частину від продажу товарів);
- 2) реалістичність (існування об'єктивної можливості досягнення мети);
- 3) відповідність одиниць виміру;
- 4) досяжність (застосування правомірних способів досягнення кінцевого результату).

Щоб отримані цифри бюджету доходів відповідали даним вимогам необхідна система процесів, які забезпечать формування планів, їх аналіз і контроль (річні, квартальні і оперативні).

Нами запропоновано комплексну модель річного бюджетування доходів ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик», з використанням комбінацій експертних та статистичних методів (рис. 2.8).

**Рис.2.8. Комплексна модель річного бюджетування доходів
ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик»**

Процеси квартального та оперативного бюджетів доходів торговельного підприємства зображено у додатку Ю. Стрілки на схемі процесів вказують напрям передачі результатів від одного процесу до іншого, а вертикальні лінії, які об'єднують результати декількох процесів, вказують на те, що наступному процесу потрібні одночасно всі результати.

Завдання річного бюджету - сформулювати річні цілі в частині продажів на основі аналізу даних, накопичених в попередніх періодах. Результатом такого бюджету мають бути наступні показники:

- 1) плани продажів товарів в розрізі груп товарів;
- 2) плани продажів товарів в розрізі зон відповідальності;
- 3) план заходів на рік, що забезпечує необхідний об'єм продажів (в т.ч. для потенційно нових груп товарів та центрів відповідальності).

Зазначені показники є основою бюджету доходів. В умовах економічної кризи об'єктивно неможливо здійснити річний бюджет, оскільки ситуація змінюється дуже швидко.

У такому випадку відбувається зсув на нижчий рівень (квартальний бюджет), де завдання зменшуються і стають більш конкретними:

- 1) скорегувати плани продажів;
- 2) скорегувати бюджет витрат залежно від прогнозів продажів
- 3) затвердити план заходів, що спрямований на виконання показників.

Чим більше звужується часові простори, тим більше процеси спрямовані на формування оперативних планів і управління часом (аналіз виконання планів продажів поточного місяця та корегування (уточнення) такого плану на наступний місяць в розрізі груп товарів та магазинів).

Бюджетування починається з формування бюджету продаж, в якому представлена більша частина доходів економічного суб'єкта.

Виходячи з планових продаж і відповідних їм витрат отримують певні фінансові показники діяльності підприємства. Головною проблемою при складанні бюджету продажу є прогнозування попиту. Підприємства розробляють прогнози попиту різними способами. Одні компанії

використовують комплексні обстеження ринків, інші – використовують статистичні моделі з метою генерування прогнозів попиту на основі трендів та прогнозів господарської діяльності в економіці і зв'язку структури продаж минулих періодів з цією господарською діяльністю. Надійність бюджету продаж підвищується у результаті використання комбінацій експертних і статистичних методів. До таких методів можна віднести регресійний аналіз, аналіз трендів, метод Дельфі і т.д.

Однак, незалежно від метода розробки прогнозу попиту, компанія повинна підготувати бюджет продажу за кожною основною асортиментною групою товарів. Бюджети продажів забезпечують базу для складання інших бюджетів. У додатку Я табл. Я.1 приведено орієнтований бюджет доходу від продажу борошна другого сорту ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик».

Такий бюджет підтверджує, що товариство планує продати борошно другого сорту в розмірі 21 000 т та отримати дохід у розмірі 51 100,00 тис. грн. Проте, функції бюджетування розкриваються тільки тоді, коли прогнозовані показники порівнюються з фактичними.

Сам по собі бюджет не буде давати можливість аналізувати та контролювати заплановані параметри доходів. Тому необхідним є також складання звіту про виконання бюджету доходів (додатку Я табл. Я.2).

Необхідно зауважити, що звіт про виконання бюджету доходів забезпечує можливість аналізу лише за умови коректного зіставлення фактичних та бюджетних показників. Виявлені відхилення між фактичними та бюджетними показниками дозволяють керівникам заохочувати тих, хто показав більш високі результати, чим очікувалось, та приймати заходи до тих, хто не зміг досягти очікуваного рівня, а також приймати рішення про необхідні модифікації у майбутніх планах та цілях у відповідності з поточними фактичними результатами.

Звіт про виконання бюджету доходів дасть можливість проаналізувати фактичний результат з бюджетними вимогами, а також можливість здійснювати кожен місяць контроль та аналіз виконання бюджету, оскільки виявлення

відхилень доцільно проводити кожен місяць. Слід також зазначити, що розробка бюджету доходів від основної діяльності на основі бюджету продажу товарів має здійснюватися на основі бюджету запланованих витрат на придбання товарів та запланованих доходів від їх продажу. Такий бюджет має бути профіцитним. Профіцит має дорівнювати або бути більше банківської ставки за кредитами юридичним особам. Таке планування сприятиме досягненню не лише стратегічним цілям ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик», а дозволить уникати штрафних санкцій при ймовірному невиконанні умов кредитних угод. На нашу думку, бюджети витрат та доходів основної діяльності ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик» слід складати раз на півріччя.

Складання місячних бюджетів доходів від основної діяльності на основі профіцитного бюджету дозволить не лише приймати рішення щодо управління кредиторською та дебіторською заборгованістю, але й здійснювати коригування всієї діяльності ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик».

Складання бюджету доходів та звітів про їх виконання забезпечать здійснення таких завдань в процесі управління доходами:

- планування необхідної кількості доходів для здійснення фінансової-господарської діяльності;
- забезпечення управлінців необхідною оперативною інформацією для прийняття адекватних рішень;
- контроль та аналіз господарських операцій з метою кількісного та якісного кінцевого результату щодо отримання доходів;
- вчасне виявлення недоліків в операціях пов'язаних з отриманням доходів;
- оцінка та контроль діяльності господарських сегментів (виробничих підрозділів);
- пошук кращих варіантів управління.

Актуальним питанням, яке має велике значення для системи управління підприємством, є налагодження дієвого контролю за виконанням бюджетів. Ми вважаємо, що контроль виконання бюджетів повинен бути присутній на всіх фазах їх існування – від розробки до заключного аналізу.

Контроль бюджетів дозволяє зосередити увагу на тих відхиленнях, які мають важливе значення для підприємства в цілому та для його окремих підрозділів. Про суттєві відхилення по генеральному (зведеному) бюджету повинні оперативно повідомлятися відповідальні особи, що належать до вищого керівництва, а про відхилення по функціональних (часткових) бюджетах – керівники відповідних підрозділів.

А тому у наступному розділі дипломної роботи приділимо увагу організації та методиці контролю доходів ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик».

Висновки за розділом 2

Відповідно до визначеної мети дослідження організаційних та методичних аспектів обліку доходів ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик» сформовано такі висновки та пропозиції:

1. Основними проблемами щодо документальної формалізації облікової політики ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик» є: недосконалість офіційних роз'яснень її змісту, неврахування всіх структурних елементів, що передбачають вибір облікових процедур, відсутність положень з управлінського обліку та обліку податкових розрахунків.

До наказу про облікову політику ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик» слід включити низку специфічних положень, які відображають особливості організації їх господарської діяльності: 1) розмежування доходів за кожною класифікаційною групою відповідно до видів діяльності підприємства; 2) порядок визнання, оцінки та обліку доходу від реалізації товарів; 3) відображення системи рахунків аналітичного обліку за видами діяльності та порядку їх застосування, причому така система повинна враховувати об'єкти обліку доходів підприємства, інформаційні потреби користувачів і створювати умови для отримання оперативної та повної інформації про доходи; 4) перелік і

порядок складання та подання основних внутрішніх звітів, а також додатки з бланками форм таких звітів і методичними рекомендаціями щодо їх заповнення.

2. Організація обліку повинна охоплювати всю сукупність облікових процедур – від документування господарських операцій, їх облікового відображення до формування фінансової звітності для внутрішніх і зовнішніх користувачів. Процес організації бухгалтерського обліку відбувається у чотири етапи (підготовчий, методичний, технічний та організаційний). Зазначені етапи є взаємопов'язаними, а виконання притаманних їм облікових процедур забезпечить оптимізацію облікового процесу, економічність збору та обробки облікової інформації й максимальну ефективність роботи виконавців, у тому числі і тих, що займаються обліком доходів від основної діяльності на підприємствах торгівлі.

3. У бухгалтерському обліку ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик» інформація про доходи формується шляхом виявлення, вимірювання, реєстрації, накопичення, узагальнення і зберігання даних про господарські операції підприємства. Ця інформація узагальнюється на рахунках 7 класу і накопичується в облікових регістрах синтетичного й аналітичного обліку доходів, перевіряється за допомогою оборотних і сальдових відомостей з використанням журнально-ордерної форми обліку. У товаристві відсутня нетипова кореспонденція, але інформація, яку надає система обліку не в повній мірі задовольняє потреби менеджменту товариства.

4. З метою удосконалення обліку доходів у ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик» нами запропонована модифікована система обліку доходів від основної діяльності товариства, яка передбачає додаткове виокремлення субрахунків другого порядку до рахунків 282 «Товари в торгівлі»; 902 «Собівартість реалізованих товарів»; 702 «Дохід від реалізації товарів»; 791 «Результат операційної діяльності», а також аналітичних рахунків до них, за якими окремо можна обліковувати доходи від реалізації товарів за методами стимулювання і активізації продажу товарів. Це сприятиме поглибленню аналітичності облікової інформації у частині вирішення питання щодо

доцільності застосування того чи іншого маркетингового інструменту та прийняття системних управлінських рішень у процесі формування чистого доходу підприємства.

4. Враховуючи пріоритети управлінської спрямованості обліку доходів від основної діяльності підприємств торгівлі на основі поєднання функцій планування (прогнозування), обліку і контролю ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик», розроблено систему бюджетування доходів (річних, квартальних, місячних). Складання бюджетів доходів та звітів про їх виконання забезпечить реалізацію таких завдань у процесі управління доходами: планування доходів; забезпечення управлінців необхідною оперативною інформацією для прийняття рішень на основі контролю та аналіз отримання доходів; вчасне виявлення недоліків в операціях, пов'язаних з отриманням доходів; оцінка і контроль діяльності господарських сегментів (виробничих підрозділів) щодо їх внеску в загальний дохід; пошук кращих варіантів управління доходами.

РОЗДІЛ 3

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА МЕТОДИКА ВНУТРІШНЬОГО АУДИТУ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ДОХОДАМИ ПРАТ «ТОРГОВИЙ ДІМ «ХРЕЩАТИК»

3.1. Організаційні аспекти внутрішнього аудиту доходів

В умовах глобалізації та інтеграції до світового економічного простору, поглиблення ринкових перетворень та подолання наслідків фінансово-економічної кризи розвиток економіки України вимагає підвищення якості інформаційно-аналітичного забезпечення підприємств. Важливість удосконалення управління господарськими процесами зумовлює критичний перегляд інструментів підготовки комплексної інформації. Ці фактори посилюють значення аудиту.

Однією з переваг аудиту перед іншими формами контролю є те, що аудитор виявляє помилки, рекомендує шляхи їх усунення, крім цього надає різноманітні супутні послуги (консультації, оглядова перевірка, складання фінансової звітності, аналітична перевірка, відновлення та ведення бухгалтерського обліку доходів, податкове планування та оптимізація податків, інші консультативні і консалтингові послуги, не заборонені законодавством).

Суб'єктами аудиту можуть виступати підприємства, установи, організації, об'єднання, фонди різних форм власності та громадяни.

За формою і метою здійснення розрізняють аудит зовнішній (незалежний) та внутрішній (залежний), які багато в чому відрізняються (додаток АА).

Внутрішній аудит сприяє формуванню потоку науково обґрунтованої контрольної-аналітичної інформації, перевірці й оцінці несприятливих ситуацій за допомогою аудиторських засобів, та прогнозуванню майбутнього розвитку суб'єкта господарювання.

Об'єктом внутрішнього аудиту доходів є господарюючий суб'єкт та його окремі структурні елементи, господарські, в тому числі технологічні, процеси,

що здійснюються у ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик» та спрямовані на отримання доходу. При цьому увага може акцентуватися на окремих сегментах роботи суб'єкта господарювання, наприклад, його основній діяльності, залежно від ключових завдань, які ставляться перед аудитором.

У додатку АБ нами запропоновано модель Моделю організації та методики здійснення внутрішнього аудиту доходів ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик» (рис. 3.1).

Зокрема, серед основних об'єктів при аналізі основного доходу ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик» будуть:

- 1) формування доходів від реалізації товарів та послуг;
- 2) розрахунок торговельних надбавок;
- 3) правильність вирахування акцизних платежів та ПДВ;
- 4) перевірка наявності запасів та інвентаризаційних документів;
- 5) точність визначення собівартості реалізованих товарів;
- 6) ефективність здійснення товарно-транспортних витрат;
- 7) формування напрямів розширення доходів та зниження витрат тощо.

Функції внутрішнього аудитора (суб'єкта) можуть виконувати як фахівці внутрішнього аудиту, що є працівниками ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик», так і ревізійні комісії, сторонні організації чи зовнішні аудиторів. Приймаючи рішення про організацію внутрішнього аудиту доходів необхідно врахувати напрям і специфіку діяльності, обсяги фінансово-економічної діяльності та сформованість системи управління суб'єкта господарювання, стан внутрішнього контролю тощо.

При цьому об'єктивно потребують створення служби внутрішнього аудиту підприємства торгівлі зі складною організаційно-правовою структурою та ті, що мають численні групи пов'язаних контрагентів. У ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик» не є доцільним створення служби внутрішнього аудиту, який може проводитися ревізійною комісією.

Предметом внутрішнього аудиту є механізм управління ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик» та його структура; дотримання вимог законів, нормативних

актів, розпоряджень менеджменту; система бухгалтерського обліку, внутрішнього контролю та управління ризиками; стан використання та збереження майна, ступінь забезпеченості ресурсами та їх використання; окремі бізнес-процеси основної діяльності

Методи внутрішнього аудиту сфери торгівлі – це сукупність конкретних методичних прийомів, що у взаємозв'язку із загальнонауковими методами використовуються для проведення аудиторських процедур. Так, розвиток бухгалтерського обліку, статистики, ревізії й контролю, аналізу господарської діяльності, судово-бухгалтерської експертизи та юриспруденції стимулювали формування нових методичних прийомів аудиту.

Методи внутрішнього аудиту об'єднують у загальнонаукові та спеціальні (розрахунково-аналітичні, документальні та методи узагальнення).

Розрахунково-аналітичні методи – це класичні прийоми економічного аналізу (групування, порівняння, ланцюгові підстановки, балансові зв'язування тощо), статистичні й економіко-математичні методи, аналітична перевірка.

Найпоширенішими методичними прийомами одержання аудиторських свідчень є аналітичні процедури (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

**Інструменти та техніки, що використовуються
внутрішніми аудиторами у світі [100]**

Інструменти аудиту	Частка, %
Ризик-орієнтоване планування	76
Інші електронні засоби	70
Аналітичні огляди	64
Статистична обробка	57
Електронні документи	56
Техніка комп'ютерного аудиту	48
Контрольна самооцінка	42
Блок-схемне програмне забезпечення	39
Бенчмаркінг	37
Безперервний та он-лайн аудит	31
Візуальна інтерпретація даних	28
Електронні засоби опрацювання даних	26
Збалансована система показників	23
Процесне моделювання	12

Зокрема це оцінка співвідношень різного виду фінансових даних (наприклад, собівартості реалізованих товарів і доходу від реалізації товарів) або динаміка фінансових і нефінансових показників (наприклад, чисельності персоналу й заробітної плати); співставлення фактичних даних із прогнозами показниками; аналіз зміни останніх звітних даних щодо аналогічних даних минулих періодів, показників аналогічних підприємств торгівлі, середньогалузевих показників; оцінка несподіваних відхилень; дослідження дії форс-мажорних факторів; аналіз результатів оцінки у контексті інформації, отриманої від інших осіб.

Очевидно, що найбільш ефективними інструментами внутрішнього аудиту будуть ті, які гуртуватимуться на динамічному аналізі відносних показників діяльності та достовірно відображатимуть зміни, що відбуватимуться на підприємстві, та джерела коригування отриманих результатів.

В таких умовах для ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик» документальні методичні прийоми включають інформаційне нормативно-правове регулювання, моделювання, перевірку (дослідження) облікових документів.

Нормативно-правове регулювання передбачає аналіз діяльності об'єкта аудиторської перевірки на предмет дотримання норм і правил, передбачених законодавством, нормативними документами (положеннями, інструкціями), правилами (внутрішнього розпорядку, розподілу обов'язків тощо).

Інформаційне моделювання здійснюється шляхом фіксування на певному носії інформації сукупності даних про об'єкт дослідження (первинні облікові документи, облікові реєстри й фінансова звітність, нормативні карти). При створенні інформаційної моделі служба внутрішнього аудиту (або ревізійна комісія) відштовхується від необхідності створення масиву даних, що комплексно і достовірно з врахуванням впливу середовища відображає об'єкт дослідження.

Наприклад, інформаційна модель ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик» може містити інформацію про асортимент продукції, динаміку постачань, структуру продажів, залишки на складах, відсотки націнки відносно видів продукції,

терміни та умови зберігання, пропозиції постачальників щодо нових продуктів, попит споживачів тощо.

Перевірка (дослідження) облікових документів полягає у встановленні достовірності проведення господарських операцій, їхньої ефективності й доцільності прийомами документального контролю, фактичного контролю, обчислення, спостереження, опитування, інспекції тощо.

Методологія аудиту включає метод як загальний підхід до досліджень і конкретну методику як сукупність спеціальних прийомів, що використовуються при аудиторських перевірках. Все різноманіття прийомів і методів аудиту в практичній діяльності застосовується по чергово (визначення реального стану, аналіз, оцінка).

Кінцевою метою проведення внутрішнього аудиту є збільшення вартості ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик» шляхом зростання прибутковості основної діяльності через розробку рекомендацій з усунення недоліків, вдосконалення існуючих систем та моніторингу їх своєчасного впровадження. Ця мета реалізується шляхом ефективного використання наявних у товариства ресурсів.

Метою внутрішнього аудиту доходів є зростання позитивної різниці між доходами та витратами, яка досягається не за рахунок зростання націнки (велика конкуренція сприяє швидше підтриманню стабільних цін та наданню знижок постійним клієнтам), а за рахунок аналізу складових собівартості, оптимізації процедур постачання-відвантаження, розширення асортименту, пошук нових ринків збуту, маркетингових та інших нецінових атрибутів просування.

На нашу думку, приділення значної уваги питанням внутрішнього аудиту, покращить фінансовими показниками швидкість реагування на ринкові зміни, а тому товариство стане привабливішими для довгострокових інвесторів, отримає конкурентні переваги на зовнішніх ринках.

Служба внутрішнього аудиту (або ревізійна комісія) ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик» повинна реалізовувати різноманітні та масштабні завдання, які включають такі елементи:

- 1) моніторинг ефективності заходів внутрішнього контролю (розробка

дієвих систем бухгалтерського обліку та внутрішнього контролю є прямим обов'язком керівництва; на службу внутрішнього аудиту у зв'язку з цим кладуть відповідальність за перевірку цих систем, діагностику ефективності їхнього функціонування та розробку рекомендацій із вдосконалення);

2) дослідження управлінської та бухгалтерської інформації (перевірка засобів і способів збору, класифікації, виміру такої інформації та складання звітності на її основі, специфічні запити щодо окремих її складових частин); 3) контроль результативності та ефективності, в тому числі контроль нефінансовими засобами;

4) контроль за дотриманням вітчизняного законодавства, нормативно-правових актів та інших зовнішніх вимог, а також директив, політик та інших внутрішніх вимог керівництва.

При організації внутрішнього аудиту доходів важливо також налагодити автоматичну систему постачання інформації через спрямування інформаційних потоків, оскільки повна та своєчасна первинна інформація є обов'язковою умовою успішної реалізації не лише аналітичної функції, але й ухвалення правильних рішень у сфері запобігання помилок і розроблення системи заходів з посилення фінансово-економічної стабільності підприємства.

Для запобігання виникненню і зростанню ризиків необхідно забезпечити службу внутрішнього аудиту (ревізійну комісію) спеціальними знаннями та доступом до конфіденційної інформації товариства, що сприяє посиленню результативності роботи аудитора.

Основними критеріями управлінського персоналу, що здійснюються з метою забезпечення якісних послуг внутрішнього контролю та аудиту, є незалежність, професійний рівень та доступ до інформації підприємства. В свою чергу, служба внутрішнього аудиту повинна реалізовувати інтереси суб'єкта господарювання і дотримуватись вимог конфіденційності.

Внутрішній аудит доходів спрямований на минулі події та поточні процеси, тому чим частіше проводиться аудит, тим меншим є минулий період, тим точніша поточна картина подається членам правління, наглядової ради та

акціонерам товариства.

Сьогодні у бізнес-середовищі обговорюється необхідність функціонування системи постійного аналізу, моніторингу та управління ризиками – безперервного аудиту.

Моніторинг системи внутрішнього аудиту потрібен для визначення його ефективності та результативності, оцінювання відповідності діяльності служби аудиту (ревізійної комісії) діючим стандартам, виявлення можливостей для покращення її діяльності, зростання корисності для підприємства торгівлі.

Важливо наголосити, що метою у ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик» має бути не створення системи контролю, яка б сприяла відсутності помилок, відхилень і неефективності, а системи, що сприяла б їх вчасному виявленню та усуненню, таким чином підвищуючи ефективність роботи, оскільки ресурси, спрямовані товариством на організацію внутрішнього аудиту, могли б бути застосовані для фінансування інших цілей.

Таким чином, запропонована модель організації та методики здійснення внутрішнього аудиту доходів як система взаємопов'язаних елементів (об'єкта, суб'єкта, предмета, методів, кінцевої мети, вертикалі підпорядкування, забезпечення, принципів та процедур діяльності, основних завдань та оцінки ефективності) покликана забезпечити формування ефективної системи внутрішнього аудиту доходів та посилити конкурентоспроможність ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик» в умовах економічної кризи.

При проведенні внутрішнього аудиту доходів аудиторю потрібно дотримуватися чіткої послідовності, яка передбачає:

- складання плану аудиту доходів,
- розробку програми аудиту,
- складання звіту внутрішнього аудитора.

Отже, аудиторська перевірка доходів розпочинається з розробки загального плану проведення аудиту. Планування полягає у деталізації мети аудиту доходів. Згідно з нормативами аудиту планування аудиту спрямоване на якісне і своєчасне виконання аудиторських робіт, ефективну їх організацію.

Планування аудиту доходів — це формування головної стратегії та визначення конкретних методів аудиторської перевірки, а також термінів проведення аудиту доходів.

Розробка загального плану аудиту доходів ґрунтується на вивченні особливостей бізнесу ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик», особливостей організації бухгалтерського обліку та внутрішнього контролю, даних попередньої перевірки.

Аудиторський план розробляється з огляду на час проведення кожної конкретної аудиторської процедури.

Під час розробки плану аудитор самостійно визначає завдання, форми та методи аудиту доходів на підставі чинного законодавства, існуючих норм і стандартів, умов договору з клієнтом, професійних знань та особистого досвіду, обумовлює виконавців та терміни проведення аудиту.

Нами розроблено план проведення аудиту доходів ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик» (додаток АВ).

На підставі плану аудиту аудитор складає програму аудиту доходів, в якій вказуються всі процедури, згідно з якими проводиться аудит доходів, наводиться перелік аудиторських доказів, які планується перевірити під час аудиту.

Програма оформлюється у вигляді таблиці, в якій на кожний об'єкт перевірки відводиться окремий розділ. В програмі аудиту вказується:

- назва суб'єкта господарювання, який підлягає перевірці;
- період перевірки;
- перелік аудиторських процедур;
- терміни перевірки;
- виконавці аудиту;
- аудиторські докази.

Отже, розробка програми проведення аудиту включає ті ж самі етапи, що й розробка загального плану. Програма є розвитком затвердженого плану аудиту і представляє собою детальний перелік аудиторських процедур, необхідних для практичної його реалізації. До аудиторської програми включається перелік

заходів з проведення аудиту доходів за напрямками та часом, який необхідно витратити на кожну аудиторську процедуру.

У програмі аудитор оцінює ступінь ризику внутрішнього контролю та свій особистий ризик не виявлення суттєвих помилок у звітності, який можливий під час проведення аудиторських процедур, визначає термін проведення аудиторських тестів, координує роботу всіх можливих помічників, залучених з числа співробітників товариства, визначає присутність інших виконавців аудиту, якщо такі беруть участь у роботі.

Нами розроблено програму проведення аудиту доходів ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик» (додаток АД).

Висновки аудитора з кожного розділу програми аудиту доходів фіксуються в робочій документації (додаток АЕ). Вони використовуються для підготовки, обґрунтування та узагальнення результатів аудиторської перевірки.

Протягом усієї тривалості аудиту доходів його загальний план і програма можуть переглядатися чи уточнюватися аудитором, тому що існує ймовірність зміни умов і напрямків перевірки, а також можливість отримання інших результатів після проведення аудиторських процедур, ніж ті, які раніше планувалися аудитором. Події чи мотиви, що змусили аудитора внести значні зміни до аудиторської програми, оформлюються документально.

3.2. Аудиторські процедури внутрішнього аудиту доходів

Внутрішній аудит на сучасному етапі розвитку – це сукупність контрольних процедур, спрямованих на певний напрям діяльності економічного об'єкту.

Виконання аудиторських процедур базується на зборі аудиторських доказів та їх належному документуванні. Отримання аудиторських доказів відбувається у процесі здійснення процедур (перевірок, спостережень, запитів та

підтверджень, підрахунків та аналітичних процедур).

Термін, протягом якого реально виконати аудиторські процедури, прямо залежить від тривалості отримання аудиторських доказів. Вибір аудиторських процедур переважно здійснюється на основі джерел наявної інформації (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Основні методи й процедури внутрішнього аудиту доходів

Інформаційне джерело	Основні методи й процедури
Товарні запаси (активи), продукція на всіх етапах виробництва	Фактичні процедури (огляд, інвентаризація, спостереження, обстеження, контрольний вимір, технологічний контроль, лабораторний контроль)
Первинні документи, реєстри бухгалтерського обліку, системні документи, плани й звіти організації	Документальні процедури (перегляд документів, порівняння документів, перерахування розрахунків бухгалтерії), аналітичні процедури
Результати опитування, підтвердження третіх осіб	Спеціальні процедури (опитування, підтвердження, листування)

На структуру та спосіб використання аудиторських процедур прямо впливають обсяги генеральної сукупності аналізованих даних, що формується під впливом кількості об'єктів внутрішнього аудиту. Як наслідок, більша кількість об'єктів внутрішнього аудиту формує велику сукупність даних, тому відсоток опрацьованих даних зменшується, а вибірка стає менш достовірною.

Сприяє ситуації можливість працівників служби внутрішнього аудиту не обмежуватися в часі, проте слід обережно використовувати критерій повної достовірності, оскільки він може сприяти простому дублюванню функцій бухгалтерів (повторення їхніх операцій, а не здійснення аналізу).

В даному випадку необхідним є аналіз фактів здійснення господарських операцій та їх відображення в обліку з метою виявлення типових прогалин, що можуть бути виправлені та усунення їхнього впливу на формування доходу ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик».

Чільне місце серед аудиторських процедур, за допомогою яких внутрішні аудитори одержують аудиторські докази належить аналітичним процедурам.

Аналітичні процедури (аналітичні тести) – це порівняння фактичних даних із даними, які внутрішній аудитор очікує отримати під час перевірки. Згідно з

вимогами міжнародних стандартів аудиту, аналітичні процедури повинні використовуватися у будь-якій перевірці, що свідчить про їхню важливість.

Аналітичні процедури можуть виконуватися протягом кожного з етапів аудиту: планування, безпосереднього проведення аудиторської перевірки, завершення аудиту.

Певні аналітичні процедури варто виконувати на стадії планування, щоб аудитор ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик» мав можливість визначити характер, масштаби та строки майбутньої роботи. Застосування аналітичних процедур на етапі планування сприяє розумінню об'єкта, який перевіряється, виявленню областей потенційних ризиків, властивих даному об'єкту. Крім того, виявлення областей потенційних ризиків дозволяє вірно спланувати ресурси, що будуть необхідними, та дає можливість підвищити ресурсну забезпеченість за рахунок зменшення аудиторських ресурсів у областях з низьким ступенем ризику.

При формуванні загального плану та програми аудиту застосування аналітичних процедур сприяє скороченню кількості та обсягу інших аудиторських процедур, дозволяє підвищити якість аудиту доходів від основної діяльності та скоротити витрати часу, допомагає ідентифікувати важливі моменти, які пізніше потребуватимуть особливої уваги.

Використовуючи результати тестів на відповідність системи внутрішнього контролю, внутрішньому аудиторіві необхідно визначити, наскільки її функціонування і структура відповідають попередній оцінці ризику невідповідності внутрішнього контролю. Зроблена оцінка існуючих відхилень може привести аудитора ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик» до висновку про те, що визначений розмір ризику невідповідності внутрішнього контролю необхідно переглянути. У таких випадках аудиторіві слід змінити характер, строки і масштаб виконання запланованих процедур аудиту.

На нашу думку, організація аналітичної роботи аудиту доходів у ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик» складається з наступних етапів, побудованих у послідовності, наведених в табл. 3.3.

**Методичний підхід до організації внутрішнього аудиту доходів
У ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик»**

Назва етапу	Характеристика
Визначення мети аналітичної процедури	Незалежна об'єктивна оцінка економічних, організаційних та інформаційних характеристик підприємств з метою висловлення думки щодо їх відповідності та адекватності, розробка рекомендацій щодо їх удосконалення, а також підвищення доходів від основної діяльності
Розробка загальних засад і порядку проведення аудиту	Узгодження з керівництвом програми аудиту, визначення основних аудиторських процедур, що будуть використовуватися, обговорення критеріїв порівняння, враховуючи економічну ситуацію
Конкретне поетапне планування аналітичних процедур	Встановлення доходу від реалізації товарів чи послуг; визначення відрахувань з доходу; оцінка обсягів товарів на складі; аналіз повернення та надання відтермінованих платежів тощо
Підбір інформації та проведення аудиторських процедур	Формування цільової бази первинних документів для аудиту, проведення статистичної вибірки, здійснення аудиторських процедур, оцінка розбіжностей
Формування висновків та розробка пропозицій	Формування аудиторського звіту з описуванням фактів потенційного росту доходу, потенційних ризиків та конкурентних переваг
Моніторинг запровадження пропозицій та корегування наслідків	Враховання висновків аудиторських процедур, контроль за адекватністю запровадження корегувань та відповідністю отриманих результатів очікуваним, поточне уточнення результатів діяльності, зміни у застосуванні певних заходів контролю

Розробка методичного підходу до організації аудиту доходів, що розглядається як поетапний процес, дає можливість поліпшити його реалізацію через уточнення процедур внутрішнього аудиту доходів, притаманних цим процесам, що спричинюватиме зниження непродуктивних втрат та зростання ефективності діяльності ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик».

Аналітичні процедури ґрунтуються на певних очікуваннях. Щоб тест дав коректні результати, необхідно правильно сформулювати очікування та встановити залежність між величинами. У ході виконання аналітичної процедури аудитор повинен визначити прийнятний рівень розбіжностей між фактичними та очікуваними результатами та розслідувати причини відхилень від очікуваної величини, якщо такі мали місце.

Джерелами, що дозволяють аудитору сформулювати очікування щодо

взаємних залежностей між величинами, є: фінансова інформація, що відноситься до порівнянних періодів (звичайний метод, який використовується у ході аналітичної процедури); очікувані результати (бюджет, план тощо) і прогнози у порівнянні з фактичними даними (цей метод є найбільш дієвим у тому випадку, коли бюджет сплановано правильно); взаємозв'язок між елементами фінансових даних; інформація про галузь об'єкта аудиторського завдання; взаємозв'язок між фінансовими та нефінансовими даними.

Вибір методу значно залежить від мети проведення процедури та визначається особисто аудитором. До основних методів аналітичних процедур можна віднести: числові та відсоткові порівняння; коефіцієнтний аналіз; аналіз, заснований на статистичних методах; кореляційний аналіз; інші методи.

Застосовуючи дані методи для оцінки доходів ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик», аудитор проводить:

1. Порівняння фактичних показників з плановими (бюджетними) (з обов'язковим врахуванням реальності плану, бізнес-плану). Така діяльність покликана виявити сфери, що мають передумови до найбільших різниць між планом та фактом як в вартості, так і в кількості та повинна сприяти посиленню уваги до цих напрямів, а, отже, зниження ймовірності помилок. Тут необхідно враховувати два моменти:

- достовірність прогнозів ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик», що уточняється з безпосередніми виконавцями;

- ймовірність маніпулювання даними звітності з метою виконання планів, що потребує детальної перевірки інформації та оцінки ризиків.

2. Порівняння показників звітного періоду з показниками попередніх періодів. Значна варіація показників може свідчити про зміну зовнішніх щодо ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик» умов або про неточності у фінансовій звітності.

3. Зіставлення наявних фінансових показників з планованими аудитором. Для застосування процедури аудитор буде прогнозувати (або навіть прогнозний баланс) для зіставлення його з фактичними даними. Суть процедури полягає у

тому, що аудитор порівнює залишки за рахунками з іншими показниками залишків, обліковими даними щодо прибутків і збитків, оперативною звітністю складського господарства тощо, та, на основі наочних тенденцій, робить власні припущення та спостереження.

4. Оцінка та аналіз показників фінансово стану ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик». На основі такого аналізу внутрішній аудитор робить важливі висновки щодо життєздатності товариства.

5. Порівняння інформації з аналогічною інформацією інших підрозділів товариства та інших підприємств, з середньогалузевими даними. Найбільш цінну інформацію можна отримати від детального порівняння показників діяльності підприємств, що схожі за розміром та структурою, діють у тому ж сегменті торгівлі. Значні відхилення мають бути дослідженими аудитором, при цьому необхідно враховувати:

- розбіжності у обліковій політиці підприємств;
- різницю у застосованих технологіях, яка, зазвичай, значно впливає на показники собівартості та рентабельності;
- можливу специфічність продукції підприємства;
- різницю в економічних умовах окремих підприємств.

6. Порівняння даних про ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик» з очікуваними результатами за допомогою нефінансових даних (наприклад, порівняння облікових витрат на виплату заробітної платні зі зміною середньої кількості працівників, кількість реалізованої продукції з відпрацьованим часом тощо). Тут є важливою впевненість у точності нефінансових даних.

7. Визначення взаємозв'язку елементів інформації (наприклад, коливання облікових витрат на виплату відсотків порівнюються з відповідними залишками непогашеної заборгованості за наданими кредитами).

8. Порівняння фактичних даних з даними, встановленими внутрішнім аудитором у минулих періодах.

9. Рейтинг підприємства (порівняння з рейтингом за інший період та з рейтингом інших підприємств).

Аналіз фінансово-господарської діяльності ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик» починається там, де закінчується аудиторське дослідження, а отже, і аналітичні процедури. При цьому до заключних аналітичних аудиторських процедур можна віднести аналіз фінансового стану товариства, оскільки він базується на використанні типових методів економічного аналізу та загальнонаукових прийомах.

Методи економічного аналізу використовуються службою внутрішнього аудиту й у інших випадках. Так, типово аналітичним завданням є базове припущення для проведення аудиторської діяльності щодо діяльності ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик» та можливості погашати свої зобов'язання протягом 12 місяців. Володіючи інструментарієм економічного аналізу, внутрішні аудитори можуть оцінювати фінансовий стан і автономно від аудиторської перевірки.

На етапі планування і підготовки службою внутрішнього аудиту (ревізійною комісією ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик») програми проведення аудиторських процедур доходів формується обґрунтоване аудиторське судження про достовірність бухгалтерської звітності.

Підтвердження факту достовірності фінансової та бухгалтерської звітності здійснюється внутрішнім аудитором у межах отримання аудиторських доказів. Інтерпретація аудиторських доказів як надійних є похідною від джерела отримання інформації та способу його подання. Посилюється якість аудиторських доказів за умови їх отримання з різних джерел, що не суперечать одні одним. За умови, якщо отримана інформація з різних джерел не співпадає, службі внутрішнього аудиту доведеться провести додаткові процедури для визначення достовірності.

Одержуються аудиторські докази шляхом аналізу бухгалтерської інформації та проведенням перевірок з використанням типових методичних прийомів та методів аудиту. Отриманню аудиторських доказів у межах внутрішньоаудиторського дослідження сприятимуть методичні прийоми, узагальнені в додатку АЖ).

Внутрішні аудитори можуть використовувати різні методи та способи проведення аналітичних процедур, відповідно до цілей та результатів, які вони мають намір отримати по їх закінченню.

Розглянемо можливі варіанти аналітичних процедур.

Фінансова політика підприємства у найбільш вузькому сенсі – це сукупність рішень і дій (процедур) у сфері грошових відносин підприємства (при продажу продукції та послуг, при розподілі доходів, виплаті дивідендів та відсотків, при випуску та розміщенні цінних паперів, при залученні зовнішніх джерел фінансування тощо), що виникають на всіх стадіях його створення, діяльності, реорганізації та ліквідації.

Для внутрішнього аудиту досліджуваними параметрами тут можуть бути: рівень і динаміка фінансових результатів, які дозволяють судити про оптимізацію діяльності ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик»; висока ступінь прибутку; високий ступінь капіталізації прибутку (умовний показник), тобто частка прибутку, спрямованого на створення фондів накопичення, і нерозподілена частка суми чистого прибутку, яка залишається у розпорядженні підприємства (свідчить про можливість розвитку та зростання позитивних фінансових результатів у майбутньому).

Крім того, про оптимальність (або неоптимальність) фінансової політики ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик» загалом можна судити на підставі зростання показників: прибутковості (рентабельності) капіталу (або фінансового росту); прибутковості (рентабельності) власного капіталу (забезпечується, у першу чергу, оптимальним рівнем фінансового важеля, зростанням загальної суми прибутку тощо); швидкості обороту капіталу тощо.

Основні показники, які використовуються для аналізу: виручка, доходи, витрати, результати (прибуток, збиток) основної діяльності. У рамках даного блоку аудиту також необхідно проаналізувати (у динаміці за декілька періодів) і оцінити: рівень доходів і витрат ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик», склад, структуру, механізми формування, використовувану методіку розрахунку таких показників; дотримання вимог законодавства щодо формування обов'язкових

резервів.

Крім того, для отримання комплексного уявлення про стійкість фінансових результатів є доцільним розрахувати та оцінити «запас фінансової міцності» (різницю між фактичним та критичним обсягами продажів).

Аудит платоспроможності базується на аналізі таких показників: структура та періодичність неплатежів від оптових покупців, типові причини касових розривів; шляхи підкріплення / відновлення ресурсної бази (кредитування, домовленість з постачальниками про розтермінування, вексельні зобов'язання тощо).

Крім того, необхідно оцінити показники:

- фондоємності та фондovіддачі; середньої обіговості платежів та капіталу; структури амортизаційних платежів;

- рентабельності продажів, рентабельності обігових коштів ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик» та їхніх джерел (рентабельність продажів, рентабельність капіталу, рентабельність власного капіталу, рентабельність виробничих фондів тощо).

Крім того, є доцільним виявити та порівняти тенденції зміни значень показників рентабельності продажів та оборотності активів, виявити можливі стратегії розвитку ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик», що забезпечують зростання значень обох показників.

Аналіз рівня та динаміки фінансових результатів діяльності та ефективності діяльності базується на даних аналітичного балансу з використанням методів горизонтального та вертикального аналізу.

При цьому необхідно порівняти поточні дані: з даними попередніх періодів; з даними планів і прогнозів; з нормативними (або оптимальними) значеннями; з середніми галузевими даними, а також – порівняти вищевказані фінансові коефіцієнти з нефінансовими показниками діяльності ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик».

Проведення фінансового аналізу для внутрішніх аудиторів є найбільш розповсюдженою практикою, однак, використання інших методів аналізу

повинно стати звичною практикою внутрішніх аудиторів для отримання необхідних результатів за різними аспектами діяльності ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик».

Кваліфікований аналіз зовнішнього середовища дає внутрішнім аудиторам можливість оцінки перспектив і своєчасного укладання планів з урахуванням ймовірних непередбачуваних обставин. З метою здійснення стратегічної діагностики зовнішнього середовища використовуються відомі технології: SWOT-аналіз, модель конкурентних сил за Портером, «метод п'яти сил», GAP-аналіз, STEP-аналіз.

Для оцінки адекватності визначення стратегічних цілей ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик» та напрямів їх досягнення внутрішній аудитор може здійснювати управлінське обстеження внутрішніх факторів товариства.

Мета даного аналітичного обстеження – визначення того, чи володіє ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик» внутрішніми здатностями скористатися зовнішніми можливостями, а також – виявлення слабких сторін, які можуть ускладнити використання можливостей і подолання зовнішніх небезпек. Управлінське обстеження являє собою послідовну оцінку функціональних зон товариства, призначену для виявлення її стратегічно сильних і слабких сторін.

Обстеження зазвичай охоплює фінанси та облік, операції, персонал, корпоративну культуру та імідж товариства, хоча у конкретних випадках можуть виділятися й інші зони.

Аналіз організації фінансової діяльності та обліку – важливий напрям управлінського обстеження. Минула та теперішня фінансова діяльність ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик», особливо з погляду уявлень власників або керівництва про те, якою вона повинна бути, вивчається для того щоб оцінити, наскільки добре йдуть фінансові справи товариства. Один із способів зробити це полягає у застосуванні методу аналізу фінансових коефіцієнтів. Ці коефіцієнти дають певне уявлення про розширення діяльності, прибутковість, формування капіталу для розвитку компанії, управління використанням позикових коштів, про стан запасів, стан кредиторської та дебіторської заборгованості,

ефективність використання активів ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик» тощо.

Такі способи аналізу є корисними для визначення доступності ресурсів для стратегічних заходів, а також – для визначення поточної ефективності використання активів ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик». Аналіз також є придатним для оцінки поточної діяльності товариства та його здатності протистояти конкурентному тиску та економічним спадам.

У процесі аналізу фінансової ситуації у центрі аналізу перебуває звіт про фінансові результати, бухгалтерський баланс та аналіз грошового потоку, і використовуються фінансові коефіцієнти та інші аналітичні засоби. Творче завдання полягає у виході за межі стандартних коефіцієнтів, у застосуванні фінансового аналізу для виявлення прихованих ресурсів і фінансово несталіх сторін діяльності, а тоді вже – у розробці влучного плану викорінювання або/та використання недоліків.

Другий напрямок управлінського аналізу – оцінка торговельної діяльності, або, у широкому змісті, аналіз операцій ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик» у сфері його основної діяльності.

Аналіз ланцюжка створення цінності є одним з найбільш дієвих інструментів розбору механізму корисності та вартісного диференціювання, а також виявлення зв'язків між ними. Аналіз ланцюжка створення цінності підказує напрям зусиль у галузі, що дадуть змогу збільшити ступінь задоволення споживачів без надмірних витрат.

У процесі аналізу виявляється, на які етапи діяльності припадає найбільша частка сумарних витрат. Безумовно, найбільше зусиль ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик» спрямовує на зниження собівартості, що сприяє зростанню прибутку та посилює позицію на ринку, проте зменшення інших видів витрат, особливо витрат на збут у галузі торгівлі, вважаються не менш вагомими.

Будь-яке підприємство є зацікавленим у підвищенні ефективності бізнесу та роботи персоналу. Досягненню цих цілей багато у чому сприяє впровадження кількісно вимірних і надійних у оцінці показників. У сучасній практиці бізнесу застосовується технологія моніторингу за так званими ключовими показниками

ефективності (КРЕ), які з фінансової точки зору являють собою систему певних фінансових коефіцієнтів (показників).

Основною перевагою системи, побудованої на базі ключових показників, є її універсальність. Система також є націленою й на підвищення зацікавленості персоналу у результатах діяльності компанії. При розробці КРЕ враховують специфіку діяльності підприємства. Застосовувати ж КРЕ можна як для оцінювання роботи всього підприємства, його окремих підрозділів, так і – для оцінювання роботи конкретних працівників. Крім того, система КРЕ дозволяє зіставити однорідні процеси, які протікають у різних умовах, дає можливість порівняти показники за декількома підрозділами за визначений період.

Основна перевага систем КРЕ полягає у тому, що процес прийняття рішень зводиться до аналізу даних, доступних у будь-який момент і представлених у заздалегідь затвердженому форматі.

Різноманіття показників, їх порівнянність дозволяють вибрати від двох до п'яти ключових показників для ефективного використання щодо обраного об'єкту. Наприклад, коефіцієнт прибутковості продажів за валовим прибутком може бути замінений або використовуватися паралельно з аналогічним показником – наприклад, коефіцієнтом прибутковості продажів за показником прибутку до оподаткування та сплати відсотків або – коефіцієнтом прибутковості продажів за прибутку після оподаткування та сплати відсотків тощо.

Тобто, варіативність та розмаїття інформації щодо економічного внеску складових бізнесу допомагає інвесторам та менеджерам спланувати саме ту комбінацію видів діяльності, що створить найбільшу економічну вартість. Тут потребується досягнення балансу між видами діяльності. Оцінка провадиться на підставі усіх економічних, а не тільки фінансових даних. Облік на основі діяльності (activity-based accounting) є джерелом збору інформації, важливої для цієї мети.

Простота розрахунків фінансових показників забезпечується прозорою формою подання фінансової або управлінської звітності. Всі необхідні дані

містяться у балансі та звіті про фінансові результати. Керівництво може одержати інформацію за будь-який період настільки швидко, наскільки це дозволяє система обліку, що використовується. Такий строк є цілком прийнятним для вчасного здійснення управлінських впливів.

Цінність системи показників полягає у тому, що вона дає можливість виявити закономірності розвитку бізнесу в цілому або у окремих бізнес-процесах. Крім того, показники КРЕ використовуються у короткостроковому та довгостроковому бюджетуванні.

Адже бюджет за суттю є сукупністю фінансових показників, розроблених компанією для виконання заздалегідь намічених стратегічних і тактичних цілей. Причому, зазвичай головна мета – одержання прибутку, тієї самої ЕВІТ, у відповідності до якої оцінюється робота топ-менеджера. У цьому і полягає взаємозв'язок системи КРЕ з бюджетуванням. Але однією тільки об'єднувальною функцією підтримки бюджету система ключових показників не обмежується.

Отже, ціль застосування аналітичних процедур полягає у наданні допомоги аудитору щодо формування ним обґрунтованої та компетентної думки. Така попередня діагностика в аудиті, як і в інших областях людської діяльності, має бути якомога простішою та дешевою, не втрачаючи своє точності та надійності.

Складність аналітичних процедур окупається ефективністю. Аналітичні процедури проводяться аудитором протягом усього процесу аудиту, що дає можливість підвищити його якість і скоротити трудовитрати. На стадії планування аудиту аналітичні процедури дозволяють визначити особливості діяльності об'єкта перевірки, виявити нетипові або невірно відображені факти, визначити області підвищеного ризику, що вимагають додаткової уваги. У період досліджень вони можуть виконуватися у поєднанні з іншими аудиторськими процедурами.

Внутрішні аудитори також можуть здійснювати різноманітні типи аналітичних процедур та методів проведення аналізу у якості окремих аудиторських завдань.

Моніторинг результатів проведення аудиторського завдання та формування і запровадження сформованих рекомендацій, наданих внутрішніми аудиторами, передбачає спостереження за втіленням результатів роботи аудиторів з метою усунення недоліків діяльності ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик». За наслідками перевірки внутрішні аудитори складають звіт, що містить основні результати виконання аудиторського завдання й розроблені рекомендації щодо їх усунення.

За результатами подальшого контролю складається службова записка або звіт, що відображають своєчасність і повноту виконання заходів, передбачених наказами або розпорядженнями уповноважених осіб.

Ціль моніторингу полягає у визначенні того, чи було внесено виправлення згідно до аудиторських зауважень, тобто, – чи вжито заходів із забезпечення зниження рівня виявлених ризиків або – заходів із запобігання ризикам. Результати моніторингу стану виконання рекомендацій внутрішнього аудиту підлягають перевірці керівником служби внутрішнього аудитора.

Узагальнення виявлених недоліків за результатами внутрішнього аудиту доходів здійснюється у звіті про аудит.

На нашу думку, зазначений документ повинен містити повний, точний, стислий і чіткий опис проведеного аудиту доходів. На основі вивчення праць науковців, які займалися проблемами внутрішнього аудиту, нами визначені пункти, що повинні відображатися у звіті внутрішнього аудиту (табл. 3.4).

Таблиця 3.4

Структура Звіту внутрішнього аудиту доходів

Обовязкові пункти Звіту	Рекомендовані пункти Звіту
Мета аудиту	План аудиту
Сфера аудиту	Перелік складових об'єкта аудиту
Ідентифікація внутрішнього аудитора (ревізора)	Підтвердження досягнення мети аудиту
Дата і місце проведення аудиту	Елементи, які не були охоплені, плани щодо подальших дій
Критерії аудиту	Неузгоджені розбіжності між аудитором і відповідальними за об'єкт аудиту
Повні дані аудиту	Рекомендації щодо виправлення помилок
Висновки аудиту	Перелік адресатів для розсилки

Відповідальним за підготовку звіту про аудит і за його зміст є внутрішній аудитор (або ревізор, якщо посада внутрішнього аудитора відсутня).

У Звіті внутрішнього аудиту доходів обов'язково повинно бути включене: звіт (довідка про проведення перевірки); протоколи невідповідностей; плани корегувальних і поліпшувальних дій; протоколи попередньої і заключної наради.

Звіт внутрішнього аудиту готується протягом погодженого терміну (не більше десяти днів) одразу після завершення аудиту. Він підлягає аналізу та схваленню згідно з методиками програми аудиту. Схвалений звіт розсилається зацікавленим структурам.

Останнім етапом внутрішнього аудиту є етап завершення та реалізації результатів аудиту. Він розпочинається тоді, коли виконано всі роботи за планом аудиту. Завершальним етапом внутрішньої аудиторської перевірки є формування справи аудиту. Для цього всі матеріали аудитів комплектуються в окрему справу під відповідним реєстраційним номером. Справа зберігається згідно з установленим терміном. На нашу думку він повинен становити не менше 5 років. Саме на основі таких справ можна в майбутньому перевірити якість внутрішнього аудиту, що є не менш важливим, аніж сам процес аудиту, а тому в наступному питанні роботи приділимо увагу контролю якості внутрішнього аудиту доходів.

3.3. Контроль якості внутрішнього аудиту доходів

Проблема якості внутрішнього аудиту є актуальною для підвищення надійності результатів внутрішнього аудиту доходів торговельних підприємств.

Якісною визнається аудиторська послуга, яка надається внутрішніми аудиторами з дотриманням професійних стандартів внутрішнього аудиту, законодавчих і нормативних вимог, що регулюють діяльність внутрішніх аудиторів, та яка задовольняє потреби користувачів [47].

Метою контролю якості аудиту є забезпечення відповідності діяльності внутрішніх аудиторів встановленим критеріям якості.

Політика та процедури контролю якості встановлюються службою внутрішнього аудиту (ревізійною комісією у разі відсутності служби внутрішнього аудиту) для підвищення внутрішньої культури та розуміння персоналом того, що якість – це головне при наданні аудиторських послуг. Відповідальність за розробку, організацію, впровадження та підтримання ефективного функціонування системи контролю якості внутрішнього аудиту несе керівник служби.

Керівник служби внутрішнього аудиту зобов'язаний розробити та впровадити у практику систему контролю якості, яка б забезпечувала обґрунтовану впевненість у тому, що персонал служби, а також – сам керівник, діють відповідно до Міжнародних професійних стандартів внутрішнього аудиту, Кодексу професійної етики та законодавчих і нормативних вимог, які регулюють діяльність внутрішніх аудиторів, а висновки (звіти), що надаються службою, відповідають умовам аудиторських завдань.

Політика та процедури контролю якості служби внутрішнього аудиту мають бути викладені письмово у формі відповідного документа та зафіксовані на паперових або електронних носіях з дотриманням вимог до аудиторської документації згідно з професійними стандартами внутрішнього аудиту, наприклад, у вигляді положення чи посібника з контролю якості, збірки внутрішніх стандартів та/або окремих положень служби внутрішнього аудиту.

Персонал служби внутрішнього аудиту має бути ознайомлений з політикою та процедурами контролю якості, що застосовуються, та розуміти їх. Факт ознайомлення персоналом має бути належним чином задокументований. Для досягнення бездоганного розуміння з боку персоналу керівник Служби внутрішнього аудиту є зобов'язаним запровадити постійний процес навчання і роз'яснення політики та процедур контролю якості, здійснювати заходи заохочування персоналу та особисто демонструвати відповідність своєї фахової діяльності до таких політики та процедур.

Відповідно до Міжнародного стандарту контролю якості [47] система контролю якості аудиторських послуг має складатися з елементів: відповідальність керівництва за організацію контролю якості, етичні вимоги, прийняття завдання і продовження співпраці з клієнтом, виконання специфічних завдань, людські ресурси, виконання завдання, моніторинг.

Усі елементи контролю якості є взаємозалежними. Щодо кожного з наведених елементів мають бути встановлені політика та процедури контролю якості. Система контролю якості роботи внутрішніх аудиторів ґрунтується на стандартних процедурах і політиках, а також на професійній думці керівника служби та керівника аудиторського завдання конкретного об'єкта, якому доручено виконувати таке завдання та керувати персоналом, зайнятим у його виконанні. Система контролю якості внутрішнього аудиту доходів включає наступне (рис. 3.2).

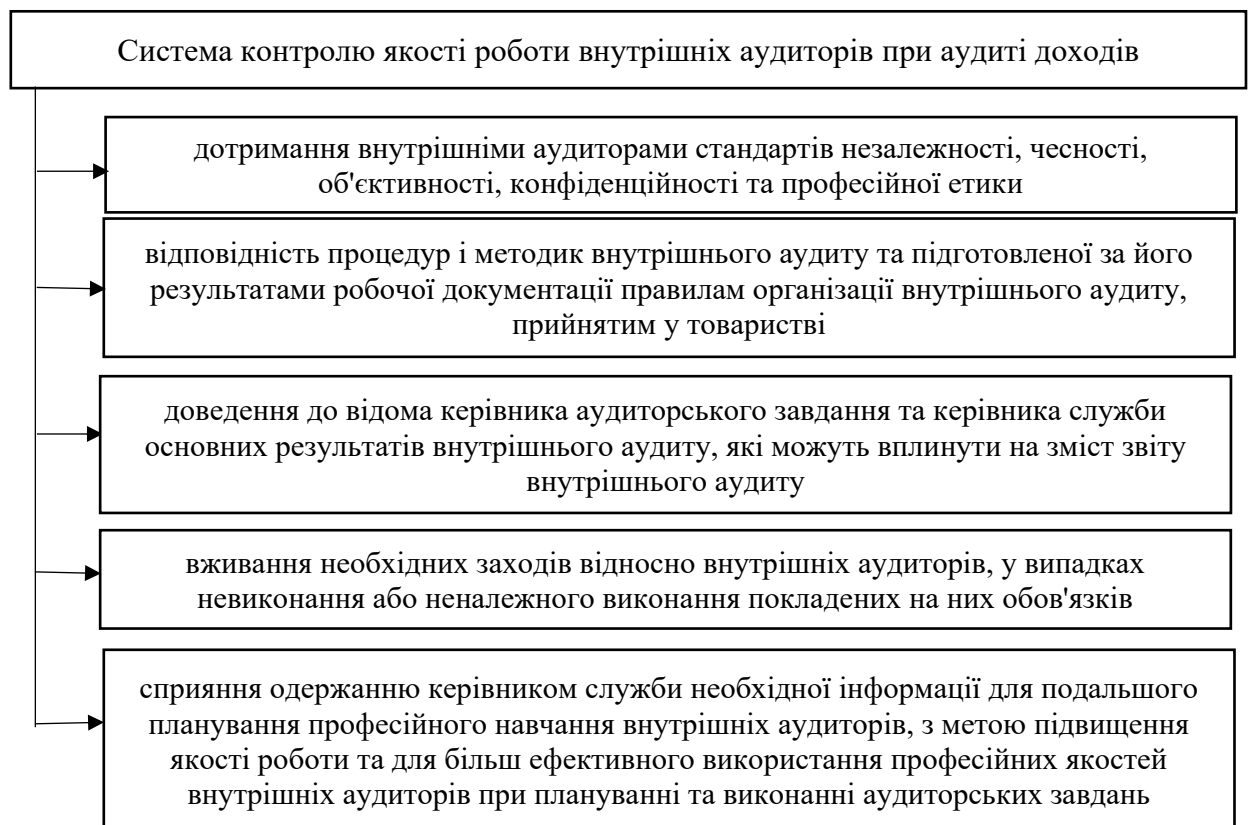

Рис. 3.2. Система контролю якості роботи внутрішніх аудиторів при аудиті доходів

Персонал служби внутрішнього аудиту має бути ознайомлений з політикою та процедурами контролю якості, що застосовуються, та розуміти їх. Факт ознайомлення персоналом має бути належним чином задокументований. Для досягнення бездоганного розуміння з боку персоналу керівник служби внутрішнього аудиту є зобов'язаним запровадити постійний процес навчання і роз'яснення політики та процедур контролю якості, здійснювати заходи заохочування персоналу та особисто демонструвати відповідність своєї фахової діяльності до таких політики та процедур.

Відповідно до Міжнародного стандарту контролю якості система контролю якості аудиторських послуг має складатися з таких елементів, як відповідальність керівника за організацію контролю якості, етичні стандарти, отримання завдання і співпраця з клієнтом, виконання спеціальних завдань, фахові людські ресурси, виконання та моніторинг завдання.

Усі елементи контролю якості є взаємозалежними. Щодо кожного з наведених елементів мають бути встановлені політика та процедури контролю якості. Система контролю якості роботи внутрішніх аудиторів ґрунтується на стандартних процедурах і політиках, а також на професійній думці керівника служби та керівника аудиторського завдання конкретного об'єкта, якому доручено виконувати та керувати персоналом, зайнятим у його виконанні.

Система контролю якості повинна забезпечити комплексну оцінку проведення аудиторських процедур та розроблення механізмів їхнього корегування.

Для того щоб акціонери товариства, а також вищий менеджмент, комітет з аудиту та зовнішні аудитори почували себе впевнено, отримуючи послуги внутрішнього аудиту, керівник служби розробляє програму внутрішніх і зовнішніх оцінок якості роботи внутрішнього аудиту.

Висновок щодо оцінки компетентності зовнішніх експертів ґрунтується на фаховому судженні, яке враховує професійний досвід у області внутрішнього аудиту та підтверджену професійну кваліфікацію осіб, обраних для проведення

перевірки. Оцінка кваліфікації визначає компетентність оцінюваних фахівців з урахуванням розміру і складності суб'єкта господарювання, що перевіряється, а також знань експертів про конкретний виробничий сектор, галузь або їхні технічні, технологічні знання. Незалежність експертів припускає принципову відсутність фактичного або можливого конфлікту інтересів.

Якщо оцінка проводиться зовнішньою стороною, головна користь такої роботи полягає у тому, що аналіз носить незалежний і неупереджений характер.

Але ця перевага досягається за рахунок більш високих витрат на проведення зовнішньої оцінки (у порівнянні з витратами на внутрішню оцінку). Проте, зовнішня оцінка навряд чи зможе повною мірою врахувати всі фактори, що впливають на співвідношення витрат і вигід при аналізі прибутковості та корисності служби внутрішнього аудиту та синергетичного ефекту від її наявності.

Таке обмеження є пов'язаним з тим, що певна фінансова та інша інформація, необхідна для забезпечення повноти висновків, може виявитися конфіденційною, недоступною зовнішнім оцінювачам. З огляду на рівень витрат, рішення щодо необхідності зовнішньої оцінки повинно прийматися керівником служби внутрішнього аудиту.

На завершення проведення оцінки зовнішній експерт повинен підготувати офіційний письмовий звіт, який має містити висновки про ступінь відповідності організації діяльності служби внутрішнього аудиту діючим стандартам, а також, якщо буде потреба, надати рекомендації з удосконалення процесів і процедур. Керівник служби внутрішнього аудиту зобов'язаний поінформувати вище керівництво та наглядову раду про результати виконання програми гарантії та підвищення якості.

З цією метою повинен проводитися моніторинг політики та процедур контролю якості внутрішнього аудиту на предмет їх адекватності до зміни ендогенних та екзогенних факторів, ефективності реалізації і корегування, дотримання на практиці. Для забезпечення максимальної ефективності моніторингу необхідно системно проводити аналіз якості контролю

внутрішнього аудиту та вибіркoву оцінку якості реалізованих аудиторських завдань. Підтримка високої якості аудиту гарантує підприємству одержання максимальної користі від своєї служби аудиту. Відповідальність за процес моніторингу повинен нести керівник служби внутрішнього аудиту.

Контроль за якістю можна здійснювати через керівництво служби аудиту; групи однакових за посадовим рівнем співробітників всередині аудиторської служби; зовнішній аудит. Керівник Служби повинен забезпечувати щоквартальний контроль якості роботи внутрішніх аудиторів щодо застосування професійних стандартів (додаток А.И).

Також рекомендується здійснювати моніторинг системи контролю якості та ефективності діяльності служби. При здійсненні моніторингу системи контролю якості спершу оцінюється внутрішня система контролю якості на відповідність нормативному забезпеченню діяльності внутрішніх аудиторів. Просте затвердження стандартів оцінки якості контролю внутрішнього аудиту жодним чином не гарантує його ефективності, тому, зазвичай, здійснюється вибіркoва перевірка результатів аудиторських процедур та рекомендованих корегувальних заходів з метою встановлення їхньої продуктивності.

Основна мета проведення моніторингу - це визначення надійності оцінки якості внутрішнього аудиту за допомогою тестування функціонуючої системи контролю розробленими процедурами моніторингу. Для цього реалізуються такі заходи.

1. Розробка програми моніторингу контролю якості.

Програма моніторингу контролю якості включає перевірку дотримання нормативних вимог і умов; перевірку наявності розроблених і прийнятих корпоративних стандартів; оцінку системи підбору кадрів і програми підвищення кваліфікації працівників; дослідження корпоративних систем контролю якості та висловлення думки про її ефективність; оцінку практичного здійснення всіх етапів аудиторської перевірки (від прийняття завдання до завершення аудиту та надання аудиторського висновку при правильному та повному оформленні робочої документації відповідно до нормативних

документів); оцінку інших факторів, що забезпечують необхідний рівень якості діяльності служби внутрішнього аудиту і виконуваних завдань з аудиту.

Службою внутрішнього аудиту (ревізійною комісією) можуть застосовуватися конкретні процедури моніторингу щодо рівня ефективності прийнятих процедур внутрішнього контролю якості. Приблизні питання при проведенні такого моніторингу наведено у додатку АК.

2. Моніторинг контролю якості окремих аудиторських завдань.

Контроль якості виконання аудиторських завдань можливо здійснювати відповідно до шаблону контролю якості. При цьому кожне окреме питання може мати власну оцінку, залежно від своєї значності. Загальна сума балів розподіляється між окремими працівниками служби внутрішнього аудиту та у кінцевому варіанті може впливати на оцінку ефективності роботи кожного аудитора, та на об'єктивну оцінку визначення можливої суми винагороди за результатами діяльності кожного звітного періоду.

Перевірки окремих завдань мають здійснюватися циклічно. При виборі завдань для проведення перевірки використовується принцип рівномірності відповідальності, тобто повинні бути представлені завдання усіх керівників груп протягом трирічного терміну. Схема організації перевірки, включно з часом проведення окремих завдань, залежить від багатьох чинників, які включають розмір підприємства та служба внутрішнього аудиту; кількість і географічне розташування офісів структурних підрозділів; результати попередніх моніторингових процедур; ступінь повноважень як персоналу, так і структурних підрозділів (наприклад, чи має право служба внутрішнього аудиту структурного підрозділу проводити власні перевірки, чи перевірки призначає та проводить лише служба внутрішнього аудиту головного офісу); природу та складність практики та організації діяльності підприємства; ризики, пов'язані з замовниками внутрішнього аудиту та конкретними завданнями.

Серед завдань, які вже були завершені, можуть вибиратися для перевірки будь-які, при цьому не відбувається попередження аудиторів, що їх здійснювали. Перевіряють завдання аудитори, що не входили до складу робочої групи, не

здійснювали контроль якості виконання завдання. Одним з критеріїв визначення обсягів перевірки будуть висновки зовнішніх незалежних аудиторів. При цьому незалежна зовнішня перевірка не замінює власної внутрішньої програми моніторингу.

Керівник служби внутрішнього аудиту повинен періодично готувати звіти, що підсумовують всі проблеми, виявлені системою контролю якості. Жодне з аналізованих питань не повинно розглядатися ізольовано, оскільки такий розгляд не показує комплексної картини діяльності та може сприяти залишенню поза увагою аспектів, що за умови їхнього ігнорування спричинять накопичення проблем системи контролю якості. Вчасно не усунуті, такі тенденції, здатні перетворитися у великі недоліки системи контролю якості. Здійснення моніторингу не повинно перетворюватися на технічний рутинний процес, його результати постійно повинні інтерпретуватися у рекомендації, спрямовані на усунення недоліків діяльності.

Якість роботи служби внутрішнього аудиту можна розуміти як ступінь довіри до звіту внутрішнього аудиту щодо окремих аудиторських завдань. Думка внутрішнього аудитора є суб'єктивною. Проте її підґрунтям повинні бути чіткі аргументи, виявлені в процесі здійснення аудиту. Одним із способів, що допомагає отримати такі докази, є забезпечення впевненості в тому, що внутрішні аудитори дотримуються у своїй діяльності вимог чинного законодавства, стандартів та внутрішніх розпоряджень.

Працівники служби внутрішнього аудиту мають залишатися повністю незалежними від підрозділів, що перевіряються та будуть підлягати аудиту в майбутньому, зокрема від контрольних процедур, пов'язаних з поточними операціями. Внутрішні аудитори мають демонструвати високий рівень професійної об'єктивності у процесі збору, оцінки та обговорення інформації, що стосується діяльності або процесу, який перевіряється. Внутрішні аудитори повинні надавати виважену оцінку з урахуванням усіх відповідних обставин та не перебувати під впливом особистих інтересів або інтересів інших осіб. Це особливе положення працівників внутрішнього аудиту, яке має за мету

забезпечити їх незалежність, повинно бути прийняте до уваги усіма колегіальними органами та структурними підрозділами підприємства.

Для підтримки системи контролю якості внутрішнього аудиту на відповідному рівні пропонуємо:

- обумовити процедури забезпечення стандартів якості служби внутрішнього аудиту при виконанні аудиторських завдань, а саме: проводити контроль за фаховим складом та підвищенням кваліфікації кадрів служби;

- розробити методичні вказівки відносно форми та складу робочих документів; запропонувати методологію узгодження розбіжностей у професійних судженнях працівників, зайнятих на одному завданні;

- сприяти підвищенню професійного рівня працівників за допомогою: обговорення сучасних аудиторських процедур, їхнього впливу на можливості удосконалення роботи підприємства; у програмі керування кадрами надавати особливої уваги новачкам, включати у навчальні програми плани щодо підвищення їх кваліфікації; стимулювати працівників до навчання та підвищення кваліфікації; здійснювати поточну оцінку реалізованих завдань з метою виявлення відповідності досвіду роботи, встановленим органом державного регулювання діяльності внутрішніх аудиторів та професійними об'єднаннями внутрішніх аудиторів; оцінки досвіду у різних областях аудиту та різних галузях економіки; урізноманітнення виконуваної роботи.

3. Документування системи контролю якості.

Служба внутрішнього аудиту є зобов'язаною застосовувати політику та процедури, що вимагають наявності відповідної документації, яка б містила опис кожного елемента системи контролю якості внутрішнього аудиту.

Документація, яку відносять до системи контролю якості:

- описує окремі елементи та процедури системи контролю якості, включно з процедурою моніторингу перевірки виконаних завдань;

- реєструє результати проведених процедур контролю якості та загальну оцінку: дотримання професійних стандартів внутрішнього аудиту, законодавчих нормативних вимог; відповідності та ефективності застосування системи

контролю якості; вірності застосування службою політик та процедур контролю якості;

- ідентифікує виявлені недоліки, оцінює їх вплив на загальну ефективність діяльності СВА;

- містить рекомендації щодо удосконалення як самої системи контролю якості, так і організації діяльності служби внутрішнього аудиту взагалі, відповідно до існуючих нормативно-правових вимог та регламентів.

Таким чином, контроль якості внутрішнього аудиту є необхідним елементом системи управління діяльністю служби внутрішнього аудиту. Впровадження відповідної системи контролю якості забезпечує надійність результатів внутрішнього аудиту, підвищує ефективність рекомендацій, та сприяє впевненості керівництва підприємства та його власників в необхідності створення служби внутрішнього аудиту, та підтримки її іміджу та значення для товариства.

Найвищою оцінкою ефективності служби внутрішнього аудиту є гарантія, що всі системи товариства побудовані та функціонують адекватно, що необхідні механізми контролю вбудовано у кожний бізнес-процес та вони належно працюють. Ефективність внутрішнього аудиту неможливо виміряти точно. Однак, щорічно можна відслідковувати певні критерії, незважаючи на ті або інші недоліки більшості з них. Для аналізу продуктивності аудиту використовуються якісні та кількісні показники.

Такі показники мають демонструвати динаміку виконання річного плану служби внутрішнього аудиту та витрати служби у розрізі проектів. До показників ефективності діяльності внутрішнього аудиту вважаємо за потрібне віднести:

- чисельність працівників служби внутрішнього аудиту (слід зауважити, що допоки служби внутрішнього аудиту має у своєму розпорядженні достатньо співробітників, є можливість скорочувати чисельний склад, концентруючи увагу на областях високого ризику, підвищуючи таким чином показники продуктивності та ефективності служби);

- вартість утримання служби внутрішнього аудиту: за умови

підконтрольності ризиків та високої упевненості щодо нормального розвитку бізнесу, у керівництва неминуче з'являється бажання знижувати витрати на аудит. Тож керівнику служби внутрішнього аудиту варто тримати на високому рівні ефективність служби. Якщо робота служби внутрішнього аудиту покриває основні ризики діяльності, витрати, звичайно ж, не повинні зростати, якщо не будуть зростати ризики підприємства;

- кількість звітів про аудиторські перевірки (цей показник має недолік: вимагаються додаткові обумовлення через те, що для проведення аудиторської перевірки різних систем потрібні різні періоди часу. Таким чином, одного року може відбутися велика кількість аудиторських перевірок локальних систем, за результатами яких буде підготовлено більше звітів, ніж іншого року, коли буде перевірено менше число систем, значних за розміром);

- кількість проведених за період аудитів з розрахунку на одного аудитора (недолік цього показника такий самий, що й у попереднього);

- кількість завершених аудитів порівняно до затвердженого плану або кількість аудитів, проведених у відповідності до бюджету (таку цифру завжди можна одержати, але, як показник продуктивності служби, вона також має недолік: протягом року завжди трапляються позапланові аудиторські перевірки або розслідування, і це означає, що планові аудиторські перевірки можуть не відбутися або відбутися із зсувом термінів);

- кількість аудиторських рекомендацій (критерій є обмеженим для застосування: якщо аудитори будуть знати, що мірою ефективності роботи є число рекомендацій, це може спонукати їх надавати погано продумані або нерозумні рекомендації для того, щоб збільшити кількісні показники роботи);

- відсоток виконаних аудиторських рекомендацій або кількість повторних аудиторських рекомендацій (може вказувати або на неефективність аудиторських рекомендацій або на слабкість моніторингу їхнього виконання);

- пряме скорочення витрат чи економія від виконання рекомендацій аудиту (показник достатньо важко розрахувати об'єктивно);

- контроль за якістю (працівники, відповідальні за контроль якості робочих

документів аудиторської служби, можуть розробити систему балів; чим більшою є кількість балів, тим вищою можна вважати якість роботи);

- задоволеність замовників аудиту (добрим показником ефективності є оцінка служби внутрішнього аудиту тими, хто піддавався аудиторським перевіркам. Але знову ж, її важко виміряти, хоча проведення періодичного опитування думок клієнтів представляється корисним).

Критерії оцінки ефективності результатів роботи суб'єкта господарювання в цілому, так і окремих підрозділів, у тому числі служби внутрішнього аудиту, визначаються на власний розсуд та у зв'язку з економічною ситуацією в країні. Залежно від рівня управління кількість таких критеріїв може відрізнятися, зокрема, вище керівництво може покладатися на кілька показників загального змісту, наприклад, прибутковість, витрати діяльності, фінансову оцінку знайдених службою внутрішнього аудиту прогалин.

Розширений перелік і цільові значення показників встановлює керівник служби внутрішнього аудиту за погодженням з керівництвом.

Створення програм оцінки якості та ефективності внутрішнього аудиту на підприємстві буде сприяти удосконаленню якості послуг, які надаються службою внутрішнього аудиту на підприємстві, та сприяти підвищенню рівня довіри до результатів аудиторських перевірок з боку замовників та інших користувачів аудиторських висновків.

Аналіз процедур прийняття рішень у рамках внутрішнього аудиту включає наступні сегменти (додаток АЛ).

Як впливає з додатку, забезпечення правильності та надійності прийняття рішень у ідеалі повинно спиратися на систему внутрішніх регламентів корпоративної політики, а також – на розгалужену систему планів. Зміст означених документів значною мірою залежить від бізнесу підприємства, його структури, стратегічних цілей і не може бути прямо скопійованим з регламентів інших підприємств.

Для проведення якісної перевірки та підготовки відповідного висновку необхідно розробити певну методику оцінки механізму прийняття рішень. У ході

збору та систематизації управлінської інформації варто виходити з того, що звичайно основним завданням керівників великих підприємств є вирішення питань розподілу ресурсів, іншими словами, руху активів. Те або інше рішення має прийматися виважено та максимально обґрунтовано. Найкращим підходом до вирішення цієї проблеми є розгляд прийнятих рішень по декількох зрізах, наприклад, – за видами угод або моделями прийняття рішень щодо кожного типу угод.

Моделювання загальної картини прийняття рішень у ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик», а також порівняння дійсного процесу прийняття рішення з ідеальними моделями може дати додаткову інформацію про критичні ланки в існуючій системі прийняття рішень та дозволяють:

- оцінити типи рішень, найбільш піддані помилкам через недосконалість використовуваних процедур прийняття рішень;
- розробити пропозиції щодо формалізації різних типів рішень з урахуванням недоліків існуючої практики;
- з'ясувати, наскільки раціонально є завантаженими рівні та горизонтальні ланки системи управління, уточнити обов'язки та повноваження вищих керівників підприємства;
- оцінити необхідність і достатність інформаційного забезпечення рішень за угодами різного виду;
- визначити напрями, за якими повинен розвиватися аналіз виконання рішень.

Необхідно також виходити з того, що більша частина рішень у ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик» приймається на основі планів його діяльності. Через це аналіз схем прийняття цієї частини рішень є нерозривно пов'язаним з процесом підготовки та затвердження планів, а тому аналізу таких типів рішень повинно передувати дослідження системи планування. Завдання такого аналізу – вивчення планів, методик товариства та повноважень посадових осіб щодо їх складання та затвердження.

Що стосується організаційних аспектів процесу підготовки та прийняття

рішень, то, на наш погляд, є необхідною певна схема їхньої підготовки, узгодження та винесення остаточного вердикту. Для цього необхідно дослідити:

- існуючі процедури підготовки та розгляду проектів рішень (які служби і яким чином беруть участь, строки виконання робіт тощо);
- функції та повноваження служб та посадових осіб;
- системи планів з погляду ухвалення конкретного рішення.

Основну увагу необхідно приділити тому:

- хто і як ініціює ухвалення рішення;
- як і ким встановлюються критерії відбору оптимального варіанту;
- хто збирає та аналізує інформацію про можливі альтернативи, обмеження та інші фактори, що впливають на ухвалення остаточного рішення;
- хто погоджує та приймає дане рішення.

Внутрішні аудитори повинні не лише рекомендувати запровадити чи посилити контроль, а й пропонувати змінити його систему там, де виявлено істотні ризики, які неадекватно управляються та контролюються.

Висновки за розділом 3

1. Здійснивши вивчення організації внутрішнього аудиту доведено, наразі він є одним із ефективних способів управління доходами суб'єктів господарювання. Його запровадження дозволить удосконалити систему управління доходами ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик», приймати адекватні заходи щодо впорядкування документообігу.

2. Розроблена модель організації та методики аудиту як система взаємопов'язаних елементів (об'єкта, суб'єкта, предмета, методів, кінцевої мети, вертикалі підпорядкування, інформації, принципів та процедур діяльності, основних завдань та оцінки ефективності), покликана забезпечити формування ефективної системи внутрішнього аудиту доходів та посилити

конкурентоспроможність ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик» в умовах економічної кризи та погіршення ефективності діяльності товариства.

3. Розроблено методичний підходи до організації аудиту доходів ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик», що розглядається як поетапний процес (визначення мети, розробка загальних засад і порядку проведення, конкретне поетапне планування, підбір інформації та проведення, формування висновків і розробка пропозицій, моніторинг запровадження пропозицій та корегування наслідків), що сприятиме зниженню непродуктивних втрат та зростанню ефективності діяльності служби внутрішнього аудиту (або ревізійної комісії) та суб'єкта господарювання загалом.

4. На основі визначення стратегічних та тактичних аспектів контролю якості внутрішнього аудиту доходів та його мети запропоновано порядок оцінки якості внутрішнього аудиту, систематизовано кількісні показники для такої оцінки.

5. Обґрунтовано необхідність проведення моніторингу системи контролю якості та ефективності діяльності служби внутрішнього аудиту. На основі визначення мети моніторингу, як надійності оцінки якості внутрішнього аудиту за допомогою тестування функціонуючої системи контролю розробленими процедурами моніторингу запропоновано систему таких заходів.

ВИСНОВКИ

У роботі здійснено теоретичне узагальнення і запропоновано нове вирішення наукового завдання, що полягає в удосконаленні обліку та внутрішнього аудиту доходів підприємств торгівлі. Основні науково-практичні результати викладено у таких висновках:

1. Визначено змістовні характеристики й економічну сутність доходів як об'єкта фінансового обліку та аудиту підприємств торгівлі. Встановлено, що питання визначення терміну «дохід» для цілей системи обліку в ринкових умовах, знаходиться на стику економічного та фінансового підходів. Це пов'язано з тим, що облікова система повинна враховувати особливості економічної організації та вплив фінансової системи на мікрорівні, тобто на діяльність торговельного підприємства.

При визначенні економічної сутності та можливості визнання доходів торговельних підприємств концептуальними є такі положення: реалізація товарів зумовлює збільшення активів або зменшення зобов'язань з одночасним зростанням власного капіталу; внески учасників підприємства не вважаються доходами; покупцеві передаються суттєві ризики і вигоди, пов'язані з товаром; економічні вигоди підприємства збільшуються; дохід може бути достовірно оцінений (виміряний).

Уточнено науково-теоретичні положення і підходи до класифікації, визнання й оцінки доходів. Узагальнення типових класифікаційних ознак свідчить про те, що жоден із науковців не відступає від вимог чинного законодавства, що є об'єктивним, але кожен із них вкладає власний зміст у запропоновані групи доходів і їх склад. Більшість із існуючих класифікаційних ознак можуть бути базовими в розробці її удосконаленої версії для підприємств торгівлі, орієнтованої на сучасні запити системи управління.

Вважаємо, що для підприємств торгівлі класифікаційними ознаками мають бути такі, що дозволяють групувати доходи залежно від цілей управління ними й одержувати інформацію, необхідну для визначення фінансового результату

звітності підприємства; прогнозування і планування; прийняття оперативних і стратегічних рішень; контролю і регулювання та, безумовно, з метою оподаткування. Тому нами розроблено класифікацію доходів, яка враховує особливості діяльності ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик».

Основними перевагами запропонованої класифікації є такі:

- цільова орієнтація на потреби фінансового, управлінського та податкового обліку, що необхідний для створення якісної інформаційної бази управління підприємством;
- відповідність прогнозній, інформаційній, аналітичній, контрольній і комунікаційній функціям обліку;
- орієнтація на сучасні тенденції розвитку галузі та фактори впливу на її дохід;
- передбачення цілей сегментарного обліку для управління відокремленими компонентами діяльності з реалізації товарів і послуг оптом та в роздріб, перелік яких розширюється синхронно з інноваціями в розвитку галузі та зміною запитів клієнтів.

2. Проаналізовано сучасний стан нормативно-правового регулювання бухгалтерського обліку та внутрішнього аудиту доходів. Встановлено, що прийнятий МСФЗ 15 «Виручка по договорах з клієнтами» суттєво змінив підхід до порядку визнання доходу і запропонував п'ятикрокову модель його відображення, яка ґрунтується на концепцію зміни активів / зобов'язань при визнанні доходу від реалізації. Цим було зумовлена поява нових термінів в обліку доходів, зокрема контрактного активу і контрактного зобов'язання. Тому на сьогодні існують суттєві розбіжності в обліку доходів від реалізації за національними та міжнародними стандартами.

Перевагою обліку доходів за міжнародними стандартами насамперед є те, ці стандарти забезпечують чітке впорядкування критеріїв визнання доходів у різноманітних ситуаціях і сприяють конвергенції МСФЗ і GAAP/USA, зближенню облікових систем різних країн. Тому є необхідним внесення аналогічних змін до П(С)БО 15 «Дохід».

Досліджено сутнісні характеристики обліково-контрольного забезпечення управління доходами. На основі аналізу позицій авторів стосовно трактування сутності терміна «обліково-контрольного забезпечення», їх критичної оцінки й урахування галузевої специфіки діяльності підприємств торгівлі нами визначено обліково-контрольне забезпечення як сукупність взаємопов'язаних методів, способів та засобів, а також формалізованої й адаптованої вхідної, проміжної та результативної інформації підсистем бухгалтерського обліку і контролю, що надається та використовується різними управлінськими ланками для обґрунтування прийнятих рішень, оцінки перспектив розвитку суб'єкта господарювання й оптимізації використання наявного ресурсного персоналу.

Доведено, що облікова інформація є основним джерелом порівняльного оцінювання, аналізу та контролю формування і розподілу доходів підприємства. Облік є інструментом збирання та обробки даних про факти господарської діяльності підприємства і здатен надати таку кількість інформації, яка потрібна для задоволення потреб менеджменту.

3. Охарактеризовано фінансово-господарську діяльність та постановку обліку у ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик», яке здійснює оптову та роздрібну торгівлю. Органами управління товариства є правління, наглядова рада та ревізійна комісія. Управління ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик» побудовано за є лінійно-функціональним принципом, що відповідає специфіці товариства.

Для ведення обліку у ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик» створено відділ бухгалтерії на чолі з головним бухгалтером. Облік у товаристві ведеться за національними стандартами та Наказу про облікову політику і, в цілому, відповідає вимогам законодавства. Але недоліком є його низька оперативність, відсутність посадових інструкцій та незадоволення інформаційних потреб менеджменту.

Контроль у ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик» здійснюється ревізійною комісією. Але він є недостатній і проводиться раз на рік, перед складанням річної фінансової звітності.

На основі розрахунку показників, що характеризуються фінансово-

господарську діяльність ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик» ми дійшли висновку, що у 2018 році його фінансовий стан суттєво погіршився, товариством отримано збитки. Разом з тим протягом аналізованого періоду діяльність товариства була спрямована на задоволення потреб споживачів, а також створення сприятливих умов роботи для працівників, що дозволило підвищити продуктивність праці.

З метою забезпечення отримання прибутку у 2019 р., на нашу думку, товариству в подальшому необхідно розвивати підприємницьку діяльність, запроваджувати нові формати торгівлі, покращувати обліково-аналітичне забезпечення управління доходами.

4. Узагальнено і розвинуто існуючі науково-практичні аспекти організації обліку та формування облікової політики про облік доходів ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик» в єдиній системі інформаційного забезпечення менеджменту.

Встановлено, що основними проблемами щодо документальної формалізації облікової політики ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик» є: недосконалість офіційних роз'яснень її змісту, неврахування всіх структурних елементів, що передбачають вибір облікових процедур, відсутність положень з управлінського обліку та обліку податкових розрахунків. Тому нами запропоновано низку специфічних положень, які відображають особливості організації господарської діяльності товариства, які необхідно включити до наказу про облікову політику ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик».

Встановлено, що організація обліку повинна охоплювати всю сукупність облікових процедур – від документування господарських операцій, їх облікового відображення до формування фінансової звітності для внутрішніх і зовнішніх користувачів. Процес організації бухгалтерського обліку відбувається у чотири етапи (підготовчий, методичний, технічний та організаційний). Зазначені етапи є взаємопов'язаними, а виконання притаманних їм облікових процедур забезпечить оптимізацію облікового процесу, економічність збору та обробки облікової інформації й максимальну ефективність роботи виконавців, у тому числі і тих, що займаються обліком доходів ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик».

5. Досліджено порядок відображення доходів в обліку та звітності

ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик». У бухгалтерському обліку товариства інформація про доходи формується шляхом виявлення, вимірювання, реєстрації, накопичення, узагальнення і зберігання даних про господарські операції підприємства. Ця інформація узагальнюється на рахунках 7 класу і накопичується в облікових регістрах синтетичного й аналітичного обліку доходів, перевіряється за допомогою оборотних і сальдових відомостей з використанням журнально-ордерної форми обліку.

З метою удосконалення обліку доходів у ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик» нами запропонована модифікована система обліку доходів, яка передбачає додаткове виокремлення субрахунків другого порядку до рахунків 282 «Товари в торгівлі»; 902 «Собівартість реалізованих товарів»; 702 «Дохід від реалізації товарів»; 791 «Результат операційної діяльності», а також аналітичних рахунків до них, за якими окремо можна обліковувати доходи від реалізації товарів за методами стимулювання і активізації продажу товарів. Це сприятиме поглибленню аналітичності облікової інформації у частині вирішення питання щодо доцільності застосування того чи іншого маркетингового інструменту та прийняття системних управлінських рішень у процесі формування чистого доходу ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик».

6. Враховуючи пріоритети управлінської спрямованості обліку доходів ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик» на основі поєднання функцій планування (прогнозування), обліку і контролю доходів, розроблено систему бюджетування доходів (річних, квартальних, місячних). Складання бюджетів доходів та звітів про їх виконання забезпечить реалізацію таких завдань у процесі управління доходами: планування доходів; забезпечення управлінців необхідною оперативною інформацією для прийняття рішень на основі контролю та аналізу отримання доходів; вчасне виявлення недоліків в операціях, пов'язаних з отриманням доходів; оцінка і контроль діяльності господарських сегментів (виробничих підрозділів) щодо їх внеску в загальний дохід; пошук кращих варіантів управління доходами.

7. Запропоновано методичний підхід до організації внутрішнього аудиту

доходів з метою зниження непродуктивних втрат та зростання ефективності діяльності ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик». Розроблена модель організації та методики внутрішнього аудиту як комплекс взаємопов'язаних елементів (об'єкта, суб'єкта, предмета, методів, кінцевої мети, вертикалі підпорядкування, сукупності зібраної інформації, принципів і процедур діяльності внутрішніх аудиторів, основних завдань системи внутрішнього аудиту та оцінки ефективності її роботи) впорядковує процес контролю за доходами. Приймаючи рішення про організацію внутрішнього аудиту доходів та обрання його методики, слід врахувати напрям, специфіку й обсяги фінансово-економічної діяльності, сформованість системи управління суб'єкта господарювання, стан внутрішнього контролю тощо.

8. Розглянуто методичні аспекти внутрішнього аудиту доходів з метою створення ефективної системи контролю ресурсних потоків та регулювання фінансово-господарського розвитку ПрАТ «Торговий дім «Хрещатик». Впорядкуванню процесу внутрішнього аудиту доходів товариства сприятиме його організація за такими етапами: визначення мети, розробка загальних засад і порядку проведення, конкретне поетапне планування, підбір інформації, надання висновків та розробка пропозицій, моніторинг запровадження пропозицій і корегувальні дії. Це забезпечить створення ефективного контрольного середовища та процедур внутрішнього контролю й сприятиме посиленню конкурентоспроможності товариства.

9. Запропонована на основі застосування кількісних показників та експертних оцінок система критеріїв оцінки ефективності функціонування внутрішнього аудиту включає критерії оптимальності складу, ефективності, фаховості й синергетики. Обґрунтовано доцільність здійснення моніторингу системи контролю якості та ефективності діяльності служби, а також визначено основні елементи моніторингу і розроблено алгоритм його проведення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андросова О.Ф. Облік доходів та фінансових результатів підприємства / О.Ф. Андросова, О.М. Дедкова // Вісник Запорізького національного технічного університету. – 2012. – № 14. – С. 22-24.
2. Бардаш С. В. Бухгалтерський облік ренти [Електронний ресурс] : монографія / С. В. Бардаш, Т. С. Осадча ; за ред. С. В. Бардаш. – Херсон : Херсон. держ. ун-т, 2019. – 252 с.
3. Бондар М. І. Звітність підприємства : навч. посіб. / М. І. Бондар, Ю.А. Верига, М.М. Орищенко та ін. – К. : ЦУЛ, 2015. – 570 с.
4. Бухгалтерський облік у виробничих та агросервісних кооперативах : підручник / В. Я. Плаксієнко, Л. О. Мармуль, Т. Г. Маренич, [та ін.] ; за заг. ред. В. Я. Плаксієнко. – Київ : Центр учб. л-ри, 2016. – 448 с.
5. Белінська С. М. Методичні засади внутрішнього аудиту [Електронний ресурс] / С. М. Белінська, Л. В. Терещенко // Агросвіт. – 2016. – № 24. – С. 44–50.
6. Великий Ю. В. Внутрішній контроль і аудит в Україні [Текст] / Ю. В. Великий // Інвестиції: практика та досвід. – 2017. – № 7. – С. 5–7 .
7. Велш, Глен А. Основи фінансового обліку : пер. с англ. / Глен А. Велш, Деніел Г. Шорт; пер. О. Мінін, О. Ткач. – К. : Основи, 1999. – 943 с.
8. Внутрішній аудит у банку : навч. посібник / Н. П. Погореленко, О. М. Сидоренко, Л. В. Сердюк, [та ін.]. – Львів : Новий світ-2000, 2015. – 270 с.
9. Войналович О. П. Організація бухгалтерського обліку: теоретико-методичні засади: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня . канд. екон. наук: спец. 08.06.04 «Бухгалтерський облік, аналіз і аудит» / О. П. Войналович, Національний аграрний університет. – Київ, 2006. – 21 с.
10. Войнаренко М. П. Міжнародні стандарти фінансової звітності та аудиту: навч. посіб. / М. П. Войнаренко, Н. А. Пономарьова, О. В. Замазій. – К. : Центр учбової літератури, 2010 – 488 с.
11. Волощук Л.О. Обліково-контрольне забезпечення управління

інноваційним розвитком підприємства / Л.О. Волощук // Праці Одеського політехнічного університету : Науковий та науково-виробничий збірник. – Одеса. – 2011. – Вип. 2. – С. 329-334.

12. Голов С. Управлінський облік на основі теорії обмежень / С. Голов // Бухгалтерський облік і аудит. - 2012. - № 6. - С. 40-48.

13. Голов С. Ф. Управлінський облік : підручник / С. Ф. Голов. – Київ : Центр учб. л-ри, 2018. – 534 с.

14. Гудзь Н. В. Облік доходів діяльності [Текст] / Н. В. Гудзь, П. Н. Денчук, Р. В. Романів // Бухгалтерський облік : навч. посібник / Н. В. Гудзь, П. Н. Денчук, Р. В. Романів. – 2-ге вид., перероб. і допов. – Київ : Центр учб. л-ри, 2016. – С. 320–344

15. Гуріна Н. В. Формування облікової політики підприємства щодо витрат і доходів [Електронний ресурс] / Н. В. Гуріна // Бізнес Інформ. – 2015. – № 8. – С. 194–199 .

16. Дерій В. А. Витрати і доходи підприємств у системі обліку та контролю: [монографія] / В. А. Дерій. – Тернопіль : ТНЕУ, «Економічна думка», 2009. – 272с.

17. Діденко В.М. Менеджмент: Підручник / Діденко В.М. – К.: Кондор, 2008. – 584 с.

18. Економічна теорія. Політекономія: [підручник] / за ред. В. Д. Базилевича / В. Д. Базилевич, В. М. Попов, К. С. Базилевич, Н. І. Гражевська. - 7-те вид., перероб. і доп. – К. : Знання-Прес, 2008. – 719 с.

19. Івахненко С. В. Інформаційні технології в організації бухгалтерського обліку та аудиту : [навч. посіб.] / С. В. Івахненко. – 4-те вид., випр. – К. : Знання-Прес, 2008. – 348 с.

20. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій»: затв. наказом Міністерства фінансів України: від 30.11.1999 № 291 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99>

21. Історія економічних учень: підручник / [Л. Я. Корнійчук, Н. О. Татаренко, А. М. Поручник та ін.; За ред. Л. Я. Корнійчук, Н. О. Татаренко]. – К.: КНЕУ, 1999. – 564 с.

22. Каменська Т. О. Внутрішній аудит: виникнення та розвиток / Т. О. Каменська // Статистика України. – 2015. – № 4. – С. 60–68

23. Карпенко Д. В. Методичний інструментарій управлінського обліку доходів підприємств ресторанного господарства / Д. В. Карпенко // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія "Економічні науки". – 2013. – № 2 (58). – С. 357–362.

24. Карпенко Д.В. Облікова інтерпретація класифікації доходів підприємств ресторанного господарства / Д.В. карпенко // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. – № 6 (51), Ч. 2. – 2011. – С. 278 – 284.

25. Карпенко Є.А. Облік доходів від реалізації за міжнародними та національними стандартами / Є.А. Карпенко, Г.І. Шийка // [Електронний ресурс] / Є.А. Карпенко, Г.І. Шийка // Інфраструктура ринку. – 2018. – № 17 . – Режим доступу: <http://www.market-infr.od.ua/uk/17-2018>

26. Коваленко О. Інвентаризація витрат і доходів майбутніх періодів, резервів та забезпечень / О. Коваленко // Все про бухгалтерський облік. – 2015. – 30 жовт. (№ 100). – С. 47–50 .

27. Костів М. А. Управлінські аспекти обліку та контролю операційних доходів і витрат на підприємствах електролампового виробництва : дис... канд. екон. наук: 08.06.04 / Костів Мирон Андрійович ; Укоопспілка, Львівська комерційна академія. – Л., 2005. – 228 с.

28. Кравченко Л.І. Аналіз господарської діяльності в торгівлі: Підручник для вузів / Л.І. Кравченко. – М.: Вища школа, 2007. – 430 с.

29. Куцик П. Облік доходів і результатів діяльності підприємств готельно-ресторанного бізнесу / П. Куцик, О. Домбик // Бухгалтерський облік і аудит. – 2016. – № 1. – С. 26–32 .

30. Куцик П. О. Облік і звітність в оподаткуванні [Текст] : навч. посібник / П. О. Куцик, О. А. Полянська. – Львів : Вид-во Львів. торгов.-екон. ун-ту, 2017. –

508 с.

31. Куцик П. О. Сучасний підхід до організації обліку доходів майбутніх періодів / П. О. Куцик, Л. Т. Ясінська // Економічні науки. Сер. : Облік і фінанси. – 2012. – Вип. 9(2). – С. 216-223.

32. Лебедзевич Я. В. Основні тенденції визначення фінансового результату: історичний аспект / Я. В. Лебедзевич // Вісник ЖІТІ. – 2000. – № 9. – С. 64-71.

33. Лоханова Н. О. Облік виручки по договорах з клієнтами – нові підходи до визнання відповідно до МСФЗ 15 / Н. О. Лоханова // Інвестиції: практика та досвід. – 2014. - № 21. – С. 38-41.

34. Лищенко, О. Г. Гармонізація обліку доходів за національними та міжнародними стандартами / О. Г. Лищенко, І. М. Самарська // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. – 2017. – № 4/5. – С. 48–52.

35. Макаренко А.П. Аудит доходів від реалізації продукції як дієвий засіб підвищення ефективності діяльності підприємства / А.П. Макаренко, М.В. Крутова // Інвестиції: практика та досвід. - 2018. - № 2. – С. 18-23.

36. Макаренко А.П. Теорія і практика документування в обліку і аудиті: навч.метод. посібник Ч. 2 / А.П. Макаренко, О.М. Панченко, Л.В. Таратута, Т. О. Меліхова, Л.А. Птіцина; ЗДІА. — Запоріжжя: ЗДІА, 2011. — 127 с.

37. Макаренко А.П. Організація і методика аудит: навч.метод. посібник. / А.П. Макаренко, Т.О. Меліхова, Г.М. Бескоста. — Запоріжжя: ЗДІА, 2015. — 190 с.

38. Маркс К. Капитал: Критика политической экономии: Т.3 кн.3: Процесс капиталистического производства, взятый в целом / К. Маркс. ч.2. – 1989. – 509-1078с.

39. Мартиненко М.М. Основи менеджменту: Підручник / Мартиненко М.М. – К.: Каравела, 2005. – 496 с.

40. Маршалл А. Принципы экономической науки : [т.1. пер. с англ.] / А. Маршалл – М. : Издат. Группа «Прогресс», 1993. – 415с.

41. Маценко Л.Ф. Концептуальні відмінності обліку доходів після введення МСФЗ 15 «Виручка за контрактами із замовниками» / Л.Ф. Маценко // Економіка

і суспільство. – 2017. – № 12. – С. 701–705

42. Меліхова Т. О. Удосконалення методики внутрішнього аудиту розрахунків з постачальниками для підвищення економічної безпеки підприємства [Текст] / Т. О. Меліхова, О. В. Троян, І. В. Бондаренко // Економіка та держава. – 2019. – № 2. – С. 88–93 .

43. Меліхова Т. О. Удосконалення методичних підходів аудиту доходів від реалізації продукції для ефективного управління підприємством / Т. О. Меліхова, Н. С. Чакалова, О. С. Петрова // Інвестиції: практика та досвід. – 2019. – № 4. – С. 54–61.

44. Мельник Т. Г. Внутрішній контроль доходів та витрат готельних підприємств / Т. Г. Мельник, У. І. Клим // Економіка. Фінанси. Право. – 2019. – № 3. – С. 14–16.

45. Міжнародні стандарти професійної практики внутрішнього аудиту (стандарти). Редакція 2017 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.iaa.org.ua>

46. Міжнародний стандарт фінансової звітності 15 «Дохід від договорів з клієнтами» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MU17027.html.

47. Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг : видання 2016-2017 років [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.apu.com.ua>

48. Муковіз В. С. Особливості обліку доходів операційної діяльності будівельного підприємства / В. С. Муковіз, Т. В. Оснач // Формування ринкових відносин в Україні. – 2017. – № 5. – С. 97–103 .

49. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»: затв. наказом Міністерства фінансів України: від 07.02.2013 р. № 73 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13/print1370326239541384>

50. Нестеренко О. О. Облік та внутрішній аудит товарних операцій у підприємствах роздрібною торгівлі : дис ... канд. екон. наук. : 08.00.09 / О. О.

Нестеренко, Харк. держ. ун-т. харчування та торгівлі. – Харків, 2011. – 291 с.

51. Нестеренко О.О. Планування аудиту товарних операцій на підприємствах роздрібної торгівлі / О. О. Нестеренко // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка». – Ужгород, 2010. – Спеціальний випуск 29 (частина 1). – С. 330-333.

52. Облік у галузях економіки : навч. посібник / Р. В. Кузіна, Т. П. Добрунік, О. В. Радова, [та ін.]. – Херсон : Олді-плюс, 2017. – 508 с

53. Огійчук М. Ф. Бухгалтерський облік на сільськогосподарських підприємствах : підручник за ред. проф. Огійчук М. Ф. / Огійчук М. Ф., Плаксієнко В. Я., Панченко Л. Г. – 2-е вид. – К. : Вища освіта, 2003. – 800 с.

54. Організація та методика контролю доходів і витрат діяльності та фінансових результатів // Внутрішньогосподарський контроль : навч. посібник / Л. В. Гуцаленко, М. М. Коцупатрий, У. О. Марчук. – Київ : Центр учб. л-ри, 2014. – С. 366–391.

55. Осадча Г. Г. Облік доходів у системі управління підприємством / Г. Г. Осадча, М. В. Пушкарьова // Формування ринкових відносин в Україні. – 2016. – № 6. – С. 71–75.

56. Основи економічної теорії : [посіб. для студ. вищих навч. закл.] / В. О. Рибалкін, М. О. Хмелевський, Т. І. Біленко, А. Г. Прохоренко. – К. : Академія, 2003. – 351 с.

57. Петрик О.А. Обліково-аналітичне забезпечення управління доходами торговельних підприємств / О.А. Петрик, І.О. Маренич // Економіка, фінанси, право . – 2015 . - № 8. – С. 25 – 28.

58. Пилипчук Н. М. Роль внутрішнього аудиту в розвитку фінансової системи України / Н. М. Пилипчук // Розвиток фінансової системи України в умовах економічних перетворень : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 15–16 квіт. 2015 р.). – К. : КНТЕУ, 2015. – С. 145–147.

59. Пігош В.А. Обліково-аналітичне забезпечення управління доходами та видатками державних вищих навчальних закладів : монографія. – К. : Кондор-Видавництво, 2014. – 254 с.

60. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій»: затв. наказом Міністерства фінансів України: від 30.11.1999 № 291 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0892-99>

61. Плиса В. Й. Облік і аудит : навч. посібник / В. Й. Плиса, З. П. Плиса. – Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2017. – 684 с.

62. Податковий кодекс України: від 02.12.2010 р. № 2755-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>

63. Поддєрьогін А. М. Фінанси підприємств : підручник / Поддєрьогін А. М. – 2-ге вид. – К. : КНЕУ, 1999. – 384 с.

64. Подолянчук О. А. Облік доходів сільськогосподарських підприємств: теорія та практика : монографія / О. А. Подолянчук. – Вінниця : ТД «Едельвейс і К», 2010. – 272 с.

65. Подолянчук О.А. Облікова інформація в управлінні доходами / О.А. Подолянчук // Вісник Сумського національного аграрного університету. – 2006. – №2 (21). – С. 106–111.

66. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 15 «Дохід» : Наказ Міністерства фінансів України від 27.06.2013 р. № 627 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0860-99>

67. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 18 «Будівельні контракти» : Наказ Міністерства фінансів України від від 28.04.20012 р. N 205 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0433-01>

68. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України “від 16.07.1999 р. № 996-XIV зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=996-14>

69. Про облікову політику: Лист Міністерства фінансів України від 21.12.2005 № 31-34000-10-5/27793 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1023.2132.024>.

70. Проблеми і перспективи розвитку бухгалтерського обліку, аналізу та контролю в умовах глобалізації економіки : [монографія] / за заг. ред. проф.

Вериги Ю. А., доц. Ночовної Ю. О.; ВНЗ Укоопспілки «Полтав. ун-т економіки і торгівлі» (ПУЕТ). – Полтава : ПУЕТ, 2014. – 332 с.

71. Проскуріна Н. М. Розвиток процедур аудиту: теорія та методологія : дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.09 / Проскуріна Неля Миколаївна ; Держ. служба статистики України, Нац. акад. статистики, обліку та аудиту. – К., 2012. – 573 с.

72. Прохар Н. В. Облік доходів, витрат і фінансових результатів: проблеми теорії та практики: монографія / Н. В. Прохар, Ю. О. Ночовна. – Полтава : РВВ ПУЕТ, 2011. – 257 с.

73. Прохар, Н. В. Фінансовий облік II : навчально-методичний посібник для самостійного вивчення навчальної дисципліни студентами освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавра напряму підготовки 6.030509 «Облік і аудит» / ступеня бакалавра спеціальності 071 «Облік і оподаткування» освітньої програми «Облік і аудит» ПУЕТ / Н. В. Прохар. – Полтава : ПУЕТ, 2018. – 230 с.

74. Реслер М. В. Облік витрат та доходів операційної діяльності : монографія / М. В. Реслер. – Мукачево : Карпат. вежа, 2009. – 205 с.

75. Реслер М. В. Облік витрат та доходів операційної діяльності меблевих підприємств : дис... канд. екон. наук : 08.06.04 / Реслер Марина Василівна ; Терноп. нац. екон. ун-т. – Т., 2006. – 242 с.

76. Розвиток науки про бухгалтерський облік і господарський контроль: забезпечення стійкості розвитку економіки України : [монографія] / Т. А. Бутинець [та ін.] ; за ред. д-ра екон. наук, проф., Засл. діяча науки і техніки України Ф. Ф. Бутинця ; Житомир. держ. технол. ун-т, Ін-т обліку і фінансів. – Житомир : ЖДТУ, 2012. – 307 с.

77. Рядська В. В. Аудит у розвитку підприємницької діяльності в Україні : автореф. дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.09 / Рядська Валентина Володимирівна ; Держ. ВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана». – Київ, 2015. – 33 с.

78. Садовська І.Б. Обліково-інформаційне забезпечення управлінського аналізу / І.Б. Садовська // Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка» : зб. наук. пр. «Менеджмент та підприємництво в Україні : етапи становлення і проблеми розвитку». - Львів : Вид-во Нац. ун-ту «Львівська політехніка», 2009. - № 647. –

498-503,

79. Семенець А. О. Міжнародний досвід регулювання внутрішнього аудиту / А. О. Семенець // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія "Економічні науки". – 2018. – № 4. – С. 80–87.

80. Скриньковський Р. М. Внутрішній аудит системи корпоративного управління та діагностика ринкової вартості підприємства [Електронний ресурс] / Р. М. Скриньковський, Т. Б. Процюк, Н. Р. Костюк // Бізнес Інформ. – 2015. – № 9. – С. 180–187 .

81. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов : / Кн. 1 Ш / Рос. АН, Ин-т экономики ; отв. ред. Л. И. Абалкин. – М. : Наука, 1993. – 570 с.

82. Сметанко О. В. Внутрішній аудит як ключовий елемент системи протидії шахрайству в акціонерних товариствах / О. В. Сметанко // Актуальні проблеми економіки. – 2015. – № 11. – С. 364–374 .

83. Сметанко О. В. Теорія та практика внутрішнього аудиту в акціонерних товариствах України : [монографія] / О. В. Сметанко ; ДВНЗ «Київ. нац. економ. ун-т ім. В. Гетьмана». – К. : КНЕУ, 2014. – 436 с.

84. Соколов Я. В. Бухгалтерский учет: от истоков до наших дней : [учебное пособие для вузов]. – М. : Аудит, ЮНИТИ, 1996. – 638 с.

85. Соколов Я. В. История бухгалтерского учета : [учебник] / Я. В. Соколов, В. Я. Соколов. – М. : Финансы и статистика, 2004. – 272 с.

86. Сук Л. К. Фінансовий облік : навч. посібник / Л. К. Сук, П. Л. Сук. – Київ : Знання, 2016. – 663 с.

87. Сухарева Л. О. Аудит: оцінка якості системи бухгалтерського обліку : [монографія] / Л. О. Сухарева, К. О. Закалінська ; Донецький національний ун-т економіки і торгівлі ім. Михайла Туган-Барановського. – Донецьк : Вебер, Донецька філія, 2009. – 263 с.

88. Тарасюк М. В. Бюджетування в торговельних підприємствах та об'єднаннях. Автореф. дис... канд. екон. наук: 08.06.01 / М. В. Тарасюк ; Київ. нац. торг.-економ. ун-т. – К., 2006. – 26 с.

89. Тычинина Н.А. Теоретическое обоснование содержания учетно-контрольного обеспечения устойчивого развития предприятия / Н.А. Тычинина // Вестник Оренбургского государственного университета. – 2009. - №2. – С. 107-113.

90. Томіна В. Ю. Аудиторська діяльність в Україні: адміністративно-правовий аспект : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Томіна Вікторія Юріївна ; Держ. ВНЗ «Запорізь. нац. ун-т» М-ва освіти і науки України. – Запоріжжя, 2015. – 17 с.

91. Фатенок-Ткачук А. О. Фінансовий облік I, II : навч. посібник / А. О. Фатенок-Ткачук. – 2-ге вид., змін. й доп. – Луцьк : Вежа-Друк, 2016. – 540 с.

92. Фоміна О. В. Облік і аудит в управлінні продажами товарів : дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.09 / Фоміна Олена Володимирівна ; Київ. нац. торг.-екон. ун-т. – К., 2008. – 269 с.

93. Фоміна О. В. Управлінський облік у торгівлі : монографія / О. В. Фоміна. – Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2016. – 468 с.

94. Хендриксен Э.С., Ван Бреда М.Ф. Теория бухгалтерского учета: Пер. с англ. / Под ред. проф. Я.В. Соколова. / Э.С. Хендриксен, М.Ф. Ван Бреда – М.: Финансы и статистика, 2000. – 576 с.

95. Шастун С.В. Стратегія формування доходів як важливий інструмент забезпечення стійкого розвитку підприємства / Шастун С.В. // Економіка Крима – 2013. — №1(42) — С. 136-141.

96. Шегда А.В. Менеджмент: навч. посібник / А.В. Шегда. – К.: Т-во „Знання”, КОО, 2002. – 583 с.

97. Шмиголь Н. М. Економічна суть доходів та доходності в системі управління підприємством / Н. М. Шмиголь // Держава та регіон : [наук.-виробн. журнал] – Сер. : Економіка та підприємництво. – Запоріжжя : Вид-во Класичного приватного університету. – 2014. – № 7. – С. 221-225.

98. Шурміна А. Внутрішньогосподарський контроль доходу від операційної діяльності / А. Шурміна // Економічний аналіз : зб. наук. праць кафедри економ. аналізу Терноп. нац. економ. ун-ту. – Вип. 6. – Тернопіль : ТНЕУ, 2011. – С 533-

535.

99. Ядгаров Я. С. История экономических учений: [учебник для вузов] / Я. С. Ядгаров. – М. : ИНФРА-М, 1999. – 320 с.

100. Staying a Step Ahead Internal Audit's Use of Technology Closer Look // Michael P. Cangemi TECHNOLOGY CBOOK The Global Internal Audit Common Body of Knowledge <http://contentz.mkt5790.com/lp/2842/191428/> 2015-1403_CBOOK_Staying_A_Step_Ahead.pdf.